

ЪРУИН ШОУ

ПАРИЖ! ПАРИЖ!

РОНАЛД СЪРА

ЪРУИН ШОУ ПАРИЖ, ПАРИЖ

Превод: Валентина Ставрева

chitanka.info

Тръгваш от маса в кафе, защото всичко в Париж започва от маса в кафе.

Чакаш момичето, което обичаш... всичко е възможно в Париж, всичко можеш да кажеш, всекиго можеш да срещнеш, често в един и същ ден.

Това е единственият град в света, който не е провинциален.

Един писател и един художник обгръщат и пречупват през светогледа си магическата атмосфера на всеобхватния град. Ъруин Шоу улавя аромата на самия парижки живот: да ядеш кроасан на закуска в евтино хотелче, близо до Сен Жермен, да наблюдаваш играта на фонтаните на Рона-Поан, да се разхождаш през Булонския лес. Сатиричните рисунки на Роналд Сърл отразяват собственото му иронично възприемане на града, в който е прекарал много години, както и на хората в него. Така книгата се превръща в едно хармониращо двойно представяне, остроумно, нежно, безпощадно обективно, иронично и цивилизовано.

Идеята за формата на тази книга принадлежи на покойния Тони Годуин. В процеса на създаването ѝ бе решено писателят и художникът да работят напълно самостоятелно, без да обменят и обсъждат идеи. Мистър Сърл не прочете текста, докато не предаде рисунките, а аз не обелих дума за неговото участие, докато те не пристигнаха в Ню Йорк по пощата от дома му във Франция. Резултатът е едно двойно представяне на Париж, но в никакъв случай не илюстриране на текста.

ПРЕДГОВОР

Настоящата книга не е автобиографична, макар че, както ще се убедите, малки късчета автобиографичен материал неизбежно са успели да проникнат в нея. Целта ѝ не е да разясни парижаните, нито на самите тях, нито на който и да било друг... освен, може би, на мен самия.

Като че ли тя най-сетне ми помогна да разбера защо прекарах най-хубавия четвърт век от живота си в страна, която не е моя.

Както всички „афери“ и моята с Париж премина през много етапи.

Започна в Бруклин, когато бях на 11. Тогава реших, че или ще стана писател или ще загина, опитвайки се да стана такъв. Подобно влечение трябва да са изпитвали и други бъдещи творци в цяла Америка, може би в по-ранна възраст, но при всички случаи преди двайсетте си години.

Може би е започнало с четенето на тримата Дюма, или Теофил Готие, или Балзак, или нещо от Фицджералд, или с гледането на филм за военни пилоти от Първата световна война, или просто със смътното усещане за нещо в общото настроение на времето, което те кара да чувстваш, че нито един човек на изкуството не би могъл да се счита напълно готов за труда на своя живот, без да е ял кроасан на закуска в столицата на Франция.

Колкото по-голям ставах, толкова повече се изостряше апетитът ми към този непознат град от разказите на завърнали се посетители. Един млад преподавател от колежа, в който учех, ми разказа как си купил „Одисей“ в една парижка книжарница и лежал 28 часа на леглото си в евтин хотел близо до Сен-Жермен-де-Пре, без да спи, яде и пие, четейки книгата, докато не стигнал до последното гръмовно „Да“.

Преподавателят беше ирландец, а „Одисей“ все още беше забранена в пуританска Америка. Комбинацията сякаш свидетелстваше за нещо магическо и всеобхватно в този град. По-късно един руски художник, мой приятел, емигрирал в Америка след кратък престой в Париж, ми разказваше как плащал за храна, хотели и понякога жени, с платната си. Един театрален режисьор, който постави няколко от пиесите ми, беше завършил Сорбоната и непрекъснато ме заливаше с разкази за всяка постановка, която бе гледал в Париж, за всеки концерт, на който бе ходил, за всяка галерия, която бе посетил. А. Дж. Либлинг, на когото Харълд Рос от „Ню Йоркър“ лепна прякора „Любителят на жаби“ и който беше невероятен чревоугодник, караше устата ми да се пълни със слюнка само при изброяването на ястията, с които се бе гощавал в най-различни затънтени парижки бистра.

Това беше преди войната, когато всички бяха млади и когато ми се струваше, че тези хора говорят френски и са прекарвали най-хубавите дни от живота си в Париж, а сега ме подтикваха да отида и да видя сам. Всяка нова година си обещавах, че тази пролет ще отида, това лято ще отида...

А когато най-сетне се установих да живея в Париж, бях доста над 30 и взех това решение по чиста случайност. Бях ходил там през Втората световна война, за кратко, но през войната не е същото, макар все пак да успях да поседна на маса върху терасата на Дом и да посетя малкия бар на гърба на Риц, с каска на главата и карабина през рамо.

Всичко стана през лятото на 1951-а, когато прекосих океана на борда на „Liberte“ със съпругата и едногодишния си син и наех къща на нос Антиб за два месеца. Бяхме се снабдили с обратни билети за Ню Йорк с дата 30 септември и имахме сериозното намерение да ги използваме. Но точно когато си стягахме багажа, за да напуснем Лазурния бряг и да осъществим замислената по-рано кратка обиколка на Франция, която трябваше да завърши в Шербург с качването ни на кораба, случайно се запознах с една американска двойка, която бе живяла в Париж няколко години и сега се връщаше в Щатите по работа за два-три месеца. Те предложиха да се настаним в апартамента им на Рю дьо Бокадор, близо до Авеню Джордж Пети, докато се върнат и това отново събуди в мен и пусна в обращение всички едновременно бруклински литературни сокове.

Трябваше само да си плащаме наема — 75 долара на месец, което по онова време беше напълно в рамките на възможностите ми, а те щяха да ни предупредят за завръщането си достатъчно рано, за да се изнесем без притеснения. Съгласих се без дори да съм видял мястото и предупредих Френските линии, че отменяме резервациите си за отплаването на 30 септември, но не се отказваме от билетите.

Година по-късно най-сетне си прибрах парите от Френските линии и предоставих за пренаемане апартамента си в Ню Йорк. Две години по-късно се отказах окончателно от апартамента и дадох мебелите на склад. В крайна сметка така и не се върнах в Ню Йорк, прескачах само на кратки посещения, а американското семейство не се появи повече в Париж.

Близо 25 години по-късно друга чиста случайност, свързана отново с жилище, стана причина най-накрая да си тръгна от Париж. Хазайката ми, на която плащах сума значително по-голяма от 75 долара за апартамент доста по-малък от онзи на Рю дьо Бокадор, неочаквано ми съобщи, че трябва да напусна, като приложи рутинния френски гамбит за отървяване от квартиранти — каза, че синът ѝ се женел и имал нужда от жилището.

Това, доколкото съм забелязал, е единственият начин да накараш наемател да напусне сграда, без да се впускаш в безкрайните галски съдебни спорове. Французите са много придирчиви, когато става въпрос за имуществени права и притежаването на жилищна площ за тях е сериозно нещо, на което не може да се гледа с леко око. Например, нито един французин, без значение от колко време не си е плащал наема, не може да бъде изхвърлен от апартамента по време на студените месеци от декември до април. Всички подобни хитрини ми бяха известни и знаех, че с добър адвокат мога да продължа да живея на същото място години наред, но аз съм суеверен човек и реших, че искането на хазайката ми е поличба и е дошъл моментът да променя нещата, затова не възразих. Така или иначе, броят на американците в Париж рязко спадна по няколко причини, главната от които беше крайно неизгодния курс на долара спрямо франка, плюс усещането, че Франция постепенно изпада в политическа и икономическа криза, която ще направи живота в нея далеч по-различен от този през спокойните дни на 50-е години.

Реших, по време на двайсетминутното посещение на хазайката ми, че нямам желание да бъда изоставен като заседнал на сухо кораб — последен, самотен, презокеански монумент на една жизнерадостна инвазия, която бе дошла и си бе отишла.

Не почувствах особени сантиментални вълнения, докато си стягах куфарите и се приготвих да напусна. Въпреки че кварталът, в който се намираше сградата, бе едно от хубавите и оживени местенца по Левия бряг, апартаментът, в който живеях, беше малък, модерен и лошо проектиран, макар да имаше тераса, от която при добро желание можеше да се види върха на Айфеловата кула. Осем човека, поканени на гости, го караха да изглежда претъпкан и не повече от четирима можеха да седнат на вечеря по едно и също време.

За разлика от него първият ми апартамент, макар и лошо обзаведен, не достатъчно просторен и разположен в сграда, оставена да се срути по време на войната и занемарена в тежките следвоенни години, бе достатъчно голям, за да побере толкова гости, колкото би ти се искало да видиш в който и да е момент. Тъй като в сградата живеяха още Теди Уайт — човекът, който по-късно щеше да стане Омирът на американското президентство, Арт Бъкуалд, Фелисиен Морсо — драматург и романист, член на Академи Франсез, както и Раул Леви — филмовият продуцент, който, заедно с Роджър Вадим бе бащата на кинематографичното леко порно и за пръв път ни представи Бриджит Бардо, гола, в славния „Dieu Crea La Femme“, не се налагаше да се оглеждам надалече за достойна компания. Всеки мъкнеше в къщи гостите на всички останали и така се образуваше постоянен жив поток от журналисти, гостуващи романисти, френски звездички, филмови режисьори, фотографи, току-що завърнали се от някоя далечна световна катастрофа, жокеи, шахматисти, аспирации Айви Лийг писатели, които в последствие се оказваха агенти на ЦРУ, но които не позволяваха това да им разваля удоволствието, както и изобретателни и духовити безделници, които държаха да бъдат там, където е пиенето и пристигаха винаги, натоварени в скърцащия асансьор на кооперацията, с гръм и трясък, който се долавяше от три етажа разстояние.

Въпросният асансьор беше ябълката на раздора между наемателите на сградата, двете възрастни дами, които я притежаваха и племенникът им, който ръководеше бизнеса. Човек можеше да прави

каквото си поиска в сградата и имам чувството, че някои от нас наистина го правеха, без да се чуе и думичка на протест от гореспоменатото трио. Наемателят можеше да се изкачва с асансьора, но беше строго предупреждаван да не се спуска с него. Това бе свързано с цените на наемите, на електричеството и с чиста, вродена пестеливост. Двете дами, облечени винаги в черно и племенникът им, който приличаше на касапин от Оверн, правеха проверки на място всеки път, щом чуеха печалното скърцане на кабелите в асансьорната шахта и се нахвърляха върху непредпазливия пътник, заловен да се спуска надолу, затворен в малката мрачна клетка на асансьора. Заплахите за съд и изгонване бяха сред най-леките форми на мъмрене. На куриерите, разносвачите и другите членове на работническата класа, които се случваше да носят чанти по-големи от сак за тенис, не беше позволявано дори да се изкачват, а един от най-шумните инциденти, станали в мрачните коридори на кооперацията, бе причинен от някакъв нещастен, размирен, прегърбен старец, заловен по време на опит да качи с асансьора два кухненски стола до шестия етаж.

Но един ден племенникът, може би в желанието си да докаже, че галантността все още не е отживелица във Франция, направи такъв деликатен жест във връзка с едно наше незабравимо, механизирано спускане, че си го спомням и до ден днешен. Съпругата ми и аз дръзко се качихме в асансьора на третия етаж и потеглихме надолу.

Племенникът ни чакаше на партера, посинял от яд и когато излязохме от кабинката, започна обичайната си тирада.

— Господине — прекъснах го аз, — бихте ли бил така любезен да забележите в какво състояние е кракът на съпругата ми.

Жена ми си беше счупила крака на ски и имаше гипс над коляното.

Племенникът млъкна наред изречението и бавно погледна надолу.

— А, пардон, мадам — измънка той и свали шапка... на гипса.

На другата седмица ми съобщи, че трябва да вдигне наема. Когато казах, че имам възражения, той заяви, че ще се обърне към адвокат.

Отвърнах на удара като казах, че аз също ще бъда представен от адвокат. Той кимна с разбиране и явно оцени избора ми на оръжие.

— Ако адвокатите ни достигнат до приемливо решение, ще ви помоля да ми направите честта да се подпишете на една ваша книга, която си купих — каза той.

Адвокатите ни не стигнаха до приемливо решение, аз не подписах книгата и с жена ми се преместихме да живеем на друго място, в сграда без асансьор.

В никакъв случай не може да се каже, че останах с някакви лоши чувства към племенника и двете му лели в черни одежди. Прекарах като техен наемател много по-добре отколкото бях очаквал и не мога да разбера кога точно преля чашата — вечерта, когато отпразнувахме бурно аплодираната премиера на една моя пиеса, поставена от група млади, пламенни френски актьори или когато приютих сватбеното тържество на Арт Бъкуалд и годеницата му и всеки, който можеше да се набути в апартамента, се набути.

По-късно живях на много места в Париж, на Ил Сен-Луи, в Нюли, в шестнайсети сектор, на Левия бряг, в Отьой. Някои от местата бяха зашеметяващо луксозни, други — не чак толкова, но времето от първите години не се повтори никога, а предполагам, че не беше и възможно. В крайна сметка, въпреки всичко, повече от две десетилетия се изтърколиха, пълни по-скоро с радост, отколкото с мъка. Ако бях парижанин, отговорен за правителството си и ужасен от повечето неща, които стават в града ми, предполагам, че съотношението щеше да е точно обратното. Но аз никога не станах парижанин. Останах си американец на дълга визита, който просто се разхожда по улиците с леко сърце, вечеря в някои от големите ресторанти и в някои от не дотам големите, слуша клюки и безгрижно се смесва с местните жители, работи с хора от театъра, издатели и хора от киното, в повечето случаи в атмосфера на разбиране и взаимно възхищение. Странно, но през цялото това време, когато всяка втора стена в Париж бе украсена с надписа „Американци, вървете си в Америка!“, никога не ми дойде наум, че това се отнася и за мен.

За първи път видях Париж в деня на освобождението му — 25 август 1944 г.

Бях в журналистическата част на Сигнален корпус към Дванайсети полк на Четвърта дивизия. Частта се състоеше, освен от

мен, от двама фотографии и един шофьор — всички до един редници. Джипът ни беше претърпан с цветя, подарени от жителите на малките градчета по пътя ни към Париж. Имахме и нещо като малък запас от домати, ябълки и бутилки вино, подхвърлени ни от тълпите, сред които бавно се промъквахме и които рушаха барикади по пътя ни. Когато спряхме на площадчето пред Нотр Дам, едно момче от камиона пред нас вдигна глава към купола ѝ и учудено каза:

— А само преди месец бях в Бенсонхърст.

Германските военнопленници се движеха на групи, заобиколени от ухилени френски войници, но като се изключат сочните псувни, подхвърляни от време на време от по-оживените членове на тълпата, наводнила всяко кътче на Париж и „Марсилезата“, която трябваше да слуша по 15 пъти на час, нищо не ги обезпокояваше. Сред тях имаше и много офицери от Парижкия гарнизон с красиви униформи, които стъпваха бавно и се опитваха да се държат достойно. Това беше трудна задача.

Много по-лесно е да изглеждаш горд, когато те пленяват войници в присъствието на други войници, отколкото когато това става в центъра на град, пълен с екзалтирани, току-що освободени граждани, повечето от тях жени, които са те мразели в продължение на 4 години и които прекарват половината от времето си в целувки с враговете ти, а другата половина — в опити да проникнат през кордона и да цапардосат най-високия по ранг офицер от колоната ти.

Внезапно откъм Операта се чу звукът на артилерийски огън. Изведнъж осъзнах, че гласът на оръдията е съвсем естествен и оправдан сред полетата, но в града винаги звучи някак тежко, зловещо и странно, особено когато по улиците му се веят флагове и цялото му население е наизлязло от домовете си да празнува. Подкарахме по десния бряг на Сена в посока към изстрелите. Градът внезапно опустяваше и някъде между две пресечки празненството свършваше и отново започваше войната.

Спряхме близо до Сена. Шофьорът и един от фотографите останаха в джипа, а аз и другият фотограф — редник Филип Дрел от Чикаго, тръгнахме пеша към Рю дьо Риволи. Няколко танка от Втора френска армейска дивизия атакуваха Адмиралтейството в дъното на Рю дьо Риволи и от време на време по дългия, празен, открит булевард отекваха изстрели в отговор. В началото на всяка пресечка, на малки

групички зад прикритието на сградите, се трупаха стотици парижани. От време на време някой смелчага или по-любопитен член от тълпата изскачаше за секунди на улицата, за да види как върви сражението в долния ѝ край и бързо се връщаше да докладва на другите, а някакъв джентълмен, установил се зад една доста фина улична лампа, която очевидно смяташе за достатъчно надеждно прикритие, наблюдаваше престрелките с бинокъл и сякаш не забелязваше куршумите, които свистяха около главата му.

Пет-шест френски джипа профучаха по булеварда и бяха аплодирани така, както се аплодира любим състезател от бейзболен отбор, излизащ да замести издъхващ съотборник в решаващ момент от мач на стадиона „Янки“.

Прилепени плътно до стените на сградите, Дрел и аз се промъкнахме до един склад, превърнат в пункт за първа помощ. По задните улички на квартала се стреляше непрекъснато и сестри доброволци, които влачеха окървавени носилки, изскачаха под куршумите на Рю дьо Риволи, за да прибират ранени. Облечени в дълги бели престилки, развяващи огромни бели флагове с червени кръстове в средата, тичайки припряно, скупчени, залитайки надолу-нагоре, те приличаха на ято объркани тревожни чайки. Две наперени френски войничета водеха по улицата ранен германец. Германецът бе улучен в бедрото и на мястото на раната върху униформата му тъмнееше огромно кърваво петно. За сметка на това лицето му беше бяло като вар, но той все пак успя, със силата на собствената си воля, да се добере до вратата на пункта за първа помощ. Един сенегалец, който беше водил самостоятелна битка в някоя от задните улички, изскочи от тълпата с разкъсана ръка — кръвта шуртеше от нея, а той ходеше, влачейки оръжието си със здравата ръка и се взираше неразбиращо, почти малоумно в раната си.

Изведнъж един от танковете, които стреляха по барикадираното с пясъчни чували министерство, замлъкна, завъртя се и се впусна с всичка сила по улицата към нас, залитайки, с ревящ мотор и искрящи вериги. При всяко приближаване на пресечка той предизвикваше неизбежния взрив от бурни овации, които рязко спираха след преминаването му. Капакът на танка бе отворен и от него се подаваше наполовина командирът, с очи, взиращи се диво напред, хлътнали в изпитото му напрегнато лице. Когато танкът мина покрай нашата

пресечка, някои от хората в тълпата започнаха да аплодират, но замлъкнаха веднага. В задната стена на машината зееше огромна, идеално изрязана кръгла дупка, от която бълваха разярени огнени езици. Танкът премина лудо по дължината на цялата улица и потъна някъде в края ѝ. Не знам точно какво стана с него, но на следващия ден един от сержантите във Втора френска армейска дивизия ми каза, че предишната вечер бил ударен един от танковете в частта му и петимата члена на екипажа загинали. Нищо чудно това да е бил танкът, който видях.

В далечината се издигаха огромни колони гъст дим и казах на Дрел, че няма да е зле да се качим някъде на високо, за да направим снимки.

Някакъв французин, който се мотаеше около входа на пункта за първа помощ, случайно ме чу и каза на английски, че може да ни заведе на едно подходящо място. Приведени, тримата се спуснахме по Рю дьо Риволи и свърнахме в една от преките, по която не се виждаха никакви хора.

— Внимавайте с прозорците — предупреди ни французинът. — Снайперистите непрекъснато се местят от прозорец на прозорец.

Наблюдавахме сградите с онази неприязън към ненужно екстравагантния им брой прозорци, която ни спохождаше във всеки град, в който все още има снайперисти. Французинът предложи да носи карабината на Дрел, за да не му пречи при снимането.

— О — галеше той оръжието, докато се промъквахме покрай стените на сградите, — толкова е красива. Толкова е *legere*. Ще ми я подарите ли?

Обяснихме му, че не можем да раздаваме карабини на цивилното население на Франция и той въздъхна със съжаление.

Вратата на някаква сграда с арка пред входа се отвори и отвътре изскочи дребничък, плешив човечец с лента на доброволец, вързана над лакътя. На една от колоните на арката беше изрисуван червен кръст.

Влязохме тичешком в сградата. Беше театър. Докато се качвахме по стълбите, забелязах, че фоайето му е превърнато в импровизирана болница — по пода лежаха разпръснати, върху одеала, около трийсетина ранени. Французинът, който ни водеше, каза, че е актьор и е играл в този театър.

— Това е Комеди Франсез — уточни той. Спря се на стълбите и се опита да ни впечатли още повече. — Това е най-големият театър във Франция.

— Да — отвърнах аз, — знам.

Чух как навън шумът от картечния огън се усилюва и посочих многозначително към покрива, за да му покажа, че нямам търпение да отида горе. Отново се заизкачвахме.

— Но вие не разбирате — продължи той. — Тук се поставят класиците на френското драматично изкуство. Най-великите пиеси в света — за да е по-убедителен в обяснението си, той отново спря.

— Да, знам — не се стърпах аз. — Да отидем най-сетне до покрива.

Продължихме да се изкачваме нагоре покрай бюстовете на великите актриси и актьори на Франция, които красят всяка от площадките на стълбището.

— Не, вие не разбирате — настоя той, — това е най-известният театър в света. — Отново спря, за да ме накара да го изслушам. Чух няколко картечни изстрела на стотина метра разстояние. — Най-великите актьори на нашето време играят тук...

— Да, да, знам — казах аз, като го побутнах леко нагоре, опитвайки се да приключа с въпроса и да стигна най-послед до покрива. — Знам всичко за Комеди Франсез. Аз самият пиша пиеси.

— Драматург! — извика той и грейна от щастие. — Американски драматург! Това е просто великолепно! — Разтърси ръката ми и започна да слиза. — Трябва да дойдете долу и да се запознаете с актьорите.

Спах го. Отвън се чуваше истинска буря от изстрели, сякаш битката бе достигнала нова връхна точка.

— По-късно — обещах му аз. — След като приключим със снимките.

Той се обърна разочаровано и отново ни поведе към покрива. Покривите на парижките сгради, гледани от Комеди Франсез, изглеждаха опасно открити и тихи. Дрел направи снимките си с бавното, прецизно нагласяне на обектива, с което фотографите могат да те отчаят в такива моменти. В мига, в който направи последната снимка, между главите ни изсвистя куршум, изстрелян от снайперист.

Изтичахме по стълбите на долния етаж, където бяхме в безопасност. Дрел зареди камерата си, а французинът каза за снайпериста:

— Доста неточно се беше прицелил. Сто процента е било жена.

За първи път виждах човек, който може да отгатне пола на снайпериста по свистенето на куршума.

Заслизахме надолу по стълбите, а французинът непрекъснато надничаше в разни офиси, за да търси актьорите, на които искаше да ме представя.

Но помещенията бяха празни.

— О, всички са долу в момента — каза той. — Има страшно много ранени.

Стигнахме до огромното, ниско фойе, в което се разнасяше миризмата на спирт и лекият аромат на етер, а в единия му край, под светлината на театрални прожектори, доктори правеха операция. На няколко места силни струи слънчева светлина, в които танцуваха хиляди пращинки, пронизваха мрака. Полуголи мъже се влачеха, подпирани от други, към докторите, а в един от ъглите лежах два трупа, увити във френски флагове. Тук там от легналите на пода ранени долиташе стон и сестрите, от които имаше в изобилие, се впускаха веднага към тях.

Повечето от сестрите, както ни съобщи французинът, бяха актриси от Комеди Франсез. Всички бяха много красиви, облечени в леки, светли рокли. Ефектът от резкия контраст на светлина и мрак, призрачното сияние на ранените тела, купчините кървави превръзки, двамата мъртъвци, увити в знамена и красивите млади момичета, разнасящи подлоги и спринцовки с морфин, беше като на картина от Гоя, за която моделите е избирал Самюел Голдуин.

Всички бяха толкова заети, че предложих на водача ни да отложим запознанствата за друг път. Един висок прошарен мъж с престилка с навити ръкави, който очевидно ръководеше положението, ни приближи и попита:

— Американци ли сте?

— Да — отвърнах аз.

— Моля, елате с мен.

Хвана ръката ми и ме поведе към ъгъла, където лежаха убитите. Наведе се и отметна флаговете. Мъртвите бяха облечени в бойни униформи и очевидно скоро бяха издъхнали. Единият беше младо русо

момче, в чието слепоочие зееше дупка от куршум — малка, прецизна, кръгла рана, от която все още се стичаше кръв по пода под деликатното му, красиво, загоряло от слънцето, здраво лице.

— Американци ли са или французи? — попита ме прошареният мъж.

Погледнах ги. И двамата имаха на дясното рамо на униформите си емайлираната значка на френската армия, която до онзи ден не бяха виждали в Париж.

— Французи — отвърнах.

Прошареният мъж хвана русото момче под мишниците, повдигна го леко нагоре и грубо го разтърси.

— Нищо ти няма — каза той, почти усмихнат. — Нищо ти няма. — Разтърси го отново и отново, като човек, който си прави грубиянски шеги със стар приятел в казармена стая. — Нищо ти няма, чуваш ли!?

Той остави мъртвото тяло да се свлече на пода, потупа го енергично, почти вулгарно, по рамото, като че ли отказваше да приеме смъртта като факт, обърна се и отиде да си върши работата. Няколко мига наблюдавах русото момче и дупката в слепоочието му. По бузите му личаха следи от червило, каквито имаха всички войници в Париж онзи ден, а на кафявата му вълнена риза тъмнееше петно от вино.

Двамата с Дрел се промъкнахме обратно до Рю дьо Риволи. Стрелбата беше спряла, затова тръгнахме по средата на улицата. Хората видяха, че се движим спокойно в откритото пространство, взеха това за неоспорим знак на победа, заизскачаха от страничните улички, ликуващи, весели и започнаха да ни прегръщат и целуват — мъже, жени, без значение. От стотиците хора, които ме целунаха онзи ден, между които имаше и доста хубави момичета, най-ясно си спомням един дребничък, пълен мъж на средна възраст — един от малкото дебели хора, които съм виждал в Париж — който ме притисна здраво до себе си и ме целуна с всичката жар на съпруг, завърнал се при любимата си невеста след пет години война.

Миризмата на парфюми, която долиташе от тълпата, стекла се така бързо на улицата, по която само преди 15 минути бе прелетял обреченият танк, беше невероятно силна и разнообразието от богати, прекрасни аромати, съпровождащи всяка целувка, се струваше

зашеметяващо и нереално на един войник, прекарал последните два месеца сред полята, в калта. Една фина жена с проникателни очи ме приближи и докосна рамото ми благо, но преценяващо, като онзи мъж, който отгатва теглото ти на Кони Айлънд.

— О — каза тя като се усмихна искрено, без завист, убедила се вече и от допир, не само от поглед. — О, хранили сте се добре.

Шофьорът и другите двама фотографии ни чакаха в джипа. Изглеждаха невероятно чисти и пригладени, със сресани коси.

— Какво е станало с вас? — попитах аз.

— Една възрастна жена излезе от онази къща — отвърна шофьорът, — погледна ни, каза: „Колко сте мръсни!“, влезе обратно в къщата и излезе с умивалник, парче сапун и кърпа и ни накара да се измием.

После си отиде.

Подкарахме бавно през сгъстяващата се тълпа по пръснати строшени стъкла, покрай все още горящи германски танкове, към площад „Конкорд“, който вече се изпълваше с хора. Една елегантна, дребничка, руса жена и съпругът ѝ се приближиха до мен. Тя каза, че е американка, родена в Сиракуза. Съпругът ѝ бил французин и прекарала окупацията с него в Париж. Лицето ѝ сияеше, всъщност и двамата се усмихваха широко през цялото време, без значение за какво ставаше дума в разговора.

— Вие сте първият американски войник, който виждам — каза тя и понечи да ме целуне. После се спря и погледна съпруга си. — Мога ли да го целуна?

— Разбира се — отвърна той мрачно.

Тя ме целуна и по двете бузи.

Изведнъж от малката купчинка дървета в края на площад „Конкорд“, близо до моста над Сена, видяхме облачета дим, които се появяваха на равни интервали, очевидно свързани с изстрели от минохвъргачка.

Огромният площад се изпразни за броени секунди. Останаха само неизбежните хора от Червения кръст, които тичаха приведени към дърветата. Няколко френски танка веднага заеха позиция по брега на реката и един от тях, установил се близо до моста, който води директно към стълбите на Камарата на депутатите на Левия бряг, започна да стреля напосоки към огромното, подпирано от множество

стълбове здание. Няколко картечари изтичаха до парапета покрай реката и започнаха да стрелят под прикритието му заедно с танка. Някакъв раздрънкан стар камион с открит дървен багажник, в който се бяха натъпкали френски войници, монтирали импровизирано 30-калибровата картечница, подкара диво към края на площада и спря зад едно тънко дърво, което, както може би си въобразяваше шофьорът, ги скриваше напълно. Всички, освен картечаря, скочиха от камиона и се прикриха зад паметниците, с които целият площад „Конкорд“ предвидливо бе оборудван. Картечарят се изправи на оръжието и изстреля непрекъснат, яростен поток от куршуми към величествената фасада на Камарата на депутатите. По-уравновесените от другарите му проумяха безсмислеността на този индивидуален бараж срещу масивните каменни стени и започнаха да се скупчват наоколо му, протестирайки. Той продължаваше да стреля с едната ръка, а с другата ги отблъскваше, спорейки разпалено, докато накрая те просто се качиха на камиона, смъкнаха го насила и инсталираха по-консервативен картечар. Един джип се приближи към танка, който продължаваше да стреля. От него излезе млад френски лейтенант и застана до танка прав, с арогантно открити гърди, за да направлява огъня му. Това беше много смело от негова страна, защото германската минохвъргачка стреляше без предупреждение.

Той беше от онези лейтенанти, които всеки войник, клекнал зад прикритие, помни и мрази. Неопикуема колекция от хора се бе прикрила зад големия каменен блок, близо до началото на моста, между които 4–5 невъоръжени доброволци и едно момиче в бяла рокля, което подпираше велосипед. Някъде вдясно, от нашата страна на реката, красива малка яхта, която Реноар би използвал като модел за някой от речните си пейзажи, избухна в ярки пламъци. Изкараха някакъв германски пленник и го качиха върху танка с голям бял флаг в ръце. Един френски офицер тръгна начело и Дрел ме остави, за да се присъедини към него. Танкът подкара през моста към отсрещния бряг. Германският пленник вееше флага френетично върху покрива му, а офицерът и Дрел вървяха пред него, за да изискат предаването на германците, укрили се в Камарата на депутатите. Минохвъргачката започна отново да изстрелва гранати, които заваляха първо над реката, после върху моста, а накрая успяха да строшат една улична лампа и да наранят няколко човека, които се криеха на десетина метра от големия

каменен блок. Офицерът смъкна германския военнопленник от танка и тримата с Дрел побягнаха през моста към огромната каменна сграда, докато танка се оттегляше назад към площада. Стояха така десет минути пред Камарата на депутатите, германският военнопленник развяваше монотонно белия флаг, а гранатите продължаваха да свистят покрай моста. Тогава видях френският офицер и Дрел да тичат по стълбите на Камарата на депутатите към входа, после потънаха в него. Придвижих се около 50 метра нагоре по реката, където френски войник изпращаше картечни откоси по шест пъти в минута към безразличната строга архитектура на отсрещния бряг. До него бе заел позицията френски танк, насочил оръдие към Камарата на депутатите, но без да стреля. Люкът беше отворен и от него се подаваше, напълно открит, едър, къдрокос, млад французин, който се разглеждаше внимателно в джобно огледалце. Когато забеляза, че го наблюдавам отдолу, просто сви рамене, каза: „C'est bizarre, n'est-ce-pas?“ и продължи да се наслаждава на себе си в малкото огледалце.

Над главите ни доста често прелитаха куршуми, но един стар, открит файтон, пълен с френски войници, успя да премине невредим по моста и аз го последвах пеша. Когато стъпих на другия бряг, разбрах, че четиристотинте германци току-що са се предали. Дрел и френският офицер се бяха разделили, а германците се опитали да се предадат на Дрел — въоръжен единствено с камерата си, но пък американец, който бе успял да ги убеди, че не е човекът, на когото трябва да се предадат и бе настоял да ги снима, докато се предават на френския офицер.

Преговорите между Дрел и германците били проведени на олигофренски — единственият общ език, който успели да намерят.

След предаването, германците застанаха в редици в единия край на двора, а оръжието им остана струпано в другия. (Бяха оставили красивите стаи в безобразно състояние: навсякъде по кралския пурпурен плюш се търкаляха празни консервени кутии от сардини, гилзи, кутии от бисквити и празни бутилки от шампанско.) Дойдоха доста кореспонденти и фотографи и всеки се опитваше да задигне някакъв сувенир. Изведнъж отнякъде се чу звука на приближаваща мина — непогрешимото, ужасяващо свистене на снаряд, който идва все по-близо и по-близо и накрая се разбива точно до главата ти. Всички се проснахме по очи на чакъла, като се опитвахме по ужасния,

традиционен начин да заровим главите си поне няколко сантиметра навътре в земята, преди да ни е стигнала експлозията. Шумът на приближаващия снаряд се усилваше все повече и повече и продължи безкрайно дълго, много по-дълго от който и да е артилерийски звук, който някога бях чувал. Лежах на земята с непоклатимата увереност, че точно това е снарядът, който ще се стовари право върху оголения ми врат. И тогава звукът изведнъж спря.

Нямаше експлозия. След секунда погледнах наоколо. Всички французи и американци лежаха, проснати по очи, заровили пръсти и носове в чакъла, а германските военнопленници стояха прави и се превиваха от смях. Във всяка част на всяка армия има по един имитатор, способен да наподобява най-смразяващия, реалистичен звук на приближаваща мина с уста. Заловените германци не правеха изключение, а техният имитатор току-що бе изпълнил най-сполучливия номер от кариерата си. Дрел и аз се изправихме глупаво, поотупахме дрехите си, събрахме пляката — люгери, колани, фотоапарати и един велосипед и се насочихме обратно към джипа, където другият фотограф — едно много красиво двайсетгодишно момче с дълбок източнокаролински акцент — весело записваше в тефтерчето си адресите на петдесетина момичета, струпани около него.

Подкарахме джипа, с тълпа от момичета, тичащи след нас и се отправихме към хотел „Скриб“, където трябваше да се отчетем с лентите. Пред хотела гъмжеше от парижани, окупирали армейските превозни средства, които пееха, ръкуваха се, задаваха въпроси, пипаха оръжията и разглеждаха джиповете, отправяха покани, плачеха, целуваха войниците, целуваха кореспондентите, целуваха се едни други.

Докато разтоварвахме джипа, при мен дойде един французин и разтърси ръката ми. Беше облечен болезнено скромно, в стари, тъкани дрехи и изглеждаше по-скоро потресен, отколкото въодушевен от събитията на деня.

— Колко време трябва на едно писмо да стигне до Съединените Щати? — попита ме той със силен акцент.

— Около десет дена — отвърнах аз.

— Вие къде живеете? — попита пак той.

— В Ню Йорк — отговорих аз.

— Имам сестра в Бруклин — каза той. — Не съм я виждал от девет години. Не сме се чували от четири.

Той се огледа нервно наоколо, после се наведе към мен и прошепна в ухото ми:

— Аз съм евреин. Чудя се дали е възможно да йй пишете от мое име и да йй пуснете писмото по вашите пощи.

— Разбира се — съгласих се аз и извадих тефтерчето си, за да запиша адреса на сестра му в Бруклин. — Кажете ми сега какво искате да йй кажете.

Той ме погледна леко замаяно, като че ли зашеметен и ужасен от величината на възможността, която му се предоставяше. После се взря в ликуващите момичета наоколо и сбърчи чело, концентрирайки мисълта си.

— Кажете йй — продума той, — кажете йй, че съм жив.

Стисна ръката ми, обърна се и си тръгна.

Дрел и аз влязохме в хотела и тържествено резервирахме две големи стаи със съзнанието, че деня на победата в Париж ще бъде кратък и решени да го прекараме по възможно най-добрия начин. Нямаше топла вода, но въпреки това се наслаждавах на банята, докато слушах гласовете на тълпата, долитащи от улицата в безкрайна усиливаща се и заглъхваща смесица от ликувания, песни и висок женски смях. Докато лежах във ваната, отмивайки от себе си мърсотията и умората от дългия ден, вслушан в шума на празнуващите хора под откритото небе, в мен се роди усещането, че една нова ера на смелост, честност и благодарност изгрява в Европа.

Спомням си, че точно преди да заспя, през ума ми се стрелнаха думите на един войник от Ги, изречени в този паметен следобед: „Това е денят, в който войната трябва да свърши.“

СПОМЕН ЗА ОТМИНАЛИ НЕЩА

Когато някой е написал нещо за Париж преди повече от 20 години, то е обречено да звучи като спомен за време, което както в предвоенния град на Пруст, е потънало в мъглата на годините, където картите вече не важат, улиците не са същите, за красотата си спомняш с въздишка, а гигантите вече ги няма.

Когато написах този епизод в средата на 50-е години, го озаглавих просто „Париж“. Но издателите на списание „Холидей“, млади мъже с възторжена представа за славните дни, когато американските въоръжени сили бяха спечелили войната и американските капитали възстановяваха света, промениха заглавието на „Париж! Париж!“ — двойната удивителна изразяваше собствената им младежка вяра в града на светлината, на три хиляди мили от тях, който повечето дори не бяха виждали.

Тръгваш от маса в кафе, защото всичко в Париж започва от маса в кафе.

Чакаш момичето, което обичаш.

Тя е млада, американка е и е съвършена. Има прави крака, и невероятен апетит, и здрави ниски обувки, и обича да ходи много пеша, и току-що е пристигнала за пръв път в града, и обича да те слуша, и е въображаема. Също така закъснява, разбира се, защото през целия ти живот жените толкова са те доминирали, че дори тези, които си измисляш, не могат да не ти закъснеят за среща. Измислил си я, защото в момента си мечтаеш. Играеш си от известно време с мисълта за нещо приятно и ти е дошло наум, че едва ли има много неща в този тъжен свят, които да са по-приятни от това да кръстосваш улиците на Париж цял един ден с такова момиче.

И сега седиш на масата в кафето и изгаряш от нетърпение да разгърнеш Париж за пръв път пред това великолепно, нереално и

непосветено същество.

Лято е, или есен, или зима, или пролет и е слънчево, и вали, и по статуите има сняг, и по Сена плуват ледени блокове, и дърветата са отрупани с цветове, и плувците се гмуркат в пречистените води на дървените басейни покрай бреговете на реката, и е рано сутрин, и е късно вечер, и президентът дава бал, и републиканските гвардейци са навън с нагръдници и росерни пешове, и североафриканците са наизлезли по Площада на републиката да се борят за автономия, а в металните блестящи шлемове на всички полицаи личат вдлъбнатини.

В Сен-Сулпис се отслужва меса, в Пер Лашез погребват актьор. Пред бюрата на „Американ експрес“ има дълги опашки. Младите лейтенанти заминават за Индокитай. На Площада на инвалидите има панаир и френолозите се чувстват добре до стрелбищата. На Рю дьо ла Пе продават парфюм, а търговците на вино се тревожат за тазгодишното бургундско и хиляди дълбоки кошове кресон се складира в Лез Ол.

Автобусите пътуват от летище Орли към Гарата на инвалидите с пътниците от Ню Йорк, и Южна Африка, и Варшава, а влаковете, които отиват на юг, влачат цели вагони, пълни с велосипедите на курортистите на път към Лазурния бряг. Август е и половината магазини са затворени, заключени с метални щори, спуснати до праговете, и е февруари и носачите се мотаят с инвалидни колички по Източната гара в очакване на скиори със счупени крака.

На сивите острови в реката изработват 450 бръмбароподобни рена с по 4 конски сили, а комунистите пишат: „Американци, вървете си в Америка!“ с боя по железните мостове. Близко до Градския съвет продават канарчета, а на Рю Рюмур излагат вестници и от заглавията им се разбира, че премиерът се тревожи за цените на петрола, че френският футболен отбор е претърпял още една загуба в Коломб и че млада жена, чийто любовник бил алжирец, зазидала хазайката си в мазето. Касапите слагат люляк по витрините на месарниците си, а на антикварния пазар всички гарантират, че стоките им са на повече от сто години. Под виадукта на булевард „Гарибалди“ танцува калиопец гуляйджия, а децата се возят на въртележки близо до американското посолство. В Двореца на спорта има нов борец средна категория, който няма никога никого да накара да забрави Марсел Сердан. Един пенсионер се самоубил, защото се страхувал, че инфлацията ще го

лиши от тютюна му, а вечерта ще има банкет на мелничарите, обвинени, че са подлудили цял град с брашно, заразено с ерготин, а събитието е организирано от производителите на брашно в знак на солидарност с техните набедени колеги.

Неделя е и влюбените са навсякъде из Булонския лес, а лъвовете реват към тълпата отвъд дълбоките ровове в зоопарка „Винсен“. Четиринайсети юли е и има паради и полагане на венци в памет на загиналите, и в памет на Бастилията, и в памет на злощастния Фулон, чиято отразяна глава била разнасяна по продължението на цялата Рю Сен-Мартин през 1789, набучена на кол, с трева, натъпкана в устата, защото се осмелил да каже веднъж за парижани: „Eh bien. Щом тази паплач няма хляб, да яде сено.“ Също се чува шума от самолети, кръжащи над града във формации и навсякъде по улиците и в градините на големите къщи има танци и в небето зад катедралата излитат фойерверки, а маршалите на Франция стоят мирно, докато оркестрите свирят химна, в който между другото се пее и: „На оръжие, граждани!“

Работен ден е и откритите платформи на автобусните спирки са претъпкани с хора, които дишат дълбоко бензиновите изпарения на път към работните си места. Пазарен ден е и домакините си проправят път покрай сергиите под дърветата на площад „Алма“, оглеждат парчетата пиле, сирене и целина и се оплакват, че животът е непоносимо скъп.

Във въздуха се разнася миризмата на прясно печен хляб и улиците са пълни с хора, които бързат към дома си с дълги, неувити самуни под мишница. В препълнените хали по рафтовете са изложени десетина различни видове *pate*, и алсатийски *choucroute*, и *gnocchi*, и охлюви, и *coquilles Saint-Jacques*, готови да потънат в пещите, а момичетата зад тезгяха звучат като цял хор флейти, докато съобщават цените на купувачите. В метрото експериментален влак се плъзга по гумени релси, за да облекчи нервната агония от факта, че съществуваш в двайсети век. В класните стаи на „Берлиц“ внимателно се следи всяка стъпка на семейство Дюпон, от думите за добро утро, които си разменят, вратите, които отварят и затварят, до разните предмети, които поставят на масата. На Ил Сен-Луи притежателят на американска открита лимузина открива, че гюрукът ѝ е разкъсан за седми път и решава, че е крайно време да си купи закрыта кола.

Във фоайетата на големите хотели мъже с пронизващи очи си шепнат — правят сделки за внос и износ на жизненоважни продукти, а един американец в бара на „Джордж V“ казва на бизнес партньорите си: „Не обичам да се самоизтъквам, но трябва да заявя, че съм много вътре в индустрията с тютюн «Вирджиния».“

Оркестрите, съставени изцяло от момичета, настройват инструментите си за следобедните валсови програми в просторните, празни кафенета по булевард „Клиши“, а в bals musettes млади продавачки танцуват с чиновници под изрисуваните образи на главорези и апаши. Хиляди хора са се събрали да наблюдават колоездачното състезание на Порт Сен-Клод и всички отиват в Дювил за края на седмицата.

Фонтаните на Рон-Поан подскочат и хвърлят ефирен шлейф от пръски по обграждащите ги цветни лехи, а Нотр Дам е осветен обилно и изглежда нереално лек на каменния си остров, и улиците са пусти, и движението е пренатоварено, и ти седиш и кроиш планове за този безкраен, всесезонен, идеален ден, прекаран с твоето идеално момиче в града, който е Йерусалимът на толкова много странни поклонения и столицата на носталгията, града, който не можеш да напуснеш, без да изпиташ лекото, остро усещане за изгнание.

Седиш на земя, която е била наета от общината за 4000 франка квадратния метър годишно и се сецаш за слуха, че правителството се готви, във връзка със своя типично индиректен и тактичен опит да ограничи алкохолизма, да вдигне цените на тротоарите си, за да направи пиенето по-рядко занимание за парижани или поне по-скъпо. В момента пиеш „Чинцано“, защото джинът е прекалено скъп, а за бренди е твърде рано. Зад гърба ти на стената виси пожълтяло копие от закона за ограничаване на публичното пиянство. Законът е приет по време на Първата световна война, но е все още в сила и се възхищаваш от хората, които могат да се тревожат за такива неща, когато германците са само на няколко километра от града ти и пускат гранати в него всеки 20 минути с далекобойното си оръдие, което галено наричат Голямата Берта и което е насочено право към Париж от гората Сен-Гобен, на 82 мили разстояние.

Поглеждаш над стъкления ръб на чашата си и прочиташ, че на всеки, който е заловен за първи път в състояние на видимо пиянство по улиците, пътищата, кафенетата, кабаретата или на друго публично

място, може да бъде наложена глоба от един до пет франка, което по настоящия курс е някъде между четвърт цент и едно пени. Но ако случайно те хванат в същото състояние втори път, последиците, според обявеното, обещава да бъдат много сериозни: за две години те лишават от правото да гласуваш, да бъдеш съдебен заседател или администратор в правителството и да служиш в армията и на всичкото отгоре си лишен, според дребния шрифт, от родителски права над децата и наследниците си.

Отпиваш трезво от питието си и се взираш в потока минувачи, като очакваш всеки момент да зърнеш русата американска глава, която при всички случаи ще изглежда леко простовата и импровизирана на фона на умело подредените, къси прически на парижанките по булеварда.

Момичето, което обичаш все още не е пристигнало, затова притваряш очи и си представяш началните стъпки от обиколката.

Най-напред трябва да има общ, птичи поглед върху целия град, а няма по-подходящо място за това от върха на Айфеловата кула. Оттам можеш да видиш как градът се разпростира в прегръдките на криволичещата си река, как се разлива в сребърна мъгла по облите опасващи го хълмове и централната равнина. Оттам се виждат домовете, магазините, гробищата и местата за поклонения на три милиона души, вижда се върхът на Монмартр, където едно време се е издигал храмът на Меркурий, в който Сен Денис е бил обезглавен. Можеш да проследиш извивките на реката и да видиш къде притоците се присъединяват към нея, и да видиш Марн, и можеш да разкажеш на момичето си как преди векове скандинавците са плавали по същата тази река с тесните си дървени лодки, жизнерадостно съсичайки по пътя фермерите и обитателите на града с брадвичките си, както е бил обичая на пътуващите по онова време.

И все пак, едно нещо те спира да започнеш от Айфеловата кула — асансьорът те кара да ставаш неспокоен. Знаеш, че това е абсолютно неоснователно. Знаеш, че откакто кулата е отворена за посетители през 1889, този асансьор е качил милиони хора до върха й в пълна безопасност. Но на теб ти се завива свят в него и всеки път щом се качиш в скърцащата му, леко килната кабина, започваш да съжaliaваш, с несправедлив шовинизъм, че си се съгласил да висиш на такава височина, разчитайки на френската машинария. Без колебание

би се доверил на френското мъжество, когато трябва да бъдеш измъкнат от опасно положение, на френските лекарства, когато трябва да бъде излекуван стомахът ти, на френското остроумие, когато искаш да се смееш и на френската съпруга, когато искаш да бъдеш щастлив, но всички тези кабели, всички тези напречни греди, всички тези стенещи лостове... Решаваш да се спреш на някое по-умерено възвишение: върхът на Триумфалната арка е достатъчно висок за първия поглед на едно момиче върху Париж, а и асансьорът ѝ е безопасно заключен в каменна шахта.

А и така или иначе, ще ѝ кажеш, Париж не е град на височините.

Архитектите му, от уважение към човека, са направили така, че той да не се чувства като джудже сред сградите му. Париж е град, построен според човешкия ръст, за да не се превръщат в пигмеи жителите му.

Парижани са поклонници на небето си и са приели куп оплетени закони за запазване височината на постройките умерена, така че небето, нежно, прошарено, меко, възлюбено от художниците, да бъде постоянното, интимно присъствие над покривите на къщите и върховете на дърветата. Когато трябва да защитят небето си, парижани могат да бъдат варварски жестоки. На някакъв строител в Нюли, който си позволил да вдигне кооперация от апартаменти над законно допустимия лимит в небето, било наредено от съда да събори излишните етажи, въпреки че били наети предварително, а в Париж има недостиг на жилища. Като допълнение, му била наложена огромна глоба за всеки един час, в който престъпните 6 метра от конструкцията стърчали над хоризонта. И най-накрая, като естетично хрумване, съдът решил да го изпрати в затвора. О, мислиш си ти, припомняйки си заключеното, далечно небе над собствения си град, о, само ако имаше повече строители в Синг-Синг.

От върха на монумента момичето ти се взира в града и не казва нищо, защото е идеално. Широките авенюта, които барон Хосман, префекта на полицията на Наполеон III, построил, за да може да изкарва по тях на открито тълпите парижани и по-удобно да насочва към тях кавалерията, когато искали да им увеличат заплатите или правели опити да убият някой министър, се отправят към всички точки на компаса.

Булевардите носят имената на победи и воини, а в каменните блокове на самата арка са вдълбани имената на 172 битки. Много от улиците на Париж са кръстени на бойни полета, по които французи са удържали победи и се чудиш какви ли поражения би донесло на духа на едни граждани, от чиито устни се откъсва звукът на триумфа, всеки път, когато казват на таксиметровия шофьор накъде да кара и дали биха били по-различни днес, ако наред с авеню Уограм и авеню дьо Фридланд имаше булевард Седан и Площад на Поражението.

Въпреки че статистически Париж е на последно място по площ зеленина на гражданин в Европа, там има толкова много дървета, че когато всички са разлистени и ги погледнеш отвисоко, по-голямата част от метрополиса изглежда така, сякаш е построен в средата на гигантски парк. По краищата си градът се обляга на зелените склонове на Сен-Клод и Сен-Жермен оттатък криволичетата река и неволно ти напомня, че Париж е много по-близък до провинцията и много по-достъпен за нея от който и да било друг голям град в света. В керемидения хаос на парижките покриви се преливат оловно сиво и бледолилаво — цветовете на Париж, и тук-там проблясват прозорците на хилядите ателиета, обърнати на север. Бледорозовия Карузел от другата страна на Шан-з-Елизе е като далечно, своенравно отражение на арката, върху която си застанал и до която вятърът донася от реката едва доловимия мирис на изгнили листа и плесен. Белият купол на Сакре-Кьор разказва за религията на 19-и век върху възвишенията на Монмартр, а на отсрещния бряг виждаш как сивите, каменни, средновековни кули на Сен-Жермен-де-Пре се издигат сред гнездото си от кафененца.

Стоиш на върха на арката, с целия град разстлан около теб, с палатите, кулите и статуите му, пробл ясващи на влажната слънчева светлина и разсъждаваш на висок глас пред момичето си за това колко са хитри парижани да имат за предшественици хора, управлявани от тирани, защото тираните винаги са егоцентрици, ненаситни в желанието си да строят паметници сами на себе си. След малко обаче забравяш за тираните и започваш да витаеш из Лувъра, и Тюйлери, и обелиска, и площад „Вандом“, и стегнатите изваяни коне, и широките булеварди, които са били построени, защото някой е бил достатъчно немилостив и е притежавал достатъчно власт да разрушава ар след ар от домовете на хората, да павира това, което някога е било нечия кухня

и да сади кестени в нечия спалня. Разсъждаваш върху егоизма си на човек от своето време. Радваш се на това, което Луи XIV е направил за града като е изстисквал данъци от бедните хора и на това, което Наполеон е построил върху костите на цяло поколение млади французи, въпреки че би се борил до смърт срещу един нов Луи или един по-късен Наполеон, колкото и арки и замъци да ти обещават, че ще построят за радост на пра-пра-внуците ти, дошли на посещение от Америка в някакъв момент след сто години.

Спомняш си първия път, когато си се качил на арката, точно след Освобождението, когато 27-ма дивизия премина гордо по улиците на Париж, за да покаже на града, че американците наистина са тук.

Спомняш си шума на танковете по Шан-з-Елизе и струпаните близо едно до друго, изморени, хубави лица на войниците и липсата на музика, защото всички щяха да се бият същата нощ на Сен-Денис и нямаха време за оркестри. И изведнъж разбираш, че в какъвто и момент да мислиш за този град, винаги има нещо от онова време, загнездило се в чувството ти към него.

Много е трудно да не обичаш един град, който си видял за първи път в деня на освобождаването му. А и Париж бе освободен по най-великолепния начин. Той не е бил бомбардиран, освен в покрайнините си и всички мостове си стояха на мястото, самите жители бяха прекарвали последните пет дена в стрелба с малки оръдийца и се чувстваха истински герои от това, времето беше слънчево и горещо, момичетата бяха облекли най-хубавите си рокли и в града бяха останали достатъчно германци, за да създават впечатлението за военна обстановка и да дават възможност на местните момчета да се държат храбро пред подходяща публика преди окончателното им предаване.

Всички бяха поотслабнали от войната, но никой не умираше от глад, отвсякъде долитаха звуците на Марсилезата, пушек се издигаше почти незабележимо от няколко малки пожара тук-там и за един следобед всичко изглеждаше така, сякаш войната вече е приключила и това не е могло да стане на по-подходящо място. Говореше се, че фон Шолтиц пощадил града, въпреки заповедта на Хитлер, а парижани си мислеха:

„Ами, разбира се! Че на кой би му дало сърце да взриви Париж?“
На места по стените имаше кръв и там на следващия ден хората

трупаха цветя за мъртвите и всички се целуваха и се лееха огромни количества безплатно вино.

Хората, които са пътували някъде, винаги ти разказват за любими моменти, в които са видели някакъв град за първи път: Рим на Великден, Лондон през юни, Ню Йорк през октомври, Питсбърг в пет часа сутринта... А ти казваш на момичето си на всяка цена да види Париж в следобеда на освободението му. Това е град, който се впуска с ентузиазъм в неразборията от размирност, празник и кръвопролитие.

Гражданите му са експерти по това да строят и рушат барикади, да се избиват едни други, да посрещат войски и да се бият срещу тях.

Улиците му са подредени само за масови демонстрации, паради и придвижване на оръдия. Сградите са солидни, направени от камък и само лекичко се олющват, когато ги удари шрапнел и за една-две години влажният, гальовен въздух така заглажда и преобразява бележите, че ги прави неразличими от безценните следи на минали векове. Навсякъде има паметници, които придават значимост на събития, случили се в близост и когато хората умират пред тях с вярата, че го правят в името на цивилизацията, тя наистина става по-осезаема и по-значима.

Споделяш част от тези мисли с момичето, което стои с развети коси и искрящи очи над тази бъркотия от камък, спомени и история, а тя стисва леко ръката ти и казва: „Не е ли време за обяд? Умирам от глад.“

И тогава започваш да изпълняваш най-приятния ритуал на света — да решава бавно и внимателно в кое точно място от целия Париж ти се иска да обядваш този ден. Можеш да отидеш в грохналия стар хотел на върха в Сен-Клод, чиято тераса гледа към някакви тенис-кортове и от която се вижда как в дъното на хълма прави извивка реката и градът се губи отгъдето само на 300 м от противоположния бряг и можеш да седиш там и да загаряш на слънцето, с цяла маса ордъври пред себе си и да гледаш как французите играят тенис. (Французите играят умело и сръчно, бавно, с високи топки, коси удари и невероятни ъгли и, освен ако не си Седман или Макгрегор, ще е по-малко дразнещо да си обядваш и само да ги наблюдаваш, отколкото да играеш срещу тях.) В щастливото лято след войната хотелът беше клуб на американски въздушнодесантни офицери. Тогава чаша коняк струваше десет цента и всички го

смесваха с кока-кола и имаше една хубава сервитьорка, която една вечер реши, че е лудо влюбена в един въздушнодесантен майор, който тежеше 70 кг и работеше за националното радио в Чикаго по последни данни.

Или пък, тъй като това е първият ден на момичето ти в Париж и се чувстваш безкрайно богат в нейно присъствие, можеш да вземеш такси до Булонския лес и да обядвате в ресторанта под стъклениите свещници, овесени направо от дърветата и да поръчаш пъстърва и бутилка вино, а след това да се разходите и да погледате празнуващите дами и господа, леко галопиращи по сватбените алеи, сякаш нищо не се е променило от 1900-а насам. Можете да се разходите в гората, която прилича поразително на истинска гора, въпреки че е парче земя разположено толкова близо до един голям град и да се опиташ да си представиш как ли са изглеждали войските на Уелингтън и на Царя, стануващи тук през 1815-а, точно след последния съкрушителен удар, нанесен на Наполеон.

Ако е сив, есенен ден, можете да се разходите до Отъой и да се мотаате по почти празните трибуни, да гледате конните състезания, да си купувате залози от прашни мъже в конюшните, които са ги написали на тънки листчета жълта хартия и да заложиш, както винаги, на коня, който пада при последното препятствие, но въпреки това да се наслаждаваш на просторното наситено зелено поле, по което конете летят безразборно и изчезват зад дърветата, отнасяйки със себе си парите ти в неизвестността. В такъв момент съжаляваш за упадъка на конните състезания с препятствия в Америка и за липсата на разнообразие по пистите на Саратога, и Арлингтън, и Санта Анита, където конете винаги тичат по един и същи начин като дървени имитации по детска въртележка и където губенето на парите ти винаги става по болезнено видим начин.

Но ако на момичето ти не му се стои на открито в първия му следобед, можеш да бъдеш не толкова изобретателен и да я заведеш в осми район, наречен още „американски“, защото в определени моменти изглежда така, сякаш всички французи са се изнесли от него и на тяхно място са се нанесли американци, и да отидете в един малък ресторант, по продължението на чиито наклонени прозорци са засадени лозници, които хвърлят игриви зелени отблясъци върху всички вътре. Не че това е любимият ти ресторант. Просто веднъж си

станал свидетел на едно хранене в него, което е било не точно обяд, а по-скоро церемония, свещенодействие, отдаване почит на мистичната същност на храната, пресвято предаване на лакомията, което е заличило точно за два часа всякакъв спомен от сандвичите по закусвалните и набързо приготвените млечни шейкове в родната ти земя.

Това свещенодействие е било извършено от четирима бизнесмени със строги лица, очевидно важни личности с икономическа власт, започнали с *pate de foie gras*, розов и сочен, и продължили с *quenelles de brochet* — речна риба, разкъсана на малки парченца и смесена с напоен хляб и трошички, мазнина от бъбрек и яйца и полята със сос от гъби и сметана. Между фразите за данъците, трудовата политика, трудностите при вноса и необходимостта от разрастване на предприятията, които четиримата господа са си разменяли с тихи, учтиви гласове, те са лапали енергично, на големи хапки *quenelles*, като всеки си е помагал с по четвърт бутилка „Шабли“. После са преминали към едри резени „Шатобриан“, син и кървав, с пържени картофи, сос „Борделез“ и две бутилки „Нюи-Сен-Жорж“. След това, разбира се, е била поднесена салата и сирене — бри, камамбер и апетитни парчета грюер с още една бутилка „Нюи-Сен-Жорж“ и с плодове, и *crepes*, поляти с ликьори, и най-накрая е имало по чаша кафе и две брендите за всеки, след което и четиримата тържествено са се надигнали от масата, ръкували са се и всеки се е отправил обратно към офиса си, за да ръководи производството на автомобили или разпределянето на капитали.

Минаваш покрай магазинчето, от което можеш да си купиш чадър със сребърна дръжка за 90 долара, покрай вратата, на която дрипава, безформена старица, увита във вестници, е спала цяла зима, като че ли е взела мястото под наем, покрай големите хотели, където отседат хората от Холивуд и пред които са паркирани кадилаците. Минаваш покрай ъгъла, на който яко селско момиче с румени бузи, гумени ботуши и престилка предлага люляк, теменуги и гладиоли, които донася всяка сутрин с такси, на чийто шофьор дава щедър бакшиш. Заобикаляш религиозното училище, в което всяка сутрин пристигат изстинали осемгодишни момчета с голи крака и официално се ръкуват, преди да пристъпят към своите катехезиси. Минаваш покрай кафенето с подканящото име „Красивата диадема“, по чиито

маси са насядали манекени от близките модни къщи, американски войници и неколцина румънци и унгарци, които разговарят на родния си език. Заведението е доминирано от огромната кафе-машина — малко по-малка от пеш на локомотив, зад която човекът скача от лост на лост и от кран на кран като нервен инженер, който се опитва да пусне повредено динамо.

Кафето е черно и, противно на всеобщата мъква — вкусно и ако го искаш au lait, човекът зад тезгяха сипва малко мляко в медена кана, пуска пара върху него с ръмжащ и хрипав звук и поднася кафето ти с пухкава пяна.

Когато стигаш до малкото ресторантче, откриваш, че четиримата герои не са там, затова решаващ да удължиш още малко екстаза от намирането на място, където да обядвате и се спускаш бавно надолу към реката.

Ако е пролет, кестените са отрупани с розови и бели цветове и макар момичето ти никога преди да не е идвало в Париж, при всички случаи е чело за тези прословути парижки кестени достатъчно много, за да не се налага да казваш каквото и да било за тях. Но ако е късна пролет, тези цветове се стелят като плътни килими покрай тротоарите и се вдигат на розови и бели облаци след всеки преминаващ автомобил, а младите момичета се носят по улиците под шарената сянка на път за първото си причастие с развети бели воали като фини, нежни булки със смели очи.

По каменните парапети на реката стоят завързани петролните шлепове и яхтите, които само трябва да плащат на града номиналния наем, за да могат после да се перчат с най-привлекателния адрес на света: река Сена, малко по-нагоре в източна посока от Понт Александър III.

Минаваш покрай Гран Пале, където се правят големите изложби и откъдето започна скандалът на Салон д'Отом, когато няколко пропагандни рисунки, направени от комунисти, бяха изложени, после свалени, после изложени отново и си спомняш ясно една от тях, наречена: „Доброто здраве на другаря Торез“. Другарят Торез беше главата на френската комунистическа партия, който по онова време се лекуваше в Москва след сърдечен удар и на рисунката се виждаше група работници, ухилени по един и същи начин, които танцуват и засвидетелстват щастието си по всевъзможни начини, докато на преден

план млада, румена жена държи вдигнат над главата си вестник, чиято заглавна страница оповестява възстановяването на другаря Торез и се чудиш на кого ли би могла да навреди тази рисунка, освен на самия другар Торез и то само в случай, че той беше художествен критик.

Преминаваш Понт дьо ла Конкорд и се взираш в Камарата на депутатите.

Струва ти се, че пред статуите йй стоят на пост десетки полицаи, като че ли депутатите очакват всеки момент вълна от граждани, завладяни от необузданото желание да гласуват, да се втурнат през портите. Вътре вероятно пада правителството и депутатите със сигурност произнасят речи, в които се обвиняват едни други за държанието си по времето на Мюнхен, или по време на подписването на Нацистко-Съветския пакт, или по време на окупацията, и левите и десните непрекъснато си отправят обиди, а после гласуват заедно против правителството при всяко негово предложение. Депутатите, насядали по червения си кадифен амфитеатър съвсем не приличат на нашите спокойни, оядени конгресмени. Те изглеждат дребнички, пъргави интелектуалци, готови да скочат да се бият всеки момент и в отношението им един към друг се забелязва съзнателно подтискано раздразнение, каквото би имало между хора, заседнали между етажите в асансьор от доста дълго време. Спомняш си думите на един твой приятел французин за тогавашния премиер: „Ако този човек успее, ще трябва да накара французите да ядат по-зле следващата година. Всеки може да се измъкне със следвоенния режим в Англия. Но за да направиш това във Франция, се изисква характер.“

Точно в тази Камера Клемансо, когато бил премиер, излязъл с едно от най-ободряващо искрените изказвания, направени някога от държавен глава: „Аз съм против всички правителства — изръмжал той. — Включително и против своето.“

Чудиш се докъде ли би стигнал в някоя американска предизборна кампания с такива изявления.

Застанал така, по средата на града, пред дома на изпадналата в беда демокрация, взираш се в огромния каменен площад „Конкорд“ оттатък моста, можеш да поемеш хиляди различни примамливи

посоки. Обед е, затова по улиците няма кой знае какво движение, тъй като в часовете между 12 и 2 Париж обявява повсеместно примирие с работата. Не би се учудил, ако научиш, че подземният свят има негласно споразумение с полицията да не обира граждани и да не се избива помежду си по обедно време.

От другата страна на моста има един ресторант, където всяка година на обед се събира жури, за да присъди наградата Гонкур на най-добрия роман от млад автор през годината. След като си прочел за този награден обед във вестниците, можеш да отидеш на следващия ден в същия ресторант, следвайки интелигентното предположение, че което и да е място, достатъчно добро за десетима преуспели френски писатели на средна възраст, заслужава да бъде почетено и от теб.

Или пък можеш да се поразходиш надолу покрай реката и да минеш покрай Академията за изобразителни изкуства, която е отговорна за толкова много хубави картини, тъй като почти всеки добър френски художник е учил там по някое време и е напускател ругаейки, за да наруши впоследствие всеки един принцип, на който са го учили зад нейните стени. А ако продължиш още по-надолу по реката, можеш да отидеш в един ресторант на ъгъла на площад „Сен-Мишел“, където да седиш до огромните прозорци на втория етаж и да наблюдаваш Нотр Дам отатък реката, докато ядеш дива патица в пикантен сос или можеш да отидеш до ресторанта на Ки дьо ла Турнел, чиито стени са украсени с буркани туршия и снимки на борци, които се мятат във въздуха. По пътя можеш да зяпаш по картините във витрините или да се мотаеш около щандовете за книги и да разглеждаш уж забранени списания, издадени по време на Окупацията, или да си купиш картичка, на която с изящни букви е отпечатано поетическо обръщение от Виктор Юго към Париж, част от което звучи по следния начин: „Градовете са библии от камък. В този град няма нито едно кубе, покрив или тротоар, който да не носи послание за съюзяване или сдружаване и да не дава урок, пример или съвет. Нека всички хора от целия свят посетят тази тържествена азбука на паметниците, на гробниците и на трофеите, за да познаят мира и да забравят значението на думата «омраза». И нека му повярват! Защото Париж е доказал себе си. Да си бил Лютес и после да си станал Париж — нима може да има по-величествен символ от това! Да бъдеш кал, превърнала се в дух.“

Докато обядваш си спомняш, че Виктор Юго е казал още: „Париж е тавана на човечеството“, след което бил принуден да избяга и да прекара 18-е години от властването на Наполеон III на островите Джърси и Гернси.

Когато най-сетне се върнал, започнали да кръщават площади и улици с името му и не са спрели и до ден днешен. Парижаните като че ли имат навика да изпращат в изгнание героите си или да ги обезглавяват, след което да компенсират за това си държание с улични табели. Волтер предвидливо прекарал доста голяма част от живота си в Германия и Швейцария и когато дошъл момента парижани да го погребат в Пантеона, открили, че сърцето му липсва. Според мълвата то било забутано в някакво чекмедже, продадено от вехтошар. Дантон заплатил с главата си за нещата, които направил в Париж, но Париж я заменил с бронзова статуя в цял ръст на площад „Одеон“. Бедният Кубер, който рисувал женската гръд така добре, свалил статуята на Наполеон от пиедестала ѝ в колонадата „Вандом“ по време на Комуната, като изтъкнал аргумента, че тя е едно войнствено, неестетично творение.

Впоследствие, когато правителството се сменило, той бил хвърлен в затвора и принуден да се превърне в художник на плодове и зеленчуци, защото не допускали моделите му в килията. А още по-късно правителството поискало от него да плати за реконструкцията на паметника, която щяла да възлезе на 323 000 франка. Картините му били конфискувани като първоначална вноска и, при това положение, той избягал в Швейцария, където останал до смъртта си и сега, естествено, има улица „Кубер“ в Паси.

Предоволен от обяда, възхитен от виното и щастлив, че няма шанс да огладнееш в близките шест часа, напускаш ресторанта с момичето си под ръка и се отправяш към Рю дьо Сен, където малките картинни галерии, антикварните магазинчета и месарниците стоят рамо до рамо. Върху мраморните тезгяхи на месарите има чучулиги в клетки, а на откритите витрини на магазинчетата им висят в редица вързани за краката, с увиснали глави и разперени крила, заклани яребици и диви гълъби, а месарите, нахлузили дебели пуловери и бели престилки, изглеждат зачервени и премръзнали и потриват ръцете си цяла зима.

Купуваш си кутийка за енфие, преценяваш наум няколко сребърни украшения, пазариш се за някакъв свещник, забелязваш влиянието на Пикасо върху всички и влизаш в малка галерия, в която има vernissage на платната на млад художник — специалист по пейзажите на самотни, облени от лунна светлина, студени стени около запуснати, нереални пристанища. Малкото помещение е препълнено с хора, които не обръщат никакво внимание на картините, но всички говорят усилено, а младият художник стои сам в един ъгъл и изглежда самотен, облян от лунна светлина и изоставен.

Тръгваш към музея на Роден, който не е много далеч, защото искаш да покажеш на момичето си трийсет и деветте статуи на Балзак — резултат от неумолимата продуктивност на скулптура, който обаче разочаровал всички, когато му бил поръчан паметник на романиста за пресечката на булевардите „Распай“ и „Монпарнас“.

По пътя минаваш покрай някаква конска месарница с позлатена конска глава над входа и надникваш във витрината на една аптека, където виждаш странен пластмасов уред, снабден с подвижен диск, с разчертани таблици на дати и числа, рекламиран като „показалец за месечен цикъл“ в страната, в която се мръщят на всеки друг по-директен начин за контролиране на раждаемостта.

Там има също търкалящо се барабанче с гумени остриета, за което гарантират, че отстранява излишните тлъстини и мазило за кожа, което не й позволявало да остарее. Щандът обикновено е зает, тъй като лекарите във Франция рядко носят лекарствата в себе си и ако трябва да ти инжектират нещо, първо те пращат да си го купиш от най-близката аптека.

Минаваш и покрай витрината на шивач, в която на всеки 12 часа излагат различни траурни костюми, особено подходящо за съседната витрина на погребалния агент, който пък е изложил снимки на най-добрите си погребения и за магазина за мебели, който предлага провансалска и буржоазна мебелировка и за магазина за електрически уреди, където продават с намалена цена хладилник, произвеждащ на всеки 48 часа толкова лед, колкото би ти стигнал за една много голяма чаша лимонада.

По всички стени висят плакати, обяви, реклами. Комунистите свикват митинг, за да осъдят действията на американците в Корея, Италия и Гърция, а антикомунистите са направили списък на всички

лидери на руската революция, политици, художници, писатели и учени, които са били очистени след 1917-а.

На една стена виси реклама с адреса на някакъв господин — експерт по окултизъм, гледане на ръка и карти, съставяне на хороскопи и възвръщане на любовта. Приема в часовете между десет и пет, всеки ден, освен в неделя, и то по предварителна уговорка. В долната част на рекламата се гарантира сериозността на работата.

На тезгяхите на много от баровете можеш да си поръчаш дърва и въглища, а в тези, които се представят за посредници на Pari-Mutuel Urbain, можеш да заложиш на коне. На малки, весело украсени сергийки се продават билети за лотарията. Купуваш си един шанс, като се надяваш да спечелиш 500 000 франка. Купувал си така всяка седмица, но още не си спечелил петстотин хиляди.

Много от по-възрастните жени, с които се разминаваш, са облечени в черно, което придава на улицата провинциална атмосфера и забелязваш новия предизвикателен стил на обличане на младите момичета, които живеят в Латинския квартал и учат рисуване, позират на художници или просто живеят в квартала — черни дънки и маратонки. Наблизо има малък бар, в който правят пунш „Мартиник“ почти неповторимо — горещ или студен, като сироп или убийствено благ, но там винаги е пълно с едни и същи хора, които кроят планове за новото си списание, критикуват някакъв писател или звънят у дома си да искат пари.

Музеят на Роден, който се намира съвсем близо до внушителните, строги постройките на Площада на инвалидите и Военното училище, се помещава в две сгради — стария хотел „Байрон“ и параклиса, който по някое време бил осветен за поклоненията на калугерките от „Светото сърце“. Отнели им го по време на една от вълните на антиклирикализъм, оставили следи в историята на Франция. Роден купил собствеността и настанил каменните си блокове във високия параклис с извит покрив и оловни прозорци. И дори днес, след толкова много години, огромните, страстни, разголени фигури стоят като чужди в непобедимо църковното си обкръжение.

Излизаш от галерията в градината, където, сред 39-е други, стои любимата ти статуя на един писател — Балзак, от бронз, който оглежда града, увековечил в книгите си като джунгла от алчност, нелоялност,

хищност, амбициозност и интригантство, за да заслужи възхищението на поколения парижани. Той стои дебел, с огромен корем, властен, мустакат, застаряващ, непокорен, строг, с лека нотка на безумие в металните си очи и... гол. Имаш чувството, че скулпторът просто си е помислил: „Е, ти каза всичко за нас. Заслужаваш и за теб да бъде казано всичко.“

Момичето ти примигва, защото никога не е виждало такова пълно отдаване на почест на литературата и се чудиш какво ли би станало, ако тази мода се разпространи и в Америка и група почитатели издигнат подобна статуя на Марк Твен в Ханибал, Мисури или на Емерсън — в цял ръст, от бронз, *sans* смокиново листо, в Конкорд, Масачусетс.

Отдалечаваш се от музея на Роден и спираш такси пред бронзовите топове от войните на Наполеон и двата танка от нашата война, които стоят пред сградите на Площада на инвалидите. Тъй като си на вълна музеи, казваш: „Лувъра“ и шофьорът подкарва бясно към Десния бряг.

Колата е модел от 30-е и мирише на 20-годишна кожа и на парфюма на дамата, която току-що е била откарана до някоя огромна къща, близо до територията на Пруст — Фобур Сен-Жермен. Шофьорът се хвърля в уличното движение като малко момче, което се бухва в купа сено от втория етаж на плевня и бълва ръмжейки такива ругатни към останалите водачи, каквито биха започнали кръвна вражда в Тенеси.

Регулировчиците, които подминават на ъглите, ви махват припряно да карате по-бързо и кръвта ти направо се смразява, когато профучавате покрай велосипедисти, пешеходци и дами с бебешки колички. Задминават ви мотоциклетисти със съпругите си, залепени за гърбовете им — и двамата нахлузили подплатени метални каски, като че ли си представят всеки път, преди да излязат по улицата, с жизнерадостен песимизъм как ги блъскат така, че да паднат на главите си поне веднъж. Елегантно облечени бизнесмени се носят плавно върху малките си веспи, с куфарчета между крака и миниатюрни пластмасови предни стъкла, завързани за челата им.

Има една цинична шега, която шофьорите често повтарят за закона на уличното движение в Париж: „Да блъснеш пешеходец на улицата — това е спорт. Но да го блъснеш на *clous* е садизъм.“ *Clous* са

пешеходните пътеки между два тротоара, белязани с малки метални изпъкналости и имаш чувството, че много пешеходци са срещнали смъртта си в тези измамни убежища. Някъде си чул мрачната апокрифна статистика, че един от всеки 12 шофьора в Париж е убил човек на улицата. Като пешеходец, парижанинът е така любезен и възпитан, както всеки друг гражданин по света. Но качен на превозно средство, той е безпощаден. Спомените от времето на Бурбон, когато каляските на благородниците изтрополявали без предупреждение по тесните улички и прегазвали бедните пешеходци, попаднали на пътя им, изглежда се изличават от съзнанието на един парижанин веднага щом усети кормило в ръцете си.

Докато профучава по Моста на Александър III, шофьорът се оплаква от вечните врагове на таксиметровите шофьори по целия свят — полицията.

Тук полицията изглежда е предложила таксиметровите шофьори да се подлагат на преглед всеки пет години, за да се определи дали са годни да продължат да упражняват професията си. „За мен това не е нищо — казва той. — Аз съм млад. На 50 години съм. Ами колегите ми на по 80, които са започнали да карат двуколки преди 60 години и не могат да правят нищо друго? На тях не са им останали нито черни дробове, нито очи, нито бъбреци. Как ще изкарат този преглед? Това е нечовешко.“

Не ти остава нищо друго освен да се съгласиш и да се молиш безмълвно 80-годишните ветерани таксиметърджии, които все още се трудят в занаята си, да предпочитат квартали, които рядко посещаваш.

В музея категорично отказваш да направиш пълна обиколка, защото след нея излизаш зашеметен, капнал от ходене и заваян някъде из плячкосаните векове. Отправяш се чинно към „Мона Лиза“ — момичето ти иска да я види, — но си виждал толкова много репродукции и си чел толкова много за картината, че усмивката зад стъклото, преградено с малко кадифено въженце, ти изглежда като слабо, неясно сияние, едва проникващо иззад мъглата от асоциации.

Оставяш големите картини за някой друг път, защото те превъзхождат Франция, надминават Париж и заставаш пред огромните платна на Дьолакроа, изобразяващи битки, отекващи все още в гласовете на всички френски генерали, които продължават и днес да произнасят думите „Слава!“ и „Атака!“ Гледаш ярките цветни

униформи, красивите кълбета дим, конете, вдигнали се на задни крака и чистата нереална смърт и съжаляваш за изчезването на меча и коня от бойните полета, за откриването на камуфлажните костюми в сиво и каки и за вездесъщото присъствие на фотографии в нашите войни.

Излизаш от Лувъра, минаваш покрай Жана д'Арк — златна на позлатения си кон — и влизаш в най-любимия си музей в целия свят — музея „Жю де Пом“, където са събрани великите импресионисти и където, дори и в най-мрачния и дъждовен следобед сякаш слънчева светлина струи от стените. Тук Сезан, Реноар, Моне, Мане, Дега и Писаро съобщават на всеослушание, че въздухът е прекрасен за дишане, че жените са красиви, че храната е вкусна, че виното е великолепно за пиене и че светът, независимо дали си на парижка улица, или в градина на Шату, или в някое село на Юга, е място, в което си струва да се живее. В тази малка, чиста сграда, през чиито прозорци долита рева на уличното движение и шума на оживения площад „Конкорд“, намираш една здрава и вкусна поправка на нашето време и един мощен антидот на самоубийството.

Много от картините са истински шедеври, но има две, пред които би могъл да стоиш цял живот. Едната е огромната, палава „Dejeuner sur l'Herbe“ на Мане, със спокойните, брадати господа, удобно разположили се под дърветата на пикник и високото, великолепно, голо момиче, което те гледа смело от платното в стряскащ контраст с напълно облечените си приятели джентълмени. Момичето сякаш казва: „Виждате ли нещо нередно? Аз не виждам.“ И над всичко това витае една леко подигравателна атмосфера на задоволство, здраве и разгулна невинност, която кара всичките пикници през живота ти да изглеждат отчайващо непълни.

Другата картина е на Дега и на нея има просто две жени, които гледат.

И двете са млади, с чорлави коси и здрави, пълни ръце. Едната от тях се протяга и прозява, но и двете са осветени от някаква странна розово-златна късноследобедна светлина и от всичко извира такава радостна прослава на домашното, свещено, чувствено ежедневие, че когато излезеш отново на улицата, хората от втората половина на

двайсети век, които гъмжат наоколо, ти изглеждат непростимо вяли и сиви.

Спираш се на ъгъла, поглеждаш към църквата на Мадлен и се поздравяваш, че си в град, където има копие на Партенона, заобиколено от сергии за цветя и кулинарни магазинчета. Отправяш се към „Хедиард“

— най-известното от тях, което не е мърдало от мястото си от 1851-а и от което се разнасят пикантни аромати и си поръчваш кошница мандарини и килограм сладки картофи, които са рядкост в Париж, и едно авокадо, което едва ли ще видиш по пазарите, и буркан черен английски мармалад, и малък, сух салам с подправки, и един огромен буркан сладки, задушени къпини, и малко мариновани коренчета джинджифил.

Тръгваш по улица „Фобур-Сен-Онор“, което е доста опасно място, ако си с младо момиче във всички дни, освен неделя, когато магазините са затворени, защото тук се намират едни от най-скъпите витрини в света.

Възхищаваш се на едно полирано дамско седло, на чифт сребристи шпори, на едно велурено сако и на копринен шал, върху който са изрисувани флаговете на древни барони, и на чифт фини памучни чорапи с багети по-прекрасни от най-прекрасните, които би се осмелил да носиш някога и минаваш покрай Британското посолство, където стражите с червени ленти около шапките, стоят мирно и изглеждат по британски дисциплинирани.

Казваш на момичето си, че ако е богато, може да се облича в Париж по-изискано, отколкото във всеки друг град по света, но ако не е, ще се почувства много по-добре в който и да е голям магазин в Съединените Щати, защото във Франция липсва масовата продукция на красиви дрехи, което е подаръкът на Седмо авеню за Америка и което кара американките от всички класи да изглеждат така елегантни. Но обещаващ да се свържеш с някой, който познава някоя, която шие дрехите си при известен имитатор, за когото манекените от няколко прочути модни къщи измъкват тайнички модели и който, без никакви угризения ще ти направи точното им копие за по-малко от една трета от цената на оригиналите.

Предупреждаваш момичето си също така да внимава с френските обувки, защото всички американски жени, които познаваш

непрекъснато се оплакват, че френските крака са по-различни от американските и си виждал как болка се изписва на лицето на американката, излязла от магазина на френски обувар, когато ѝ предложиш да повървите няколко отсечки до театъра.

Чудиш се дали да не отидеш до Музея на модерното изкуство на върха Шело, където има изложба на мексикански художници. Този музей е пълното отрицание, стъпка по стъпка, на всяко мацване на четката, който си видял в „Жю де Пом“. Там всичко е огромно, изкривено, трагично, грубо, непокорно. Там чудовищна изрисувана фигура с глава, която не е човешка, но изглежда сякаш е направена от плът, превърнала се в камък, протяга две гротескни ръце в агония, молба, заплаха.

За да уравниш емоционалния баланс, завеждаш момичето си в моден салон, където известен моделиер прави последна репетиция на новото си шоу преди тържественото откриване на следващия ден. Дошъл си по-рано, затова, настанен удобно в прясно боядисаната, продълговата зала с тясна, вдигната платформа по средата, наблюдаваш как се пълни с шефовете на различните отдели, жените, които отговарят за купуването на платове, жените, които отговарят за шапките, жените, които отговарят за кожите, *les vendeuses*. Около входовете са застанали шивачките, скромни, подобни на птици, за да наблюдават парада на блестящите си сестри.

Собственикът-моделиер излиза на подиума и всички стават като военни кореспонденти, отдаващи чест на генерал с три звезди по време на прес-конференция. Той изнася малка елегантна реч, в която възхвалява хората, работили с него за лоялността им в миналото и изразява увереността си за лоялността им и за в бъдеще. Препоръчва на всички да обърнат внимание на елиптичния мотив на полите този сезон и им напомня, че това, което се е наричало сурова коприна миналата година, ще бъде *soie sauvage* или „дива коприна“ тази. Чува се леко нервно шумолене, докато всички се молят моделиерът, който дава хляб в ръцете им, да не е загубил стила си и този път.

Навсякъде из модния квартал, където има къщи на моделиери — по авеню Монтен, по авеню Джордж V, на площад „Вандом“, във всички тези оживени, изнервени заведения, в които Париж издига, два пъти всяка година, най-блестящите паметници на лекомислието — се разиграва една и съща сцена тази седмица.

Излиза първото момиче и тръгва бавно по подиума с онази арогантна походка, която е струвала толкова много пари на толкова много мъже и шоуто продължава нататък, прекъсвано от време на време от аплодисменти за някоя рокля.

На едно хубаво черно момиче никой не ръкопляска, макар дрехите по нея да са не по-лоши от тези по другите. „Тя вече не «котира» дрехите — прошепва жената до теб. — Миналата година я аплодираха непрекъснато.

Но сега ще се омъжва. Нейният годеник ѝ подари пръстен, достатъчно голям, за да задави кон и тя вече не е заинтересована.“

На подиума излиза момиче с прост син костюм и жената до теб казва:

„Това ще се хареса на буржоазията. Буржоазен костюм е, затова сме го сложили на момиче с буржоазно лице.“

За момент се чувстваш щастлив, че не си момиче, щастлив, че не си францужойка, щастлив, че не си модел в касапската атмосфера на големите модни къщи.

После се появява закръглено девойче с лъскав бял костюм на тънки ивици и жената до теб казва: „Това е за испанците.“

„И за южноамериканците“ — добавя жената до нея.

„И за португалците“ — обажда се някаква дама от залата.

Има общо седем момичета, които трябва да покажат сто и десет костюма за час и половина и в съблекалните трескаво се закопчават ципове и копчета, но закъснения няма и всяко от тях излиза плавно — блестящо и перфектно облечено, без да се задъхва, като жив упрек към хилядите съпруги, които карат мъжете си да чакат последния горчив половин час, преди да са готови за вечерта.

Последният тоалет, който виждаш, преди да си тръгнеш, е вечерна рокля — бяла, със стъклени висулки, наредени в блестящи диагонални линии по полата и гърдите. Момичето, което я носи е стройно и русо, с диадема в косите и високо колие от перли около врата и в царствената си, екстравагантна, свръхмодерна, леко смешна рокля блести така, както трябва да блестят принцесите, което рядко става и искрено се надяваш, че не живее в малка разхвърляна гарсонiera на Левия бряг с пропаднал фотограф пияница, който прибира парите ѝ и задява приятелките ѝ.

А сега трябва да отидеш на коктейл или по-точно на нещо като домашно празненство за един нов апартамент, в който твой приятел е чакал да се настани с години и чиито собственици услужливо са починали наскоро. Предишният му апартамент, който се намира на горния етаж, имал само три стаи, а този има четири. Всъщност му трябвали пет.

Апартаментът на по-долния етаж е петстаен. Приятелят ти се интересува любезно от здравето на наемателите му и се зарежда с търпение за следващите 15 години.

На коктейла има скъп джин, внос от Англия, което показва, че домакинът се отнася сериозно към гостите, които е поканил. Хората стоят на групички и пушат френски цигари, които карат устата ти да мирише на малък индустриален град след половин кутия. Тримачетирима от гостите носят емблемата на Почетния легион, а един пълничък, интелигентен на вид адвокат защитава старата практика на дуелирането.

— Има спорове — казва той, — които не могат да се отнесат до съда и разрешаването им може да стане само с дуел. В противен случай продължават безкрайно като разни хора се колят едни-други по вечери и в офиси и карат всички наоколо им да се чувстват притеснени и отегчени. Дуелът играе ролята на точката в края на параграфа, а цивилизацията има нужда от такива точки.

В един ъгъл група французи разговарят.

— Американците — казва един от тях — могат да си мислят, че идват в Париж поради няколко причини — за да бъдат хора на изкуството, за да бъдат с неспокоен дух, за да бъдат млади, за да бъдат свободни, — но всъщност всички те идват тук като едно и също нещо. Идват като археолози. Идват, за да изучават древността. Никой не идва в днешния Париж, защото Париж е град на миналото. Всички идват, за да посетят един Париж, който вече отдавна не съществува, освен в руините и спомените.

— Париж е единственият истински град — добавя друг. — Ню Йорк е четири села, събрани на куп, Лондон е индустрия, Рио де Жанейро е място, където имаш чувството, че трябва да се държиш като ученик в църковна институция. Всичко е възможно в Париж, всичко

можеш да кажеш, всекиго можеш да срещнеш, често в един и същ ден. Той е единственият град в света, който не е провинциален.

А един шейсетгодишен художник, който си спомня кариерата си и всички покани, които е приемал, казва:

— В Париж славата е едно телефонно обаждане.

Друг от гостите току-що пристига от някакъв коктейл, правен всеки месец от голяма издателска къща за авторите йй.

— Не беше трудно да познаеш чии книги не са се продавали този сезон — смее се той. — Бяха довели съпругите си и не се отлепах от масата с ордъоврите.

— Нека ви обясня какво е нашето правителство — обръща се дребен, пълничък мъж с огромни очила към една американска дама. — То винаги пада и винаги е радикал-социалистическо.

— Има само една страна в света — казва някакъв журналист, — която е достатъчно богата, за да позволи на капитализма да съществува и това е Америка. Във Франция капитализмът не може да просъществува.

Всъщност във Франция нищо не може да просъществува.

Един красив, белокос политик, когото група млади интелектуалци са взели на мушка от известно време, става червен като рак и започва да се отбранява.

— Защо просто не си пиете Кока-колата и не престанете? Вие младите до един сте американци по душа. Всичко, което искате, е сигурност.

Представят директора на издателска къща на известен писател.

Директорът прави лек поклон и казва:

— Когато почувствате, че сте на ръба да изневерите на издателя си, разчитам, че ще дойдете да поговорим.

Еlegantно облечена жена на възраст седи в един ъгъл, игриво праметнала ръка през рамото на известен млад писател.

— Скъпи — казва тя, — защо в книгите си не звучиш такъв, какъвто всъщност си — румен, забавен и здрав? Защо непрекъснато пишеш тези дълги, тъжни книги, пълни с *saloperies* на младостта, в които всеки спи с всички останали?

Тръгваш си, защото искаш да отидеш на театър и имаш точно толкова време, колкото да вечеряш преди завесата.

Отиваш в ресторанта срещу „Одеон“, където можеш да седнеш в остъклената тераса и да наблюдаваш оттатък малкото площадче театъра на Комеди Франсез в гръцки стил, чиито колони са осветени всяка вечер от великолепно театрално сини прожектори. Точно преди Освобождението в този ресторант можеше да срещнеш Жан Кокто и Кристиан Берард, брадат, със сивкаво-кафяв дългокосмест котарак в ръце. Тук също можеше да ядеш пухкава шоколадова пяна, направена от американски армейски шоколад, наличието на който без съмнение имаше доста общо с вечерните посещения на един усмихнат, охранен американски войник, който най-вероятно е бил сержант от стола.

Сега то е модерно и известно, затова е винаги пълно с хора и вътре се носи миризмата на рибена чорба и на любимите ти стриди — огромните *fines de claires* с вкус на море, презирани от епикурейците, почитатели на по-меките *Belons* и *Marennnes*, които наричат *les claires* или *Portugaise* стриди на работническата класа. Келнерът за вината, който говори с почти неразбираем южен акцент, разнася със себе си тирбушон с крайно неприлична дръжка, но вината са добри, пък и е приятно да седиш, обърнал поглед към облените в светлина колони и да наблюдаваш учтивите хора, които отиват да гледат „Сирано“.

Ако „Сирано“ не те привлича особено, можеш да гледаш „Антигона“ или да си избереш между още десет подобни пиеси същата вечер, като централната тема на всички е рогатият съпруг, включително и една, в която рогатият съпруг е мировият съдия и осъжда на смърт за убийство мъжът, който по време на извършването му си лежал удобно в уютните прегръдки на съпругата на съдията. Последната пиеса естествено е предизвикала поток от писма от страна на мировите съдии, които се преработват и никога не получават това, което заслужават, затова безкрайно се самосъжаляват.

Дори можеш да видиш една пиеса, която първоначално била поставена в малък театър и постепенно станала известна предимно защото е комедия, в която не се говори за рогати съпрузи.

Можеш да видиш Молиер, или Расин, или Бернщайн, или Сартр, или Ануи, последният от които е нещо като едноличен тръст, който бълва непрекъснато на пръв поглед неизчерпаем поток от горчиви, хапливи, елегантни, лековато построени популярни пиеси, които се настъпват една друга по петите с такава бясна скорост, че за автора им се носи ревнивия слух, че пишел по цял ден всеки ден и когато

завършел следващите 20 000 думи, веднага ги изпращал в театъра, за да се поставят.

Актьорската игра обикновено е от много висока класа и свидетелства за солидна, дълготрайна подготовка. Продукциите са много разнообразни и варират между брилянтни постановки на брилянтни режисьори и такива, поставени на едва ли не аматьорско равнище със сценични импровизации доста под нивото и на най-посредствените бродуейски изпълнения.

В театъра дори и по време на най-тъжните пиеси можеш да се разсееш между действията с цветни диапозитиви, рекламиращи копринени чорапи, шлифери, шампоани и фото-студия, специализирани в детска фотография.

Има идея за привличане на туристите в театъра чрез инсталиране на слушалки, по които да тече английски превод на пиесата. На места езикът на парижките сцени е толкова свободен, че би имал експлозивен ефект върху непривикналото американско ухо, поставен в простички англо-саксонски думи.

Полунощ е, когато излизаш от театъра. На Сен-Жермен най-грозните барове на земята са претъпкани с неокъпани младежи от десетина различни страни, а един дългнест доскорошен студент от Йейл съобщава на хората по масите, изкарани на тротоара, че приятелката му го мами на горния етаж със сина на някакъв индийски принц. Никой не му съчувства, затова той се засмива — показва добрия стар йейлски дух, сяда си на мястото и изпива чаша бира.

По Шан-з-Елизе момичетата кръстосват като ягуари и небрежно си играят с краищата на кожените си яки под ледените, безпристрастни погледи на полицаите. Кината са отворили вратите си и всички са били да гледат „Един американец в Париж“, а влюбените се целуват открито по страничните улици. Един млад мъж, леко пийнал, приближава група американци, прави поклон и казва: „Вие сте американци. Естествено, не сте комунисти. Не ви се налага да работите на струг. Аз, обаче, трябва да работя на струг, затова трябва да ми простите затова, че бих направил всичко, което е по силите ми, за да ви накарам да работите на струг.“ После казва „Благодаря ви“ и се отдалечава, лутайки се политически неориентирано в посока към Паси.

В нощните клубове тъжни момичета пеят за това, че мразят неделята и има танцуващ кон и млади мъже, които пеят, че Сена тече

ли тече и пее ли пее и че е любовницата, в чието легло Париж спи всяка вечер.

Оттатък площад „Пигал“ тъмни фигури, изникващи от сенките, те питат шепнешком дали би искал да видиш някое шоу, а в големите кафенета, посветени на почти голото женско тяло, се разхождат по сцената най-различно оформени момичета, разголени до кръста, но облечени съобразно полицейските изисквания под него. След като са преминали от единия до другия ъй край, те застават прилично облечени в бални рокли на стълбите и ако поискаш, можеш да танцуваш с тях, след като си си купил билет. Като всички францужойки те танцуват така плътно притиснати до теб, че се чувстваш като бебе, което се задушава в люлката си под прекалено старателно подпъхнати завивки.

В един руски нощен клуб, където всички таланти са над 50, свирят на китари, танцуват цигански танци, седят на групи около запалени свещи, пеят тъжни зимни песни и идват на масата ти, за да пият за твое здраве от собственото ти шампанско, след което не ти остава нищо друго, освен да изсипеш чашата си и да я счупиш върху масата в чест на Царя или в своя собствена чест или в чест на цената на шампанското.

Жадни за въздух, ти и момичето ти се запътвате към реката и стъпвате на тясната, препълнена с хора плаваща платформа, привързана на един катер и с чаша в ръка и чувството, че: „О, не, това е прекалено романтично“, потегляш бавно нагоре към катедралата. Градът е тих от двете ти страни, речният вятър е хладен, дърветата по двата бряга са осветявани от време на време от фаровете на случайните автомобили, преминаващи по мостовете. Бездомниците спят по quais и чакат да ги снимат призори хората, които непрекъснато разглеждат гланцираните цветни албуми за Париж. Наблизо преминава влак и надува свирката си, която звучи също като девица, ощипана ненадейно от църковен настоятел. Сградите на политиците и дипломатите са потънали в мрак.

Паметниците сякаш са задрямали. Звездни векове те заобикалят, отразени в тъмните води...

Обръщаш се колебливо към момичето до теб...

Примигваш. И изведнъж е ден и откриваш, че седиш на същата онази маса в кафе. Момичето ти така и не се е появило, разбира се. На

съседната маса една жена разправя:

— Имам един приятел, който работи във „Фигаро“. Той казва, че войната ще започне през септември. Какво мислиш, че ще се случи с Париж?

— Париж ли? — казва мъжът до нея. — Париж ще бъде пощаден.

— Защо?

— Защото Париж винаги го пощадяват — отговаря той и си поръчва едно кафе.

ВАРИАЦИИ

ТАКА... по този начин стояха нещата — или поне така изглеждаха — за един доста омаян наблюдател много отдавна. Мнозина от нас, които живееха там, си спомнят за този период като за добрите стари времена.

Униформите на армията, флотата и въздушните сили на Съединените американски щати, с всичките им добре познати военни отличия, можеха да се видят навсякъде, а НАТО, с неговите прославени американски командири, беше като едно успокояващо присъствие в града. Франция бе галантен и надежден съюзник, поне в пресата, а гарнизонната лавка в американското посолство демонстрираше щедростта на Новия свят като раздаваше кленов сироп, хладилници и безмитен бърбън на заслужилите войници и дипломати, както и на техните заслужили приятели.

Шарл де Гол беше застаряващ, недодялан генерал, който си пишеше в сбита проза мемоарите в едно мъничко, забравено селце на име Коломби-ле-Дуз-Еглиз, което човек прекосяваше за две минути на път към скиорските писти в Швейцария. По някакъв начин изглеждаше, че слънцето никога не грее над схлупените стари покриви, докато колата префучава през него. Каквото и да станеше с Франция, казваха всички, то щеше да стане без генерал де Гол.

Вярно бе, че в собствената ни страна сенатор Маккарти малтретираше цивилизацията, а Джон Фостър Дълес и руснаците планираха бог знае какви ужаси за нас в бъдеще, но за момента се намирахме извън потока на нашето родно мнозинство и само за освежаване се докосвахме до теченията на Европа. Егоистично се възползвахме максимално от късмета си. Бяхме преживели своята война и Париж от този период бе част от наградата ни, макар в сърцата си да знаехме, че това не може да продължава вечно, перспективите ще станат други, работните места ще се изчерпят, момичетата ще се омъжат, приятелите ще ни изоставят, увеселителните заведения ще

затворят вратите си, старите песни ще загубят магията си, времето ще се промени.

Хората винаги пишат за градове, в които да бъдат щастливи. Позволете ми за момент да направя обратното. Позволете ми да пиша за онези, които са нещастни и търсят град, в който да бъдат нещастни. Позволете ми да пиша за Париж през зимата.

Париж през зимата е за любителите на меланхолията — за любовниците, които скоро трябва да се разделят, за търговците, които са на ръба на фалита, за поетите, притиснати от стихове и за хората на издръжка, притиснати от чекове, за собствениците на коне, чиито жребци току-що са се оказали последни на състезанието, за сценаристите веднага след някой провал, за жените, изоставени от мъжете си заради други по-млади, по-хубави, по-умни, по-богати и във всяко отношение по-добри момичета. Париж през зимата е за свалени от престола крале, за разкрити шпиони, за лидери на движения за мир, за хора, които дължат пари на правителството — на което и да е правителство, за издатели на малки списания, които нямат сила да отидат в редакцията, защото там ги чака печатарят със сметката, за деца, които не смеят да се приберат вкъщи, защото току-що са си получили бележниците. Париж през зимата е за смели мъже, които са се били във войните на това столетие и които вече са прочели сутрешния вестник, за пияници, които се борят с алкохола, за бременни неомъжени момичета, за джентълмени приятели на бременни неомъжени момичета, за филмови звезди, тръгнали по пътя надолу и за филмови звезди, които се изкачват нагоре, за хора, чиито имена се появяват във вестниците прекалено често и за такива, чиито не се появяват достатъчно често, за вдовици на съпрузи, оставили по-голямата част от имуществото си за благотворителност, за обезнаследени синове, за комарджии, проиграли късмета си.

Минават седмици наред, а слънцето е само едва доловим слух отвъд бавно движещите се облаци и нежно сивото небе над покривите сякаш се готви да избухне в нисък, мелодичен плач, склонно да съчувства на бягащите от полицията престъпници и на боксьорите средна категория, нокаутирани още в първия рунд. В декемврийските следобеди градът изразява каменната си симпатия към летците, останали на земята, към страдащите от ревност — основателна или не,

към вестникарите на нощна смяна, към полицаите с уморени крака и към сопраните с кашлица, към търговците на самолети, непродали на Германия нито един изтребител от две години. Антикварите, затрупани със скринове в стил Луи XV, произведени по времето на Леон Блум, намират съответстваща тъга под ръмвящия дъждец по притихналите улици, а колекционерът на картини, който току-що е разбрал, че безценния му Реноар е фалшификат, открива че климатът в долината на Сена е създаден за неговото настроение.

Тук-там можеш да откриеш по някой англичанин, който отпива щастливо от брендите си в претъпкан ресторант, но след като си бил в Лондон зимно време трудно ще намериш друго място, където да бъдеш нещастен.

За да балансират настроението на незамръзналия англосаксонец, ще присъстват и келнерът грък, който поглежда през замъгления прозорец на ресторанта, завладян от спомена за егейското слънце и коренякът от Мисисипи, който пише първата си книга с разгорещено въображение, но с разрежена от наследството си кръв, свил се до смехотворно хладен радиатор в отдалечен от площад „Одеон“ хотел, който е трябвало да бъде конфискуван по времето на генерал Буланже.

Париж през зимата е създаден за арена на дребни злощастия и остри лични разочарования, за домакинята, на която йй се обаждат в осем и петнайсет вечерта, за да йй кажат, че приема за четирийсет души, който дава тази вечер, ще трябва да мине без почетния гост, защото го е хванал грипа или са го арестували. Това е сезонът и мястото за майки, чиито дъщери, станали за женене, са прекарвали всичките си нощи в последните шест месеца с графове, за които се е оказало, че произхождат от семейства на водопроводчици в Сицилия; за американски пратеници, дошли във Франция, специално за да убеждават президента де Гол да направи нещо, което той не иска да направи или изобщо за да направи каквото и да било; за представители на американски фирми, които за пръв път стъпват в Париж и сляпо вярват на всичко, което са им разправяли в Чикаго за французойките; за американки, които за пръв път стъпват в Париж и сляпо вярват на всичко, което са им разправяли в Сейнт Луис за французите; за играчи на тенис, които току-що са станали професионалисти и са убедени, че могат да победят Гонзалес стига да им падне на кортовете в Стад

Кубертен; за пенсионирани генерали, които току-що са прочели какво са написали за тях в мемоарите си други пенсионирани генерали.

Париж през зимата е град за женомразци, мизантропи и песимисти, за студенти по история, които вярват, че цялата работа е само едно дълго, устремно спускане надолу; за всички любовници от човешката раса, които са готови да поклащат глави по повод мъжката неблагодарност, да осъждат нехайната склонност на света да прощава и да претеглят суетата на тленните придобивки. Париж е град, претъпкан с паметници и улиците му са наречени на отдавна умрели велики мъже, но кой изобщо знае какво е направил генерал Рошамбо в битката при Йорктаун, за да заслужи да носи бронзова сабя пред гаража на „Фиат“ на Рю дьо Шеййо; кой си тананика мелодия от Амброаз Тома, докато опитва да си намери място за паркиране на улицата, която носи името на композитора; кой вдига поглед към унилото небе и вижда благородните криле или чува бръмченето на смелите примитивни двигатели, когато се скрива от дъжда в някой еспreso бар на Рю Жан Мермоз? Кой днес е излекуван от каквото и да е на Рю Дотор В. Ютинел?

Дали някой декламира: „Sur le printemps de ma jeunesse folle, je ressemblais a l’hirondelle qui vole, puis ca, puis la...”^[1], докато се подстригва на Рю Клеман Маро? Къде са потомците на Петър Първи Сръбски? Къде е Сърбия? Кой като влезе в Музея на модерното изкуство на улица „Президент Уилсън“ може честно да заяви, че е живял съобразно Четиринайсетте точки на президента? Такива са януарските размисли на Париж.

Париж постоянно е сравняван с красива жена и ако сравнението е правилно, през зимата Париж е красива жена, която преди две седмици се е върнала от почивка на слънце, позагубила е тена си и сега има този нездрав жълт оттенък, който кара резултатите от почивката да изглеждат като начало на жълтеница. Ако Париж е красив и женствен през пролетта и лятото, когато двеста деветдесет и петте хиляди дървета на града са разперили листата си, то това е красотата на възрастна дама с фини кости, изкусно увила около себе си ярък зелен шал, който те кара да забравиш бръчките. Зимата оголва костите на града и на старата дама започва да й личи възрастта.

Париж през зимата е за тъжни географи, за създатели на печални карти, за туристи с вкус към посещение на места, откъдето е избягала радостта. За такива аматьори в скръбта ми позволи да предложи Народното събрание, натъпкано с политици, които никой не слуша и чиито закони никой не спазва. Влез в мрачната червена зала, с нейните редици амфитеатрално подредени скамейки и чуй ехото от речите, които някога са били произнасяни тук — чуй гласа на Гамбет, вслушай се в изгубените властни интонации на Клемансо и Ерио и се замисли дълго и усилено за демокрацията. За зимно пътуване към Ла Санте. Това е затворът близо до Монпарнас, един квартал от край време известен с комбинацията си от веселие и култура, но той допуска малко от звънките му качества да достигнат до стените на затвора, които са точно до неговите граници. Погледни към мрачната грамада и си помисли за събраната вътре престъпност, убийствата, палезите, изнудванията, злоупотребите, влизанията с взлом, противодържавните дейности, сводничествата, оскърбленията на обществения морал, кражбите с насилие, развращаването на младежи, жестокостите с деца, поставянето на бомби и хвърлянето на киселина, даването на допинг на коне и продаването на наркотици на малолетни, добавянето на долнокачествени продукти към храната и фалшифицирането на старите майстори, контрабандирането, лъжесвидетелстването и подстрекаването към дезертьорство, шпионирането за врага и отказването на помощ на човек в опасност. Има много хора в опасност през зимата в Париж и отказването на помощ приема величествени размери. Отдалечи се по булеварда от затвора, където утре сутринта може да гилотинират сина на някое добро семейство, полял с бензин и запалил момиче близо до Фонтенбло, защото то вече не искало да дели с него припечеленото като проститутка, върни се към ярките реклами на заведенията със стриптийз на няколко преки оттам и си помисли колко много потресаващи възможности може да предложи един-единствен квартал в съвременния град.

Поскърби за по-добрите времена, разхождайки се бавно из Булонския лес в началото на февруари, когато зимата сякаш е траяла през целия ви живот и виж как изскачат от мъглата ездачи, как копитата на конете им хвърлят кал, докато галопират край езерото, по което през лятото младите мъже дрънкат на китари, а техните момичета гребат между лебедите. През февруари помисли за всички

мъртви рози на флиртаджиите, помисли за момичетата, танцували под дърветата на великолепните балове давани от Али Хан в нощта на Гран При. Докато си още в Леса потърси, с неудоволствие, наскоро издигналата се зала, където електрифицирани пътеки за боулинг ечат от грохота на ударите и си помисли за нашествието на неона и механизираниите забавления в света на природата. Погледай пазачите, които събират мъртвите листа и секат разпрострелите се нашироко явори и кестени с вид, сякаш могат да издържат триста години, но се оказва, че наистина са изгнили отвътре, мъртви от дишането на парижкия въздух.

Отдалечи се от Леса по авеню Генерал Кьониг и погледни към къщите-лодки, завързани по бреговете на реката, с олющената им лятна боя и студените корпуси, оградени от плаващи плевели и захвърлени кори от портокали. Помисли за самоубийците, извадени изпод най-близкия мост и забележи задушаващите се, наблъскани, набързо построени блокове, които покриват брега от другата страна на реката, където до неотдавна имаше тенис кортове и градини.

Спри при вратата на някое *ecole communale* и забележи колко блед и нездрав вид имат децата, докато се потапят в зимния сумрак, колко често имат нужда от носна кърпичка, колко преждевременно състарени изглеждат. Спомни си как е трябвало да прекарат дългия ден, без да им е разрешено да пият вода, когато ожаднеят или да ходят до тоалетната, когато изпитат нужда. Заговори ги и се шокирай от тяхната образованост и ерудираност и открий, че са били научени на единствения ужасен парижки урок — състезавай се или умри.

Наблюдавай техните бащи и майки, докато идват с колите си и проумей колко добре и те, в своето време, са научили същия урок. Около извисяващия се монумент на Триумфалната арка, с барелефите говорещи за слава и стремления, една раса на колела демонстрира колко много егоизъм, себичност, нетърпение, невъзпитано държане и нехайство към човешкия живот могат да бъдат изразени с помощта на двигателя с вътрешно горене.

За умора на сърцето и потвърждаване на връзката между зимата и Индустриалната революция, вземи метрото към Източната гара от предградията Шел, Бобиньи и Ноази-льо-Сек. Постои до работниците с посивели лица в претъпканите влакове, докато те минават покрай мрачните си домове в опушената каменна рана, която е североизточния

край на Париж. Виж през техните очи загорелите дами с норки, които се връщат от прекарания в Сен Мориц сезон и си спомни, че първата комуна беше установена в този град от прадедовците на твоите спътници във влака и помисли колко много кръв бе проляна.

Разстройва ли те религията? Иди на някоя модна сватба и докато булката се приближава към олтара, хванала баща си под ръка, послушай разговора за бащата, който води дамата облечена в „Диор“ на скамейката вдясно от теб.

Съдебните спорове депресират ли те? Имаш ли чувството понякога, че всички гори по земята ще бъдат изсечени, за да бъде произведена достатъчно хартия за адвокатските досиета? Сънуваш ли кошмари, в които си пленник на свят, където е необходимо да се консултираш с адвокат, преди да напишеш името си на визитна картичка, преди да създадеш дете или да го кръстиш, преди да говориш със статистика, който преброява населението или да наемеш детегледач, преди да си погребеш кучето или да си купиш самолетен билет за Цюрих? Отиди в Съдебната палата и преброй адвокатите, които си шушукат по коридорите и се опитай да им простиш за онова, което си шушукат. Влез да изслушаш делото по завещанието на покоен banker, оспорено от членовете на семейството. Следи известно време доводите и се опитай за себе си да решиш дали татенцето е било напълно с разсъдък си, когато е оставило семейната къща на авеню Фош на танцорката от операта, която била неговия най-близък и добър приятел през последните десет години от живота му. И като капак за отчаянието ти, прекоси реката към Правния факултет и виж още колко много адвокати ще се присъединят на следващата година.

Вмъкни се в най-близката общинска болница и мини край осакатените старици, блъснати от камиони, докато са се опитвали да пресекат улиците пред домовете си, край алжирците, простреляни с карабини по погрешка, докато са си обядвали, покрай жените, наранени от завърнали се неочаквано съпрузи — мини покрай всички тях и ако не е неделя, или празник, или обедно време, ще успееш да откриеш някой лекар и той ще може да ти каже колко случая на смърт от алкохолизъм има този ден в Париж. После иди направо на пазара за вино и от ароматните сергии опитай да си купиш своя целогодишен запас от бургундско за следващата година и се шокирай от цената на миналогодишната реколта.

Иди до Пантеона и честно си задай въпроса би ли искал да прекараш зимата под земята в компанията на Мирабо, Волтер, Декарт и Жан-Жак Русо.

Мини с бодра крачка покрай Военната академия и хвърли поглед, не много явно, на генералите и на полковниците, които влизат и излизат, като попипват розетките си от почетния легион, размишляват върху предателството и с горчивина съзнават, че са загубили твърде много войни.

Надникни в художествените галерии, където новото поколение, което рисува абстрактни линии, кръгове и квадрати, изглежда като цяло иска да изкрещи едно и също нещо — „Боли ме!“. Помисли за Сезан, Гоген и Модилиани, които изобщо не продават картини в този град и за Буфе, който продава прекалено много.

Погледни към театралните афиши. За зимни развлечения се предлагат Бекет, Йонеско и Гене, единият казва: „Невъзможно е да се помръдне“, другият твърди: „Не може да се общува“, а третият вика: „Няма как да не мамиш и да не бъдеш мамен“.

Погледни към откритите пазари, където домакините ровичкат из безцветните зеленчуци на зимата и казват: „Невъзможно е да се живее със заплатата на мъжа ми“.

Погледни към вечерните вестници. Не... като се позамисля, по-добре недей.

Зареди се с носталгия — тананикай старите песни и се разхождай по „големите булеварди“, където витринките пред киносалоните са окичени със снимки на полуголи млади звездички и най-различни млади актьори с оръжие в ръце. Бирариите са безмилостно осветени и изглеждат мръсни, келнерите имат преуморен и недобре заплатен вид, а клиентите, увити в палта и шуби, седят на остъклените тераси под инфрачервеното отопление в упорита пародия на лято. Всичко е измислено така, че да ти се прииска веднага да си идеш вкъщи и да изхвърлиш старите песни от колекцията си с плочи. Новите песни се леят от входовете на музикалните магазини и те карат да изпитваш чувството, че вече никой не знае как се пише или пее песен. Момичетата са загърнати в безформени издути палта и в тяхната мъченическа преданост към найлона краката им са болезнено сини от студа, докато те бързат да се върнат на зле платената си работа. Изглеждат неприветливи и недостъпни и почитателят на жените

въздъхва с копнеж по друг сезон, когато същите тези момичета, облечени за слънчеви дни и топли нощи, изглеждат като възхитителна собственост на всеки наблюдател в града.

В Париж през зимата човек забелязва, че има по-малко деца по улиците и повече линейки, по-малко жени и повече мъже и винаги прекалено много гълъби, хранени с вчерашен хляб от смахнати, антисоциални бабички, които изобщо не се замислят за вредите, нанасяни от пернатите им приятели на статуите в столицата или за милионите часове сън, които те струват на обитателите на града с подлудяващото ранноутринно гукане, пляскане и почукване. Ако някога град е имал нужда от неми и въздържани птици, то това е Париж и човек не може да не се запита, в случай че дърветата и хората умират като дишат въздуха на града и има нещо в атмосферата, което поддържа раждаемостта ниска, защо тези гълъби просперират така шумно и се плодят с такава страст?

През зимата в Париж по-често се срутват сгради, самолетите летят по-ниско, хеликоптерите накъсват въздуха по пътя си към и от Брюксел, а мотоциклетите ти опъват нервите с вечното си машинно кашляне. На thes dansants в огромните зали повечето двойки грациозно се въртят под музика, композирана от момичета, които чакат да бъдат измамани от мъжете и за които човек знае, че няма да бъдат удовлетворени дори в това свое скромно желание. Вечерно време, в ресторантите, навсякъде се сблъскваш с картини на скучна съпружеска вярност, отдавна женени двойки се хранят с нехигиеничните си кучета на трапезата между тях, като от време на време подхвърлят по някоя дума на животното и почти никога не се обръщат един към друг. Трудно е да се открие какво наричат парижаните les vrais couples d'aout. Истинските августовски двойки обикновено се състоят от мъж, чиято жена е на море с децата и хубаво момиче, което вероятно е в Париж през август, защото е модел за есенните колекции. Разликата между обичайните зимни двойки и les vrais couples d'aout е, че последните внасят оживление в помещението, защото те са се търсили, те вечерят заедно доброволно, те се наслаждават на компанията си и имат страшно много неща да си кажат.

Замисляш се за всички литературни награди, които се връчват в Париж, средно по една на ден, което прави около деветдесет за цялата зима и вместо да споделиш удовлетворението на тези, чиито

достойнства са възнаградени, теб те боли от огорчението на десетте хиляди писатели в града, които този сезон не са спечелили нито една награда и чиито книги не стоят на витрината на никоя книжарница този следобед.

Потръпваш пред жестокостта на града и се сещаш за разказаната снощи история за красивата жена на трийсет, чието лице преди се появявало непрекъснато по кориците на всички списания, а сега не може да си намери работа като модел дори при най-лишения от амбиции редактор.

— С нея е свършено — каза весело небрежният глас. — Тя просто прекали. Винаги така става в този град. Ако те знаят по име, няма и да те погледнат.

През зимата ти дожалява дори за фотографите-репортери, навлечени, духащи на премръзналите си пръсти в непрестанните си бдения край вратите на големите хотели, от които филмови звезди или гостуващи сановници могат да се появят евентуално навреме за последното издание. По-късно, когато на репортерите им нареждат да отидат на Левия бряг, за да отразят студентските вълнения, на теб ти дожалява за тях дори още повече, докато полицаите ги удрят с палки по главите и им чупят скъпите фотоапарати, защото ченгетата по цял свят се смятат за добродушни семейни мъже и не са склонни да им се правят лесни за идентифициране снимки, които ги показват в печата как халосват по тила разни млади жени.

Разпрости симпатиите си и над собствениците на известни стари ресторанти, където никой преди не е изяждал обяда си за по-малко от три часа и които сега се подчиняват на времената и преобразяват салоните им в снек-барове. Постави се на мястото на тези победени възрастни апостоли на радостта, докато те наблюдават как винарските им изби се разпродават на търг, докато бургундското върви на цели партиди, докато се извикват имената на прочутите chateaux, докато се откарват скъпоценните сандъци, защото е малко вероятно някой в новото cafe от хром и пластмаса да поръча La Tache с шунковия си сандвич или Montrachet с хамбургера си.

Помисли си за старите дами в разнищени пуловери замръзнали във вестникарските будки, за продавачките, които по цял ден стоят на крака в неотоплените си бакалнички, за ловците на стриди, които отварят милиони черупки на зима с голите си, подпухнали пръсти,

полепени със замръзнали водорасли на ветровитите улици; помисли за побърканите младежи, които се промъкват между къщите със затворени капаци след полунощ и рисуват символа на Jeune Nation по стените на града, за да накарат парижани да научат, че фашизмът не е мъртъв във Франция; помисли за несломените колтове от зелените поля на Ирландия обречени да стрелят на месо утре в кланицата на булевард „Вожирар“.

Тъжното минало също присъства със смесените си претенции през зимата в Париж и в съзнанието нахлуват мрачни спомени: за Наполеон в оставка на половин заплащане на двайсет годишна възраст, с ранг лейтенант, който се храни икономично, за да спести някое су и се тревожи, че всички войни са свършили; за Ней, когото Наполеон нарече най-смел сред смелите, който предлага да докара бившия си командир на краля Бурбон в клетка, когато Наполеон се връщаше от Елба; за Балзак, който се крие от кредиторите си на улица „Реноар“; за Едит Пиаф, която пее „La Vie en Rose“^[2] веднага след войната и „La fille de joie est triste, au coin d’la rue, la-bas. Son accordeoniste, il est parti soldat...“^[3] Гледаш Морис Шевалие на една премиера и забелязваш, че той остарява и си губи гласа, виждаш Жорж Карпентие, белокос и безпогрешен като външен министър, на първите редове в понеделник вечер на борбите в Двореца на спорта и си спомняш как, когато беше chevalier sans peur and sans reproche^[4], с едра дясна ръка, но не достатъчно тежка за професията му, Джек Дъмпси го нокаутира в четвъртия рунд на игрите в Нюарк и около него нямаше никой, който да говори достатъчно френски, за да може да му бъде от полза, когато падна за последен път. Спомняш си Хитлер при Триумфалната арка и Гьоринг при „Максим“ и Лувъра; спомняш си Ф. Скот Фицджералд, пиян в бара на „Риц“, как пише най-хубавата си книга и получава най-лошите отзиви за нея. Прокарваш пръст по новите анти-романи в книжарниците и си задаваш въпроса какво ли е било да си Ги дьо Мопасан на път към приюта на доктор Бланш, какво ли е мислел Дюма, когато, стар и passe, е позволил да бъде сниман с Ада Менкен седнала в скута му. Опитай се да си представиш какъв товар от страдание човек трябва да е понесъл, за да напише, както е написал Верлен: „Il pleure dans mon coeur comme il pleut sur la ville“^[5].

Зимата, като нещастieto, е по-хапеща в Париж, отколкото другаде. Най-веселият от градовете пада от най-високо, когато се

потапя в мъка. В най-остроумния от градовете най-силно се забелязва, когато шегата е плоска. Най-гостоприемният от градовете е най-самотен, когато вратите са затворени. Най-откритият в любовта град е най-студен, когато любовниците са вкарани на закрито. Тук е невъзможно да се подмине негероичният факт, че недостатъчно хора се целуват под дъжда или при пет градуса под нулата.

Всичко това е вярно. И тогава...

Тогава изгрява слънцето.

За два часа, около обяд, зимата изчезва, никой не е и чувал за нея.

Всички по някакъв начин се озовават навън, седнали край кафе масичките на открито върху столове, които по някакъв начин са разцъфнали там. Средата на февруари е, но любителят ботаник може да почувства, в собствената си кръв, започващото разпъпване на дърветата. По някакъв начин през нощта е била произведена цяла нова богата реколта от деца на възраст между две и шест години и те са се запътили, очарователно облечени и придружени от най-великолепните млади майки, към парка. Могат да се видят и забързани мъже с тенис ракети. На Сена се появява платно. Брадато момче целува върху моста момиче с дънки. В ресторанта като по магия върху масата в средата на салона е изникнала чиния с пресни аспержи. Някой до теб казва, че снощи е гледал най-страхотния филм през живота си и че той е създаден от негов приятел, който е само на двайсет и за да го направи е взел парите назаем от бащата на своята приятелка. От другата си страна чуваш някой да казва, че ще отиде в Гърция през лятото. Момчето от Мисисипи ти съобщава, че току-що е продало първия си разказ, а гардеробиерката заявява, че се омъжва през юни. Американецът, който ти е добър приятел и от седем години плаща издръжка, се обажда за да ти каже как току-що е научил, че бившата му жена предния ден се е омъжила в Лас Вегас и трябва да си запазиш следобеда, вечерта и нощта, за да празнуваш с него. Един твой познат жокей ти подшушва за фантастично трениран двегодишен жребец и ти внимателно си отбелязваш следващата дата с надбягвания за двегодишни коне. Момичетата, които минават покрай масата ти, люлеят поли и косите им блестят на слънцето.

Някой черпи един младеж с мустаци, защото току-що е приключил с военната си служба и му е обещана работа в „Еър Франс“. Друг тупва наблизко седящ младеж по гърба, защото току-що е победил австрийците в спускането и гигантския слалом и ти с удоволствие отбелязваш, че момчето си поръчва мляко, а не перно. Оказва се, че момичето с очилата край входа, което е затворило очи и е отметнало назад глава, за да поеме слънчевите лъчи, току-що е завършило дисертацията си за Бергсон и е смаяло професора си със своята ерудиция. Дочуваш как някой споменава с добро американците и прочиташ, че президент де Гол ще говори тази вечер и се сецаш, че има един гигант, смел като Аякс и хитър и безмилостен като Одисей, останал от великото минало и че той живее в сърцето на Париж.

Докато слънцето грее, ти разсъждаваш като парижанин и знаеш защо е толкова трудно да го накарат да живее някъде другаде. Тук той е в центъра на света. Докато Лондон е сив, защото не е сигурен дали може да живее съобразно своето минало, а Вашингтон е безумен, защото не е сигурен дали може да живее съобразно своето бъдеще, Париж сияе, защото е триумфално сигурен, въпреки всички явни доказателства за обратното, че той живее съобразно своето настояще. Никой успех не се брои за действителен, мисли тайно в сърцето си парижанинът, ако не се е случил в този град и никой провал не е истински страшен, ако не те е сполетял тук. Тази концепция е върха на самоизтъкването и демонстративния фалш и парижаните щастливо си живеят с нея. Никой виц не е смешен, ако не е накарал Париж да се смее, никоя жена не е красива, ако не е накарала Париж да ѝ изпраща цветя, никоя рокля не си струва да бъде обличана, ако не е била ушита в Париж или не е била изкопирана там, никоя пиеса не е шедьовър, ако не е задоволрила парижката публика, никой мъж не е донжуан, ако не е разбивал парижки сърца, никоя репутация не е сигурна, освен ако името на героя се знае от всеки парижки портиер.

Докато слънцето грее, ти се съгласяваш с клишетата: Париж е хубава жена, и то толкова изключителна, толкова жизнена и самовъзстановяваща се, че нищо — нито минаването на годините, нито алкохолът или наркотиците, нито лошите инвестиции или недостойните любовни връзки, нито липсата на грижи или развратът — могат да я съсипят.

Не и докато слънцето грее...

[1] В пролетта на моята луда младост аз приличах на лястовичка,
която лети насам-натам... ↑

[2] „Животът в розово“. ↑

[3] Проститутката на ъгъла е тъжна, нейният акордеонист замина
войник. ↑

[4] Рицар, безстрашен и безупречен. ↑

[5] Сърцето ми плачеше като изливащ се дъжд над града... ↑

НА ПЕШЕХОДНО РАЗСТОЯНИЕ

Последната улица, на която живеях се намираше между Площада на инвалидите и Айфеловата кула и, опасявам се, ме разглези, за разлика от всяко друго място за живеене в Париж или, по същите причини, в който и да е друг град. За съжаление трябва да говоря за нея в минало време. Там, откъдето тя се появяваше в посока на булевард „Сен Жермен“, след като моментално се изгубваше в широкото пространство на Площада на инвалидите, улицата представляваше една артерия в сърцето на Париж, граничеща с големи къщи, разположени сред просторни дворове, където бяха настанени посолства и министерства и човек можеше да си представи разкошните, луксозни апартаменти с изглед към миниатюрни паркчета, които стояха скрити зад дебелите стени пазителки. Районът бе добре охраняван от полицаи, необезпокояван, и докато вървеше по тротоарите на улицата, човек можеше да почувства тишината и спокойствието на богатството, или пък манипулациите на правителството.

По-скромната част на улицата, която аз причислявах като мое владение, бе много по-различна. На тази територия се сблъскаш с цветистото многообразие от шумни магазинчета, които бяха спечелили благоразположението на населяващите района обитатели като идеална изразна форма на едно съвременно, урбанизирано общество. В един и същи блок, който се простираше може би на сто и петдесет ярда между едно широко авеню и друго, имаше три кафенета, два месарски магазина, един търговец на вина, деликатесен магазин, една алжирска бакалия, млекарница (или по-точно мандра), която бе заредена с около стотина вида сирена, две железарии, един майстор на рамки за картини, един гараж, студио за даване под наем и поправка на радио-телевизионна апаратура, двама търговци на антики, единият от тях специализирал се в областта на сабите и морските навигационни уреди, един обушар, обществена пералня и химическо чистене, един мебелест, който правеше претъпкани, издути тапицерии на ръка, един

разпространител на книги, списания и вестници, едно място за купуване на бебешки дрешки, малък, тих, нощен клуб, един производител на парфюми, пазар за плодове и зеленчуци, две хлебарници, една подобна на банкова институция, търгуваща с редки марки и една туристическа агенция, която може да ти уреди пътуване по река Нил или посещение на националния парк Yosemite, в разстояние на десет минути.

Цялата тази приземна, търговска суетня се извършваше в приятни, удобни сгради от 1900-ната година, чиито скромни апартаментчета на по-горните етажи бяха обитавани от много от уличните магазинери и от чиито прозорци можеше винаги да бъдат видени една или две възрастни дами, в компанията на някое куче без родословно дърво, или пък някоя разглезена котка, и двете взиращи се едновременно навън, не изпускащи от очи това, което ставаше в квартала.

През хубавите, летни дни, на едно мъничко балконче, което се намираше срещу моя апартамент, можеше да бъде видяна застаряваща, американска двойка, занимавала се на младини с организационна дейност към Уолтър Ройтер в Средния изток, които потракваха на пишещи машини, докато работеха върху книга за вековните резби на древните френски църкви и катедрали, изгубени сред готическото благоговение, което нямаше нищо общо със затворените магазини, с жизнения стандарт или пък с пенсиите.

Паркирането беше незаконно поради теснотата на оживената улична артерия, но това не означаваше, че пътят бе свободен за движението.

Автомобилистите се трупаша на гроздове по улицата с техните превозни средства, разчитайки на шанса си, че са уллучили точния ден или час, когато квитанциите за нарушение на правилника нямаше да се появят под чистачката на предното им стъкло, поставени там от полицията или от техния униформен, мрачно гледащ, спомагателен женски състав. В два случая, когато връщайки се късно нощем, откривах входа към собствения си гараж препречен, аз прилежно счупих страничните огледала на колите паркирани там, за да намекна на нарушителите, че такива вдъхващи неуважение волности, отнасящи се до безпрепятственото преминаване на американски поданици,

нямаше да бъдат толерирани. С радост мога да заявя, че повече никога не видях отново точно тези две коли.

Спомням си с по-голямо удоволствие за кафето на ъгъла, където сервираха хубава наливна бира, както и Muscadet, който можеше да ти смъкне емайла от зъбите. Там, също така се продаваха цигари и освен хавански пури човек можеше да си набави и пощенски марки, както и бърз, питателен обяд на цена, която студентите, младите войници, дребните магазинери, занаятчиите, бояджиите, чиновниците и стенографките, изпълващи кафенето с живот от седем сутринта до десет вечерта, можеха да си позволят. Ако човек се чувстваше притиснат от времето, там можеше да си купи също така часовник или пък поздравителни картички. Ако се нуждаеше от допълнителни развлечения, можеше да поиграе на минифутбол, или да изпробва майсторството си на един от двата ослепително крещящи флипери. В кафенето имаше също и телефон, удобен за съпрузи, предпочитащи да провеждат определен тип разговори от място, различно от техните собствени домове. Там човек можеше да поговори и на испански и да бъде разбран, а след седем години собственикът с гордост бе усъвършенствал произнасянето на думите „Hello“ и „Good-bye“, използвани за наши собствени, лични нужди.

За да удостовери моето присъствие на улицата, когато се случеше да се появи някоя от моите книги преведена на френски, собственикът на магазина, откъдето си купувах вестници, който никога не бе ме поздравявал по име, поставяше тома по средата на витрината си, като признак на мълчалив литературен повик към по-малко досетливите собственици на книжарници, в съседство на които съм живял в Америка.

Ако имаше желание да напуснеш улицата свойствено и непринудено, то няколко крачки те отвеждаха до масите на който и да е от около двайсетте ресторанта — някои от които действително бяха много добри.

Редом с един от най-авторитетните китайски ресторанти в Париж там имаше и оживено бистро с ниски цени, където в приятен ден човек можеше да поседне на открито около малките масички, гледащи към един изсечен от камък фонтан и да опита от конското месо и от истинското „Божоле“, фигуриращи в менюто. Оттатък малкото площадче, срещу бистрото, имаше един ресторант, декориран като

публичен дом от 1890, обзаведен дори и с вита стълба, чиито функции са били да разкрива в най-големи подробности стоката, докато тя се е спускала надолу по стъпалата. На стотина метра от мястото, използвано от мен като входна врата, сякаш в някаква дупка в стената се бе загнездил един североиталиански ресторант, който бе станал толкова заслужено популярен с деликатесните си изненади, че преди посещение бе разумно да се запази маса един ден предварително; дори само *insalata di frutti di mare* и *fondue Piemontese* си струваха телефонното обаждане и разходката дотам. Също така наблизо имаше и един бар, който се бе посветил на вината *Sancerre*, както и солиден, модерен бургундски ресторант, където човек можеше да си направи угощение с *oeufs meurette* — яйца, варени в сос от червено вино, подправени с чесън, магданоз и парченца бекон и преглътнати с някои от най-добрите вина на *Cote d'Or*. И всички те процъфтяваха, редом с множество други, като почти всеки един от тях гарантираше, че ще подобри представите ти за живота и ще увеличи ширината на талията ти.

Ако си имал предпочитания да вечеряш в къщи, би могъл да си напазаруваш от близкия пазар — една оживена артерия на изобилието, — проправяйки си път сред каруци, натоварени с портокали, лимони, пъпеша, грозде, грейпфрути, авокадо, ябълки, круши, ягоди и цветя.

Откъм деликатесните магазини, с гъсто подредени по витрините редици от цели пушени съомги, се носеше ароматът на печени пилета и горещо кисело зеле, съперничейки си със солената миризма на океана, идваща откъм сергиите с риба, както и земния парфюм на зеленчуковата градина от хилядите връзки с марули, репички, праз лук и целина. Дори и да си тръгнал към някой ресторант, очите и ноздрите ти така ще се наситят от земната красота и благоухание на майката Природа, че разходката ти през пазара със сигурност ще те изпроводи към твоята трапеза изгладнял стръвнишки.

За тържествени случаи би могъл да посетиш един магазин, намиращ се на три минути пеша, където можеш да намериш шери *Tio Pere*, кристализирал *ginger*, холандски *Norjes*, горчив шоколад или ядки от литчи, доставени от далечната китайска земя. Ананаси, които обикновено се наемаха от домакините за основна декорация на масата при някои по-формални обеда, след което се връщаха на следващия

ден, можеха също да бъдат купени през всеки годишен сезон от това чревоугодническо кътче, при това на, както изглеждаше, разумни цени.

Съседството с това място не беше удачно за живеене на човек, който едновременно се бореше с теглото си, с изкушението на алкохола и с разходите по изхранването.

Като други форми на удоволствия кварталът предлагаше един голям и обикновено празен киносалон, който понякога показваше филми, подходящи за семейно гледане, а в съседство до него имаше английска кръчма, която трябва да е изглеждала като великолепа инвестиция на някакви дръзки, обичащи риска финансиста, но се бе провалила, оставяйки махагоновата си украса и рекламите за английски ейл, ирландско кафе и шотландско уиски на паяците. Ако имаш нужда от прическа или желание да си вечно млад, то би могъл да направиш своя избор между половин дузина фризьорски и козметични салони, най-често само с един или двама бръснари или фризьори, работещи зад витрина, на която можеш да видиш обезпокояващи фотографии на млади жени и мъже, позволили си волността да бъдат обезобразени от някой обезумял стилист на прически, подтиквани към тези космати ексцесии от напъните на човешката суета и от страстта към новаторство сред младото поколение с много пари в портфейлите си.

За мен, поне, имаше по-добри методи за харчене на пари, отколкото да си направя косата по такъв начин, че да изглеждам като някой руски балетист или като приятел на Наполеон III. Без да изпитвам нужда да се возя на такси или автобус, аз можех да купя солиден, високомошен клапан за голяма, непонятна за мен машина, теракотена делва за засаждане на портокалово дръвче, диамантен пръстен, лоша, но оригинална картина, плетена, раkitена кошница, правена от слепи, да заложа на някой кон, да взема вафла от някоя будка на открито, тапи и приспособления, за да бутилирам собственото си вино, плажни столове, тенис ракета, маратонки и бутони за футболни обувки, гравирани картички, обявяващи за годеща ми или за смяна на адреса, въже, с което да връзвам големи вързопи или да се обеса, нож за отваряне на стриди, алармена система против крадци, пишеща машина или компютър, място в малък театър, който поставя авангардни пиеси, да се възползвам от удобствата на перални или ксерокс машини, или пък от услугите на благонадеждна студентка,

която бе написала върху малка бележка в аптеката, че би могла да живее при мен, като в замяна предлага да гледа децата, които аз евентуално бих могъл да имам, да си взема пица за да я унищожа, тиган, който би могъл да се постави върху печката и да оставя следи върху пържолите сякаш са били печени, кухненски пособия за манипулациите, свързани с ядене на готвени охлюви, енциклопедия Larousse, вана за къпане и ковчег.

Можех също да купя, на едро, купища консерви с грах или зелен фасул, или да изкарам готварски курс в Cordon Bleu, или пък да се запиша за един курс по съвременна литература в удобно разположения Американски колеж. Ако бях толкова ентусиазиран, можех да направя снимки на който и да е спонсориран от мен банкет — поет, оформен и разпределен между гостите ми. Можех да си купя памфлети с всякакво съдържание, печатани къде ли не или да взема лондонския „Таймс“. Ако имах добър музикален слух можех да слушам струнен квартет, изпълняващ Моцарт и Шуберт в църквата, намираща се недалеко от полицейското управление. Можех да си купя детски мебели, или ученически чанти, или велосипед. Коли на втора ръка, чуждестранни и местни, се намираха на разположение за моята инспекция. Ако случайно ми се приискаше да си извадя паспорт за Румъния, единственото което трябваше да направя бе, да се разходя до посолството на страната, добре накичено с внушителна редица от радиоразпространителна екипировка на покрива си и с прозорци, замрежени като на някой затвор, макар че отношенията между Франция и тази латинизирана нация изглеждаха сърдечни, вероятно поради факта, че това бе единствената комунистическа страна, която се среща с Франция на спортното поле по ръгби.

Бих могъл да си наема и кола с шофьор, ако мислех, че ще се напия за вечеря и не исках бъда подлаган на проба за алкохол, или да си набавя два билета за театър само на малко по-висока цена от тази, която щяха да ми струват, ако се захванех с неприятностите да извървя пътя през целия град и да се наредя на опашка пред касата. Бих могъл да продам старата си мебелировка без да се помръдна от всекидневната си, или да се отбия при един търговец, който или щеше да купи каквато истинска недвижима собственост се окажеше, че притежавам, или щеше да е подготвен да ми продаде който и да е от стотината апартаменти в списъка му по избор.

Ако поради някаква причина се окажех в невъзможност да използвам собствения си апартамент, около мен имаше разнообразна гама от хотели от всякаква категория лукс, където можех да отседна за седмица-две, заобиколен от пътуващи търговски агенти, североафриканци, американски студенти, млади английски туристи, португалски работници, тананикащи си индийци, съмнителни дами, военни по време на неопределени визити във Военното училище и опасно изглеждащи мъже, които спяха през целия ден и след това се появяваха, изглеждащи още по-опасни, през нощта.

За попълване на финансовия фонд, човек въобще не бе необходимо да се отделя от обкръжението на квартала, тъй като там имаше четири или пет банки под ръка, една от които бе обрана посред бял ден, предизвиквайки диво преследване с осемдесет мили в час по препълнените с хора улици, продължило от другата страна на Сена, където престрелката приключи с убийството на единия от крадците и възстановяване на плячката в осми район, който — със своята пъстра, разбъркана смесица от кина, нощни заведения, ресторанти и бляскави магазини за облекла, бе, може би, много по-подходящо място за стрелба на полицията, отколкото мрачната улица, на която бе разположена опустошената банка.

Това не би трябвало да означава, че в други времена моят квартал е бил абсолютно незасегнат от престъпления. Касата на малкия италиански ресторант, който аз често посещавах, бе сръчно опразнена от двудневните си приходи, докато собственикът и персоналът му обядвали в една стаичка близо до кухнята. В касата имало доста пари, но тъй като голяма част от плащанията за храна и алкохол били направени с лични чекове и собственикът познаваше почти всеки от клиентите си по име, няколко телефонни разговора направиха възможно спирането на чековете и написването на нови, които да компенсират загубите на бедния човек, или поне част от тях. Малко след като бе извършено това злодеяние, (собственикът подметна с мрачна италианска ненавист, че знае кой е бил злодеят), ресторантът бе затворен за никакви промени.

Когато бе отворен отново, барплота и касата бяха преместени на безопасно място в дъното, виждайки се изцяло откъм кухнята.

Моят собствен апартамент, какъвто си беше скромнен, се оказа също така обект на нарастващото с годините беззаконие. Той бе посещаван чрез взлом два пъти по време на мои отсъствия — първият от които се оказа доста притеснителен, докато трябваше да обяснявам на детектива по случая, че не е било взето абсолютно нищо. Както си разглеждаше малкото триъгълно парче стъкло, прилежно изрязано от прозореца близо до дръжката на вратата, която водеше навътре откъм терасата, детективът кимна с глава, сякаш това бе стара, позната история.

— Изглежда много странно — казах аз. — В края на краищата тук е имало пишеща машина, преносим радио-фонограф, малък телевизор, едно чекмедже пълно със сребърни прибори...

— Човекът, който е свършил тази работа — обясни ми детективът, — е бил професионалист. Вероятно стаята му е натъпкана с петдесет пишещи машини и телевизори, или комплекти сребърни прибори. Него са го интересували само пари и бижута. Единственото, което е трябвало да направи тук, е било да хвърли един бърз поглед наоколо, за да види, че си губи времето.

Бях си създал още един враг, помислих си тогава аз, макар и в друга професия. Бях изгубил времето на един усилено работещ човек.

— Най-вероятно той е останал в апартаментата ви не повече от десет минути — продължи детективът. — Ние знаем с кого си имаме работа. Той прави между три и четири обира в този квартал. Имаме и негово описание. Носи тъмен костюм и кафяви ръкавици и никога не оставя отпечатьци. Работи само през деня, защото тогава апартаментите обикновено са празни. Освен това, ако бъде хванат, наказанието му ще бъде на половината на това, което би било, ако работеше през нощта.

Това бе новост за мен.

— И защо е така? — попитах аз.

— Защото, когато един крадец нахълта през нощта, се очаква наемателите да са там и при опита му да се справи със ситуацията съществува голямо изкушение да действа с насилие. Законът е суров.

Той ме отведе до полицейското управление, намиращо се близо до пазара, на съседната улица „Амали“, където изчука с един пръст моите показания на някаква древна пишеща машина. Това бе необходимо заради скромните ми претенции към застрахователната

компания по отношение на това, което би ми струвало подмяната на стъклото на вратата към терасата, както и за архивите на полицията.

Никога повече не видях този детектив, но затова пък на следващия ден на вратата ми позвъни един репортер от „Фигаро“, за да получи сведения за обира, или в действителност за необира. Помолих репортерът да не включва темата във вестника, но той само се усмихна и когато на следващата сутрин си купих „Фигаро“, историята бе там, заедно с името ми, адреса, описание на сградата и етажа, на който живеях, една доста полезна информация за следващия таен посетител, който този път действително бе взел един магнетофон, заедно с подбор записи, показващи, че очевидно е колекционер на лека музика и въобще не изпитва нужда от Бетховен или пък Малер.

Улица „Амали“ се появи отново в новините няколко години по-късно, когато започна преследването на един мъж на име Карлос — южноамерикански терорист, известен с репутацията си, че е бил замесен в отвличане на самолети и поставянето на бомби в посолствата на няколко страни. Когато двама полицаи, водени от един информатор го издирили, той застрелял директно и тримата и след това избягал. По-късно бе разкрито, че с чувство на палава ирония, той се бил укривал в апартамент на улица „Амали“, намиращ се само на хвърлей камък от полицейското управление. Последната новина за него се чу, когато той застреля един от арабските министри от ОПЕС по време на среща на организацията във Виена, когато бил обърнал за израелец. Той бе взел заложници, които освободил, след като заедно със съучастниците си получил свободен въздушен коридор до Алжир. Беше фотографиран, усмихвайки се, заобиколен от височайши особи на страната, докато слиза на летището.

Друга, не толкова насилствена драма, по-скоро в стила на Балзак, отколкото на Ян Флеминг, бе изиграна също до своя трагичен край на отсрещната страна на моята улица, където бе разположен магазин, търгуващ с широко разнообразие от хранителни продукти, като основните артикули поделяха мястото на претърпаните лавици с някои по-екзотични неща, като пастет от кос, пастет от фазан, английски бисквити, супа от костенурки, дебели, подлютени с чесън наденици, торби с пресни орехи, свръхголеми, сочни сини сливи, резенчета шоколадови вафли, загънати в златно фолио, за да изглеждат като монети. Що се отнасяше до американската търговия, която бе малка,

но доста полезна, там имаше corn flakes, брашно за палачинки и бърбън. Както при почти всяка търговска къща, занимаваща се с продажба на хранителни продукти от различно естество, там имаше и подобрена селекция от вина. За децата от квартала бонбоните се продаваха на парче за няколко сантиметра от огромни стъклени буркани, наредени покрай стените, както и сладки ореховки и ароматни кексове с джинджирил, изложени на показ, за да изкушават апетита на подрастващите.

През щастливите недели собствениците на магазина ми осребряваха всякакви чекове, които евентуално бях спечелил по време на съботните, нощни покер игри, дори когато чековете бяха за всяващи страх суми.

Това беше нещо повече от удобство, тъй като дори банките да бяха отворени, те имаха забрана от властите да осребряват френски чекове на чужденци, които не бяха законни поданици на страната. А тъй като неколцината други леваци в играта, които лоялно, седмица след седмица се опитваха да направят кента, бяха французи и нямаха разрешение да притежават чуждестранни сметки за франкове, беше лесно да се разбере огорчението ми, когато магазинът разпродаде богатите си запаси от храна и алкохол и след това бе затворен.

Драмата в този процъфтяващ, малък „търговски център“ по-скоро започна, отколкото завърши с една смърт. Магазинът бе притежание на един застаряващ, но енергичен мъж, който сам правеше доставките, мъкнейки, без да се оплаква, каси с бутилки нагоре по тясното, стръмно стълбище и разтоварвайки тежки чували и кашони с консервирани храни от камионите. Помагаха му неговият син и снаха му. И макар че върху лицата им бе изписан обезпокоителния, леко загрижен поглед, по който можеха да се познаят повечето френски магазинери, сякаш се опасяваха, че снабдителите им бяха доставили остаряла, развалена стока на монополистични цени, те бяха вежливи към клиентите си и помежду си и дори успяваха да изкажат една нервна, кратка фраза на поздравление към мен, когато влизах при тях с чековете от покера, макар това да не ставаше толкова често, колкото ми се искаше. Те работеха от седем сутринта до осем вечерта, като през цялото това време стояха прави и тичаха безкрайно много пъти нагоре-надолу по стълбите към склада в мазето. Тяхната единствена почивка бе в неделя следобяд и понеделник сутрин. Според съвременните

стандарти за работно време и тежък физически труд, те влагаха много повече усилия, отколкото който и да е френски работник във фабрика, но въпреки това създаваха впечатлението, че са доволни от своето малко владение. Може би причината за това бе, че печалбата от предприятието си бе лично тяхна и можеха да правят с нея каквото си поискат. Може би, а е и по-вероятно, причината да е била човешкият аспект на партньорството помежду им — да вземат собствени решения, да се радват на възможността да побъбрят със съседите си и към тях да се отнасят като към хора, а не да се чувстват като зъбни колела от някаква абстрактна машина — и всичко това да е поддържало нрава им ведър и да ги е карало да си мислят, че дългите, тежки часове на работа не са били загубено време.

И тогава изведнъж старецът умря. По изключение, магазинът бе затворен в делник.

Точно това бе моментът, в който започнаха неприятностите. Оказа се, че старецът е оставил имението си разделено между двойката, която работеше в магазина и още един син и дъщеря.

Влиза Балзак.

Едва старецът бе погребан и синовните сълзи проляти и изсъхнали, когато започна най-познатия от всички френски спорове — борбата за наследството. Дъщерята и другият син, които, доколкото аз знаех, никога не бяха стъпвали в магазина, нито пък бяха продали дори един фунт захар или литър вино в живота си, изявяваха претенции към собствеността, за която моите приятели — осребрителите на чековете ми, се кълнях, че не могат да живеят без нея. Братовчеди, нотариуси, адвокати, свещеници, далечни роднини, мъдри хора от града Алби, откъдето произхождаше семейството — всички се стекоха да раздават справедливост. Безрезултатно. След седмици, прекарани в спорове, убеждения и заплахи, всички страни по случая стояха там, където бяха в деня на отваряне на завещанието.

В една съдбовна утрин на прозореца на магазина, върху парче бял картон се появи тъжния надпис „A Vendre“ и когато младата двойка със зачервени очи, започна да разпродава на убийствено ниски цени каси с вино, купчини консерви със сардини, буркани с пастет и кашони с вкусни английски бисквити, мястото започна да добива вид на склад, плячкосан от нахлуващи военни части. Не се яви никой, който да купи доброто име, солидната репутация, благоприятното

разположение, изгодните условия за продажба — може би, защото наследниците отказваха да се съгласят със стойностите на тези несъизмерими неща.

Най-накрая, с изпразнени лавици, магазинът бе затворен и хората, които вече ми бяха станали добри и достойни за съчувствие приятели, отпътуваха за Алби, за да се опитат да започнат там някакъв нов бизнес.

Помещенията останаха празни повече от година, като тъжна, болезнена гледка за очите на съкварталците, един мълчалив укор към структурата на ядреното семейство. След време мястото бе отново отворено като открит пазар за плодове и зеленчуци, излагайки непознати и непонятни образци, като новозеландско киви, кумкуат или пресни червени фурми, но повече не се получи, както бе преди. Макар че новите собственици също работеха в неделя сутрин, никога не събрах куража да ги помоля да ми осребрят някой чек.

Въпреки че първото впечатление на читателя се обуславя от представите за живот, воден, добре или лошо, ден за ден, в района не са пренебрегнати и интелектуалните домогвания. В едно от блестящите, нови блокчета с просторни апартаменти на авенюто, идващо откъм Сена, един предизвикващ международни страхове легален експерт и теоретик, с красива американска съпруга, пише предупредителни пророчества за това, което ще се случи със световната икономика, ако настоящите тенденции продължават да се развиват по същия начин. Оттатък ъгъла един млад учен, прославил се като най-добрия танцър във Франция, може да ви каже всичко за най-новите експерименти в института „Пастьор“, където работи самият той, и където понятия като кварк и чар се изследват обстойно. Предполага се до този момент, че чарът е най-малкия съществуващ елемент на материята, а един кварк се състои от три чара — един положително зареден, един отрицателен и един неутрален.

Доколкото се простира моята ограничена способност да проследя всички тези мистерии, това са свързващите сили, които предпазват всичко — камъка, плътта, тревата, водата — от разпадане и превръщането му в експлозия от невъобразим хаос. Цялата тази информация е много далече от курса ми по химия в колежа, където ме

учеха, че атомът е най-малката неделима частица във вселената и че засега от тях са ни известни само деветдесет и две. Не съм провеждал допитвания колко назад са изостанали в наши дни лекциите по химия в Сорбоната, в сравнение с изследванията на института „Пастьор“.

Танцуващият млад учен ще ви обясни с вещина и за инженерното разработване на генетична материя и ще изрази надежди, че приблизително до пет години изследванията в тази област ще са отишли достатъчно напред, за да стане осъществимо контролирането — чрез създаване на нови, живи химични съединения — на вируси, които се считат за причинители на множество човешки нещастия. След това ще си погледне часовника и ще отбележи, че трябва да тръгва, за да хване влака на път за седмичната си почивка, през която кара ски.

За известно време изглеждаше, че института „Пастьор“, заедно с цялата си знаменита история, ще трябва да затвори вратите си, точно както и Casino de Paris, а и поради същите причини — липса на финанси. Но правителството се притече на помощ и сега субсидира института до петдесет процента от текущите му разходи, докато за другите петдесет процента се грижи производството на ваксини, което би трябвало да доставя удоволствие на мъжа, дал името си на института, където и да се намираще този мъж в момента.

Дамите, които се чувстват загрижени за положението на жените в света на науката могат да си отдъхнат, като научат, че около половината от изследователите на работа там са жени. В един град, в който са се произнасяли имената на жени като мадам Помпадур и Ева Кюри, доминирали в различни области на човешките стремежи, това не би трябвало да учуди никого.

Сигурно трябва да има огромна орда от интелектуалци, криещи се зад звънците, които отварят предните врати на сградите в квартала, след като толкова много от хората, без значение дали мъже или жени, които човек подминава по улицата, изглеждат отчайващо книжовни и интелигентни, макар че с французите човек може да се обърка, когато се опитва да определи същността им според физическото излъчване и начина на обличане. Скрити зад бради, с високи чела, срещащи се навсякъде, с проникателни, анализиращи погледи, са най-общите характеристики за мъжете и жените, седящи с часове пред кафето си в кафенетата, нахвърляйки някакви случайни бележки върху лист

хартия, който може да съдържа или да не съдържа някой ред от апокалиптична версия или просто трябва да напомни за купуването на половин килограм кренвирши. Това не може да каже никой. Съседът, към когото хвърляте бегли погледи, може да се окаже органичен химик или пък месар, обядващ през почивката си. За разлика от Америка, външните белези на мисълта са считани за социално приемливо явление.

Когато започнат конните състезания в Париж, което само по себе си е една приятна част от годината, на авенюто се появява един ягуар, излизаш от подземния си гараж, управляван от американец, който навлиза във втората половина на шейсетте, облечен с хубави, тъмни дрехи и с черен каскет на главата. Само за един невероятен ден, по времето на който той бе командващ лейтенант в Американския морски флот — въпреки, че тези героични подразделения на нашите въоръжени сили нямаха никакви плавателни съдове по-близо от Port Mailot, вместо да са до Cherbourg, за да стане това, което стана — той се оказа, по силата на някаква непонятна организация, нашия военен водач в Париж и бе същият мъж, който ме насочи към болницата, където един редник от нашето поделение лежеше ранен, след като бе ударен по време на въздушна атака. Франкофил и възторжен любител на конете, той подпомагаше възстановяването на състезанията с коне, считайки това за естествена отличителна черта на парижкия пейзаж. Мълчалив човек с непреклонна честност и неподкупност, той има достъп до всички места, включително и до святата зона, където се намират съблекалните на жокеите. Пристигайки с две или три елегантно облечени дами, той ги отвежда ритуално до определени места покрай хиподрума, докато колата му се откарва почтително до най-доброто място за паркиране, близо до главната трибуна. Този мъж прави рядко залози, въпреки че има непрекъснат поток от треньори и агенти на жокеи, движещ се към кабината му или към мястото му, където е застанал до огражденията за конете. От друга страна, дамите, които го придружават, правят залози с невъздържана страст, обикновено с не по-голям успех от някой, който никога през живота си не е виждал седло и се опитва да направи избора си с мятане на зарчета. Толкова засега за вътрешната информация.

Подобна вътрешна информация не съществуваше в кафенето на ъгъла на Avenue Bosquet и Rue du Champs de Mars, където обаче имаше кутия за залози, за привържениците на P.M.U. /Pari-Mutuel Urbain/, правителствена организация, която отговаряше за залаганията извън хиподрума и за всички състезания във Франция. В кафенето съществуваше само надеждата, крясъците за божествено водачество и подозрението към всички журналисти, пишещи за състезания. Местната разпаленост за наддаванията бе разгаряна от спомените на някакъв мъж за страхотния удар на един от сервитьорите, който спечелил шестнайсет хиляди франка със залог от три франка и който след това се зарекъл никога повече в живота си да не се занимава с хазарт.

Забелязвайки, че от време на време проявявам интерес към някой и друг кон, собственикът на кафенето се опита да ме подмами в една покер игра заедно с група негови приятели. Но френският покер има склонност да бъде толкова неконтролируем, с толкова много измамни вариации, че аз разумно отклоних поканата, чувствайки осезаемо как раздаването на карти при непознати правила, при това седнал да играя на маса, пълна с французи, познаващи един на друг хитрините си наизуст, можеше да доведе финансовото ми състояние само до обедняване.

Самото кафене, със своите две редици маси на тротоара, беше най-подходящото място, за да усети човек пълния аромат на квартала. То бе събирателен пункт за учениците тинейджъри от съседното училище — момчета и момичета, които бръмчаха наоколо върху едноцилиндрови мотопеди, прекалено шумни, но способни да се проявят в най-добрата си форма с около трийсет километра в час. Момичетата понякога бяха болезнено красиви в бродираните си сини дънки, докато момчетата бяха често с бради, с разчорлени, дълги коси, стърчащи от предпазните им шлемове и целият им вид не заслужаваше, поне в моите очи, целувките, с които бяха обсипвани от техните женски компаньонки.

Поради смесеното естество на квартала, това място беше прекрасно за човек да седне и да наблюдава хората, което, след войната, се счита за най-древното човешко забавление. Там винаги можеха да се видят деца, които си играят с кучета или пък просвистяват бясно покрай масите върху велосипедите си, екипирани с

по две малки, допълнителни, задни колела, които можеха да се свалят успоредно с порастването на велосипедиста или когато той станеше достатъчно сръчен, за да не се нуждае повече от допълнителна подкрепа.

Там можеха да се видят добре изтупани военни офицери, крачещи напето, с куфарчета под ръка, намиращи се в добра форма, дори и да бяха прекарвали целия ден зад бюрото. Там бяха и високите, красиви, черни, африкански дами, поклащайки се грациозно в ослепително оцветените си дълги роби и тюрбани. Там беше и един мъж със смешно-уродлива гуша, каращ те да се чувстваш благодарен за сравнително доброто си здравословно състояние. Там бяха и линейките, минаващи с надути сирени, на път към някой инцидент, успокоявайки те с мисълта, че този ден няма да ходиш никъде с кола. Там бяха и автобусите, искрящо чисти, ненатъпкани и без обезобразяващи ги драсканици със спрейове, които с няколко прекачвания на различни спирки тук и там, можеха да ви разведат на една приятна, спокойна разходка из града. Там бяха домакините, хванали ръчичките на весело облечени дечица, тръгнали на пазар. Там бе и изобилието от бременни млади жени, демонстриращи своята вяра в бъдещето на Франция.

Късно следобяд се появяваха дами, които изглеждаха сякаш току що са излезли от напарфюмираната вана и от страниците на „Вог“ едновременно, разхубавявайки авенюто, тръгнали може би да пофлиртуват на вечеря в някой ресторант.

Там бяха момчетата в спортни екипи, дриблиращи с баскетболна или футболна топка, както и червендалестите момичета с тенис шорти и с ракети, стърчащи от саковете на багажниците зад седалките на велосипедите им. Там бяха и едноръките мъже с ордени върху дрехите си, напомнящи ви за една война, в която сте оцелели.

Оттатък авенюто човек можеше да види мургави мъже, работещи с гигантски, разравящи земята съоразения, сякаш са на пясъчна площадка, зад успокоителните табели, обясняващи, че те работят върху подобряването на своевременно влошилата се парижка телефонна система.

В два часа, когато „Монд“, винаги с датата от следващия ден, пристигаше в магазина за вестници няколко врати по-надолу, човек можеше да види джентълмени с порядъчен вид, зачели вестника си в

движение, да поклащат глави на това, което са видели на първа страница.

Изобилието на китайски и вьетнамски ресторанти в квартала придаваше ориенталски нюанс на атмосферата, докато готвачи и сервитьори минаваха забързани по работите си, с толкова плавна походка, сякаш бяха на колела. В самото кафене, стенографки шепнеха забързано своите уверения в любов на недохранени, млади мъже, които можеха да им отделят само един час. На самия барплот, както винаги имаше стандартните един-двама пияници, с дрезгави, пресипнали гласове и спукани капиляри по лицата от дълги години на редовно пиене.

От време на време се появяваха и няколко туристи, успели да се изгубят някак си на път за Наполеоновата гробница, с меню в ръце, питайки се един друг на английски, немски или холандски дали някой знаеше какво е *stouque-monsieur*. Или пък щеше да се появи някое дърдорещо американско семейство с деца от всички размери, изпитващи щастие, че се намират в чужбина, като големият син носи един пълен кашон с бира, тръгнали на пикник към широките ливади на *Champ de Mars*. И винаги неизменна картина бяха сервитьорите и сервитьорките, забързани сред движението с големи кошници, пълни с дълги, горещи, ароматно миришещи франзели хляб от пекарната срещу кафенето, както и фризьорките с белите си престилки, поклащайки се грациозно по паважа с табла с малки чашки черно кафе за колегите им по работните места.

Гледката от двама полицаи, слезнали от патрулната си кола, за да напишат акт на енергично протестиращ шофьор, беше винаги радушно посрещана от много зяпачи, особено, ако водачът се окажеше жена. А всеки наблюдаваше с одобрение как един млад полицай, облечен като механик, сръчно обездвижваше кола, която бе паркирана пред кафенето три дни и три нощи, като заключваше някакво жълто, метално съоръжение към едно от колелата, успокоявайки се по този начин, че собственикът на колата ще трябва да рапортува в полицията и да си плати глобата.

Във всеки град има хора, които скитат по улиците, говорейки и жестикулирайки на самите себе си и нашата улица имаше своя дял от тях, благодарение на които се прибавяше подсилващ ефект на лудост сред иначе строгата прагматичност на оживената артерия. По време на

един такъв паметен случай, безформена старица, понесла торба с парцали и стари вестници, разярена, че една превзета, надута жена пред нея не обръща никакво внимание на разговора ѝ, ритна оскърбилата я пешеходка умело в прасеца. В сценката се намесиха толерантни зяпачи, за да предотвратят повикването на полиция, а безформената старица, гушнала окъсаната си торба, продължи по пътя си, ораторствайки.

Няколко врати по-надолу имаше работилница за слепи и редовните клиенти на кафенето можеха да покажат дълбокото благородство на душата си, като скачаха от мястото си, за да преведат някоя бедна душа с бял бастун през авенюто. Един сляп млад мъж бе оставян нарочно да намира пътя си сам, особено от момичетата, защото неговото помрачено либидо го подтикваше да използва свободната си ръка прекалено свободно върху моментната си компаньонка, докато шепнеше неприлични покани за гостуване в стаята му.

Американският колеж — едно седалище на знанието, близо до реката — допълваше със своето съществуване младежкото очарование на мястото, също както и Cordon Bleu School, намиращо се надолу по улицата. Там, на шокиращи цени, студенти от целия свят, включително и една значителна група японци, се опитваха да научат тайните умения как се прави бяло масло и как се разточва крем пита. Студентите прекарваха свободните си часове на масите в кафенето, с извадени пред тях учебници, сравнявайки записките си за приготвянето на патица с портокали и медальон с гъби, при това, невероятно сериозни, критикувайки работите си един на друг (прекалено много брашно в соса, малкия), съвсем забравили за факта, че френската кухня е била реформирана, с цел опростяване.

Между тях имаше и няколко по-възрастни мъже и жени. Жените най-често бяха там с цел да изкушават съпрузите си, а мъжете очевидно имаха професионални аспирации към кухните на техните родни страни. Едно момиче, вече завършило, галантно било отворило заведение сред дивата пустош на Монтана и, според всички сведения, се оправяло много добре.

Друг един студент — деветнайсетгодишно момче от Кънетикът, който копнееше да стане велик майстор сладкар, упорито отказваше да научи една френска дума, заявявайки, че неговата единствена цел в

живота е да стане най-добрия майстор сладкар в Кънетикът. Той говореше на мъжа, който му преподаваше със свои подобрени вариации от тонове на страхопочитание и учудване, точно както някой млад природоизследовател би се опитал да опише видяно праисторическо животно. Външните кокалчета на лявата му ръка бяха обикновено разкрасени с лейкопласт, който удостоверяваше неговото страстно, ревностно увлечение при научаването как се режат майсторски и експедитивно различни зеленчуци на тънки резенчета с нож, остър като бръснач.

За да се преборя с влиянието на тези семинаристи на висшата кулинария върху моите питателни навици, всеки път, когато бях вечерял прекалено добре предишната нощ, решавах да се настаня на видно място до една от масите на кафенето и демонстративно обядвах единствено само със сандвич от шунка и чаша червено вино. Фактът, че този хляб беше най-вкусния в света — една четвъртина от прясно изпечена фразела, срязана през средата и щедро намазана с масло — спомагаше много, за да облекчи болките на въздържанието, но въпреки всичко, моралното удовлетворение беше силно.

Както ставаше понякога, това, което аз считах за някакво невинно удоволствие — да приказвам за общи неща няколко пъти седмично с тези сериозни и просветени млади хора — допринасяше за моето парижко падение. Между техните редици имаше и едно младо, очарователно английско момиче, което не бе най-хубавото в групата, но не бе и най-незабележимото също така. Тя бе седемнайсетгодишната дъщеря на мои приятели, които бях срещнал в Швейцария и живееше в атмосферата на студентско пуританство в една тясна стаичка под наем заедно с малко по-възрастна нейна приятелка. Бях решил да напусна Париж за през зимата и апартаментът ми щеше да остане празен. Смесвайки щедростта с лукавството и припомняйки си, че апартаментът бе обиран два пъти, когато го оставях празен в мое отсъствие, аз предложих на момичетата, ако имат желание да се преместят в него, докато се върна. Тъй като кухнята бе най-хубавата стая в къщата, при това прекалено добре и екстравагантно обзаведена с убийствено модерни печка и хладилник — неотразими, мислех си аз, за новоизлюпени готвачи — те приеха с удоволствие, едно удоволствие, което бе силно акцентирано в тяхна

полза, имайки предвид факта, че след като ми бе забранено да давам под наем наетото от мен, то те можеха да го получат без нищо.

В замяна, казах аз, щях да очаквам да поддържат мястото чисто и спретнато, да плащат за телефона и да не приемат никакви момчета за през нощта или да се отдават на шумни веселби, тъй като останалата част от малката сграда бе населена от малко буржоазни семейства, които, доколкото можех да предположа, ставаха в зори и лягаха в леглото най-късно в десет и следователно можеше да се очаква да се оплачат при появата на нежелан шум или на скандални, гръмки прояви.

Двете млади дами се заклеха, че ще бъдат модел на моминско благоразумие и че апартаментът ще свети като операционна при моето завръщане, на която дата те ми обещаха подготвянето на празненство с деликатеси, приготвени от най-напредналите ученици на Cordon Bleu.

Това, което недогледах, както мъж на моите години е вероятно да направи, когато има някакви отношения с толкова младо момиче, колкото бе „скромната“ дъщеря на моите английски приятели, бе, че когато и да се случеше да я видя, тя винаги бе заобиколена от тумби момчета.

Когато се върнах след три месеца отсъствие по други места, по-голямото момиче си бе отишло — поради причини, свързани с икономии, ми обясни моята „скромна“, американска приятелка, когато дойде, за да ме посрещне. Аз не попитах къде живееше тя сега. Апартаментът бе достатъчно изряден, но аз по-скоро почувствах, отколкото да бях сигурен, че няколко мои ризи липсваха. Въпреки че наемателките ми си бяха отишли, пощенската ми кутия продължаваше да се пълни с писма, адресирани до хора, за които никога не бях чувал, при това, всичките с мъжки имена. А телефонът продължаваше да звъни непрекъснато, по всяко време на деня и нощта, като гласовете от другата страна на жицата бяха мъжки и младежки, държейки се прекалено рязко с мен за това, че не са успели да се свържат моментално с тяхната скромна приятелка. Повикванията, отнасящи се до младата дама след три часа сутринта бяха често пиянски или дрогирани и винаги, без изменение, обидни.

Не бях пощаден и рано сутрин, също така. Звънецът позвъняваше, особено в началото на уикенда, докато се намирах в най-сладките моменти на съня си. Поклащайки се към вратата, аз се

изпразях срещу група големи, млади американци и техните одърпани момичета, всеки от които, беше обяснено, ходеше на училище в различни части на Франция и имаше на гърба си по една раница, пълна със спални принадлежности, защото бяха възприели навика да прекарват уикенда си в Париж, натъпкани в различни ъгли на моя апартамент.

Въобще и не предполагам, че в моите четири малки стаи действително е била основана комуна, но се опасявам, че е било нещо много подобно.

За да се подсили болката, получих телефонната сметка за времето, през което бях отсъствал. Тя възлизаше доста над петстотин долара. Имаше суми за обаждания на много далечни места на други континенти и сметката бе придружена от заплахата, че ще бъда прекъснат като абонат, ако не платя сумата до два дни.

Решавайки никога повече да не правя добрина през целия си живот, аз платих сметката и отидох в Cordon Bleu, където една твърде неприветлива дама, седнала зад бюрото си, ме информира, че не знаела къде е моята приятелка и отказа да приеме бележката, която аз исках да оставя за нея, за да ми се обади при първа възможност.

За щастие, на следващия ден се натъкнах на нея, заобиколена, както обикновено, от своите развлечени обожатели. Колкото позволяваха условията да бъде деликатно, аз изразих, наред с другите неща, убеждението си, че ще бъде спортсменски от нейна страна да ми върне парите за телефонната сметка. Помолих я също така да ми върне двата комплекта ключове, които ѝ бях дал, макар да бях сигурен, че точно в този момент би трябвало да има поне една дузина комплекти, подрънкващи в джобовете на разни млади мъже из целия град. Младата дама обеща, че ще се появи своевременно на следващата сутрин с парите и аз я освободих да отиде при своята дружина от обожатели.

На следващата сутрин нямаше позвъняване на вратата и аз научих в последствие, че тя си бе тръгнала за Лондон, по пътя на по-нататъшната ѝ кариера. Единственият посетител, който имах този следобед, беше моята хазайка, която била викана отново и отново от другите наематели в сградата, за да се оплачат от продънващите ушите звуци на рок музика, които се разнасяли из цялата постройка откъм шестия етаж всяка нощ, от думкането и подскачането от танци,

предизвикващи вибрации в бетона, от грубите смехове и женски кискания, носещи се от асансьора, докато той се издигал към моя апартамент сред тишината на нощта. Това, което е ставало, не би могло да се опише като обществена, досадна неприятност, но със сигурност поне може да се нарече лична и хазяйката ми даде да разбере, че има силни основания да ме изгони от апартамента. Като завършек на мисълта си, тя подхвана темата за сина си, който бил на прага на женитбата.

Приемайки поражението, аз се съгласих да се изнеса преди да е паднал първи сняг.

Последното телефонно обаждане пристигна от нашето посолство в Белгия.

Един учтив, консулски глас попита за името ми, след което каза, че при него имало един млад мъж, който се нуждаел от помощ и който предложил на Американското представителство, което защитава всички нас, да ми се обади. Телефонът бе предаден на младия мъж. Беше един от най-постоянните придружители на английското момиче и може би най-неприятния от всички останали — груб и високомерен към всяко нещастно създание на възраст над двайсет и една години.

— Имам неприятности — обясни той. — Нещо стана на границата.

Полицията задържа приятелчето, с което пътувах. Той...

— Наркотици ли? — попитах аз.

— Нещо такова. Работата е наместена. На практика в колата нямаше нищо. Но те не ме пускат да вляза във Франция. И ми взеха всичките пари.

„Добрата стара Франция“, помислих си аз.

— Това, което искам да направиш, Шоу — каза той, — е, искам да кажа, че ти имаш всякакви познати контета в дипломатическия корпус и разни такива — искам да кажа, че можеш да говориш с тях и да гарантираш на тоя приятел тук, че ще му върнеш това, което ми струва за билета до Париж, ако схващаш идеята ми...

— Събота вечер е — рекох аз. — Къде мислиш, че бих могъл да намеря някакви дипломати в събота вечерта?

— Но поне би могъл да пробваш, за Бога. Трябва да отида в Париж, човече. Какво искаш да направиш — да ме оставиш в тая задръстена Белгия ли?

— Да — отвърнах аз.

— От голяма помощ си ми, приятелче — рече той сардонично.

— Е, да не се изненадаш, ако те посети тези дни.

Той затвори телефона. Съжалявах, че не можеше да ме посети през следващите десет минути.

В края на краищата, след като написах писмо до бащата на момичето, получих чек за телефонната сметка и самото момиче ми написа едно благовъзпитано, извинително писмо, обяснявайки, че очевидно не е била толкова разумна и зряла, колкото си е мислила, че е.

С това, аз реших, че проблемът е приключил и започнах приготовленията си, за да напусна Франция. Но точно преди да бяха пристигнали работниците по пренасянето на багажа, съседът под мен се обади по телефона, умолявайки ме да не пускам водата в тоалетната на банята си — отгоре течали потоци вода. Естествено, това се случваше в неделя, когато водопроводчиците не действат под пълна пара в Париж. Някак си, успях да намеря спасителна група и пороят бе спрял.

Но на следващата сутрин на вратата позвъни един водопроводчик, носещ в ръце найлонова торбичка. В торбичката, проблясвайки като скъпоценности, се виждаха остатъците от един масивен, стъклен пепелник, който бил намерен в тръбите между моя и долния етаж.

Водопроводчикът ме посъветва да се свържа със застрахователната си компания, за да бъдат оправени разноските по повредата.

Както намекнах по-рано, има определени аспекти, свързани със заминаването ми от Париж, които не ме изпълват с особена носталгия.

ДОПЪЛНЕНИЕ

Настоящото „допълнение“ представлява оптимистичен, макар и безплоден журналистически опит за надбягване с времето или поточно безкрайна битка със съдбата и промените, която седналият зад пишещата машина е обречен винаги да губи.

Няма как да се напише нещо трайно за нашия свят, в който градовете се раждат и умират, расите мутират, броят на изобретенията се множи, далекосъобщенията ни дават мигновена връзка, а политическите пристрастия помитат цели поколения като с цунами. Само си помислете за някой град, познат и обичан от вас, и опитайте да си представите какво бихте казали за него преди двайсет години. Или двайсет години след днешна дата.

ВСИЧКИ градове, евентуално без Венеция, имат пълното право да се променят. В това отношение Париж също е направил своя избор и, за добро или лошо, се изменя по хиляди различни начини. Който и да е американец, пристигнал в града след двайсет годишно отсъствие, вероятно ще реши, че паметта му изневерява, докато се озърта за някогашния Париж, познат му отпреди. А писателят, седнал да препрочита остарелите си бележки, положително ще трябва да се съобрази с днешната истина и да ги направи актуални за читателя.

Небето, например, е съвсем различно от едно време. Цветът му е станал друг от промишлените замърсители на въздуха, които почти не го напускат, да не говорим за пронизващите го небостъргачи, чиято съмнителна естетика не догонва дори студенината на американските им събратя. Автомобилостроителните предприятия покрай реката бълват леки коли с размерите на кадилаци, само дето им отстъпват по степен на безопасност. Поради стремежа към решаване на неразрешимия проблем с автомобилните потоци улиците са се превърнали в хаотични еднопосочни тунели, като посоката на движение се променя мистериозно с всеки нов полицейски префект, така че търсенето на даден адрес прилича на печално лутане в

лабиринт от средновековни пасажии, при което пътят често се оказва блокиран от спрял камион, чийто водач лениво и без да бърза разтоварва каси евтино вино.

Големите хотели вече не са пълни с американци. На тяхно място са се разположили арабите, плътно следвани от германци и японци.

А част от най-престижните хотели са купени от английски корпорации, което никак не се понарявало на персонала и последвали стачки, защото хората не можели да свикнат с мисълта, че сервираните от тях ястия ще бъдат приготвяни от британски готвачи.

Докато плаща сметката си в ресторанта американецът превръща наум франковете в долари и това го кара да се срамува от своята разточителност, а туристите, които навремето смело са поръчвали лимузина с шофьор от хотела до летището, сега вече гледат да използват автобуса, защото с мълчаливото съучастие на портиера, въпросната лимузина понастоящем би струвала поне сто долара за същия маршрут. Има ново летище, наречено разбира се на името на генерал де Гол, но то е разположено на още по-голямо разстояние и от Орли, до него се стига трудно и подлезите му са облицовани с някакъв пластмасов материал, така че при други обстоятелства човек би казал, че са кошари за добитък.

Навсякъде се издигат хотели от типа „Хилтън“ или негови близки подобия. Има и закусвалня „Макдоналд“ с хамбургери. Супермаркетите процъфтяват и наоколо е пълно с момичета, които не знаят и дума английски, но пък носят блузи с надпис „Канзаски университет“.

Черните джинси са заменени със сини, които явно са de rigueur. В почти всички ресторанти, дори в най-люксоznите, вече пускат и без вратовръзка. На всеки ъгъл има бутици, предлагащи вносно готово облекло. За сметка на това в халите ги няма кошниците с кресон, а и самите хали са изчезнали. Старите метални павилиони на Балтар са съборени и на тяхно място е направен огромен изкоп, който е единствената останка от онзи денонощно кипящ свят, известен като търбуха на Париж. Новите хали се намират в Рюнжи и представляват безмилостно модерен конгломерат от навеси и бараки, струпани на пътя за Фонтенбло. Онова, което някога е било оживен нощен базар, сега е придобило духа и вида на военен склад. Никой собственик на бистро вече не може да се похвали, че месото и зеленчуците му са най-

пресни, понеже ги пазарува всеки ден в четири часа сутринта, тъй като няма кой да му повярва. Нито малките ресторантчета, прозиращи зад камионите със стока, нито ръчните колички или купчините плодове в началото на Рю дьо Риволи са последвали прокудените търговци.

Изключение правят само десетките хиляди плъхове, тъпчещи се до насита с богатствата на пазара, които незнайно как са успели да се придвижат до новото му местоположение и изглеждат все така дебели и охранени.

Няма ги и много от известните ресторанти. Например „Беркли“, прочут със своите *escrevisses a la page* и клиентелата си от кинодейци, политици и журналисти в момента се е превърнал в претенциозна сладкарница, посещавана предимно от обикалящи магазините жени, които се отбиват да разменят последните клюки, докато похапнат по някоя паста. Или западналият до нивото на махленско кафене „Перигурден“, от чийто втори етаж човек можеше да се наслаждава на Нотр Дам, както си седи в приятния салон с тъмна ламперия и похапва трюфели, приготвени на жар — блюдо, което вече не се намира никъде. А ресторантът, наречен на името на джазовия барабанист Мусташ и построен по оригинален проект на Тронер — един от най-добрите сценографи в света — който в продължение на пет години беше неизменното място за срещи на *tout Paris* и чуждестранните му гости, е намерил своето Ватерло под формата на един от най-зловещите моменти в кулинарната история на града. Разразила се нещо като епидемия от извънсетивни възприятия, в резултат на която плъзнал слухът, че качеството на храната в „Мусташ“ е силно влошено и само след седмица телефонът за резервации окончателно замлъкнал. Салонът оставал празен и едва тук-там се виждал по някой самотен невежа, който унило преглъщал поднесената му храна, без да обръща внимание на великолепната обстановка, чието очарование обаче придобивало мрачен оттенък, поради липсата на посещаемост. Собственикът също побързал да последва оттеглилата се клиентела и днес, макар и с ненакърнена красота, ресторантът се е превърнал в изоставена *brasserie*, издържаща се от субсидиите на някаква пивоварна.

Срещу собственика на „Кастел“ — клубът, посещаван от най-красивите жени и техните кавалери, известен с прелестните и любезни момичета, танцуващи по цяла нощ на дансинга — било заведено дело

за изнасилване. Оправдали го, естествено, ала в сърцата на нежния пол подозрението си останало, макар и нито една от тези дами да нямала основания да мисли за заплахата от изнасилване още от времето на ученическите си години в lусее. Сега обаче всички си викат, че щом е могло да се случи на Жан, значи подобно нещо може да споходи всеки.

Няма ги и премятащите се тела на борците по кейовете на Сена, нито пък човек може да види бурканите туршия върху полиците на заведенията за пържоли на скара. Някаква отчаяна от живота дама, обитаваща висок етаж, взривила жилището си заедно с останалата част от кооперацията, защото решила да се самоубие и пуснала газта на печката, но забравила да угаси контролното пламъче.

Подобна съдба сполетяла и собственика на „Ле Поркерол“, който също се лишил от живота си, понеже, след като дълги години срещу името си в претенциозно взискателния туристически справочник на „Мишлен“ неизменно виждал три звезди за предлаганите от него морски деликатеси — бил единствения в Париж с толкова висока оценка — една сутрин установил, че в новото издание на справочника някой му бил отнел и трите звезди. Като се има предвид как президенти и министър-председатели на могъщи държави бодро се правят, че не забелязват позорящи ги обстоятелства и продължават да се появяват по страниците на вестниците усмихнати или играещи голф, този парижки готвач очевидно им е показал морален кодекс, който би направил чест и на най-доблестния самурай.

Тук трябва да се спомене и един страничен ефект: в резултат от изменената международна обстановка в града вече се предлага многообразие от чуждестранни хранителни изделия. Броят на виетнамските ресторанти в Париж е нараснал неимоверно, особено след краха на френското господство в Азия и прогонването на американците.

Понастоящем навсякъде е пълно с малки заведения с червена и златиста украса, където разни дребни и симпатични жълтокожи мъже и жени, които вероятно биха се изпозастреляли един друг по оризищата на собствената си държава, сега просто седят по масите и си говорят любезно, докато се хранят ловко с традиционните азиатски пръчици.

Приливите и отливите на военната стратегия са се отразили не само върху появата и изчезването на ресторантчетата в града. По

улиците му вече не се виждат униформите на съюзническите сили. Няма ги и временните постройките пред „Трокадеро“, където се помещаваше НАТО, а командването на самата организация е позорно преместено в Брюксел.

Обясняват ни как сме добре дошли, ако искаме да защитаваме Париж, ала единствено от хигиенична дистанция. Французите си имат собствена *force de frappe nucléaire* по всички географски ширини, което сигурно означава, че освен към Москва, част от арсеналите им са насочени и към Вашингтон.

Младите френски офицери вече не ги пращат в Индокитай (самото название е остаряло), нито някъде другаде, освен по разни южни гарнизонни градчета, където войниците предимно демонстрират с искания за по-дълга коса и по-къси занятия по строева подготовка. Във военното министерство се гласят да изтеглят от Чад последните френски батальони по молба на правителството на тази държава, която поне засега още не е станала суперсила.

Както и преди покрай Шан-з Елизе продължават да се веят флаговете на държави, чието местоположение и управляващи партии са почти неизвестни извън Quai d'Orsay, поставяни в чест на предстоящо официално посещение на президенти, диктатори, племенни вождове или просто масови убийци, на които често се случва да научат между ордъвъра и десерта по време на тържествения обяд в Palais Matignon, че току-що са ги свалили от власт.

Изобщо Франция, която доскоро обяздваше света, сега смирено участва в оферти за обновяване на военновъздушните сили на всеки арабски управник, притежаващ по някой и друг петролен кладенец.

По самата Шан-з Елизе проститутките отдавна вече не си дават труда да ходят пеша, а предпочитат да се движат по двойки в елегантни автомобили на лов за клиенти, които по някаква причина не са запознати със статистиката за увеличаването на венерическите заболявания във Франция.

Но с малко повече кураж, все още се намират господа, търсещи услугите на сексуалните компаньонки, особено по тъмните trottoirs на най-скъпата жилищна улица в Париж — авеню Фош — независимо от факта, че наскоро един млад мъж бил намушкан смъртоносно с нож, само защото имал неблагоприятното да отхвърли предложението на

прекалено чувствителна дама от занаята, излязла навън да заработи малко честни пари.

А за по-изтънчените вкусове доскоро са съществували и услугите на мадам Клод, която според откровено сатиричния вестник „Le Canard Enchaîné“ е била в състояние да ви достави дама така добре възпитана и толкова *soignée*, че вие бихте могли спокойно да я заведете в „Максим“ или дори на закуска по случай първото причастие на дъщерята на ваш приятел. Всичко това след заплащане на определена цена, чиято основна част е фиксирана, а остатъкът зависи от времето, което желаете да прекарате с въпросната дама. Според същия източник всеки път когато им се налагало да отскачат до скучния Монте Карло за ритуалното хвърляне на зарове мнозина петролни шейхове си наемали цели групи такива послушни красавици.

От вестниците става ясно и че мадам Клод е зарязала романтичната си професия и понастоящем се занимава с „пъблик рилейшънс“, дори била осъдена от парижки съд за укриване на данъци. Глобили я с петнайсет хиляди франка и я лишили от граждански права за срок от три години, включително и от правото на глас, макар и да не било известно за кого е гласувала на последните избори.

Не толкова прочутите посестрими на мадам също не стоели със скръстени ръце и организирали седяща стачка на стъпалата на светинята Нотр Дам, където градските проститутки настоявали за по-толерантно отношение на полицията към тях и за правото им на обществено осигуряване. В момента исканията им се разглеждат от правителството.

От казаното дотук съвсем не следва, че всичко е отишло на провала, макар и случаят до голяма степен да е точно такъв. По онези тенис кортове, които по някакъв начин са успели да устоят на натиска на спекулантите с недвижими имоти, вече почти не се виждат аматьорски изпълнения, а в замяна на това играчите изпълняват сервис, втурват се към мрежата и забиват а ла Джими Конърс — нещо, което няма как да не изпълни с радост почитателите на играта.

Поне привидно сърцето на града се пази много ревниво, но е възможно някои от старинните му забележителности да са изчезнали по пътя към 2000-та година. В този смисъл обаче не бива да забравяме,

дори и в парафраза, мисълта на Чарлс Дикенс: „Колкото по-живописен е жилищният район, толкова по-висока е заболяемостта от туберкулоза.“ Новите подтискащи блокове, които от известно време тровят атмосферата на Париж, поне са успели, за радост на своите обитатели, да снижат броя на туберкулозните заболявания в сравнение с гетата на Харлем и Сейнт Луис, без да споменавам Чикаго или Детройт. Ръстът на криминалната престъпност в тези райони е висок, но все пак още не може да надхвърли американските рекорди, макар и причините вероятно да са едни и същи и за двете страни. Ако това е цената, която всеки град трябва да плати за сто хиляди вътрешни санитарни помещения, то очевидно не е редно тя да бъде критикувана от американските му гости.

Поради миграцията към предградията населението на Париж намалява, но пък броят на въоръжените грабежи и нападения тревожно расте.

Постоянно се обират банки и се вземат заложенци, бомбени атентати стават почти всеки ден, а в добавка има и някои улици, които в определени часове е най-добре да бъдат отбягвани, ако човек не желае да рискува да го набият. В метрото се е наложило да поставят въоръжени патрули за осигуряване безопасността на пътниците. С една дума Франция е взела от нас не само кока-колата и високите технологии за работа с булдозери и компютри.

Служителите на С. Р. С. — специалните части за поддържане на реда — се срещат неприятно често, обикновено струпани на някоя улица и отбиващи атаките на разярена тълпа, насочила се към посолства и търговски представителства — особено на авиолинии, — принадлежащи на държави, чиято вътрешна или външна политика в момента не се радва на висока популярност. За ушите на парижаните звукът на строшено стъкло не е нищо необичайно, тъй като големите витрини привличат неудържимо по-сприхавата част от гражданството. Магазинерите и продавачите вече са станали шампиони по бързо покриване на щандовете с предпазни дървени решетки и специални похлупаци, което не е най-доброто средство за поощряване на търговията и туристическата индустрия.

Изобщо протестните действия доста са разширили своя обхват, а демонстрантите са станали пълни експерти в направата и боравенето с експлозиви. Например, за да протестират срещу начина на излъчване

на носителя на наградата „Гонкур“ — най-престижната от френските литературни награди — група парижки почитатели на писателското изкуство възпламенили взривно устройство и заплашили, че няма да е последното, ако евентуалният лауреат не отговаря на очакванията им. В Ню Йорк лично аз познавам немалко писатели, които редовно са изказвали възражения срещу избора на новия носител на „Пулицър“, ала досега най-много някой от тях да е писал до вестник „Таймс“, нищо друго. Разни хора, разни идеали.

За чест на Париж трябва да се каже, че градът винаги е бил гостоприемен към всякакви политически емигранти и бунтари, като често дори е печелил от това, но новата бойна тактика, възприета от някои от пришълците кара мнозина от коренните столичани да си задават болезнени въпроси относно истинския характер на отношенията между домакини и гости.

През последните години горещо се обсъжда и въпросът за отношението между престъпление и възмездие, в резултат на което от известно време насам гилотината е изпаднала в забвение, макар че при съдебните дела за убийство обвинението продължава да поддържа искането си за смъртно наказание. Естествено, има и едно-две изключения, когато гилотината наистина влиза в действие зад стените на затвора „Ла Санте“. Дватама убийци, лишили от живот медицинска сестра и социален работник в болницата на затвора, сами настояли да бъдат екзекутирани, защото иначе щели да убиват отново при пръв удобен случай. Президентът Помпиду неохотно удовлетворил желанието им и скоро след това те били обезглавени. А съвсем неотдавна по същия традиционен начин в небитието бил изпратен и главният извършител на едно особено жестоко убийство в Марсилия. Дали тези случаи представляват напредък или не при съдебното възмездие е въпрос, на който очевидно ще отговорят различните световни парламенти и асамблеи.

Ако американските репортери пишеха за криминалните престъпления както френските си колеги, сигурно почти всички съдебни дела за убийство щяха да приключват още на първия ден под предлог, че е невъзможно да се осигури обективен и безпристрастен съдебен процес, понеже веднага щом полицията задържи някой заподозрян, във френските вестници се появяват огромни заглавия: „Убиецът е арестуван!“. Думата „предполагам“ като че ли не

съществува в речника на парижките журналисти, да не говорим за това, че ги делят светлинни години от прецизната британска формула: „Полицията издирва за разпит мъж със син пуловер и ръст метър и осемдесет и пет.“

Една от положителните промени в града, дължаща се на разпореждане от страна на Андре Малро по времето, когато той е бил министър на културата в кабинета на де Гол, се изразява в това, че от фасадите на сградите е премахната вековната мръсотия, макар и мнозина да протестирали срещу унищожаването на мрачната красота на Париж. Тези вопли обаче бързо прекъснали, тъй като след приключване на почистването сградите изведнъж лъснали в бялото си великолепие и сега цели райони изглеждат подмладени и освежени. В предишната си строга симетрия е възстановена и част от Маре — район, обхващащ изключително красиви къщи от осемнайсети век, които доскоро бяха занемарени до неузнаваемост. Сега вече там всяко лято се изнасят концерти и театрални постановки на открито сред декора от аристократични стени и проблясващи високи прозорци.

Животът в Париж не секва нито за миг, затова повечето старинни дворци, паметници, заоблени куполи и шпилове вечер се осветяват от скрити светлини, от което дори такива неприятни неща като съдебните процеси и осъждането на криминалните престъпници зад каменните бастioni на Съдебната палата изглеждат някак приповдигнато лекомислени, независимо от мрака на спусналата се нощ. А пък bateaux mouches, екскурзионните корабчета по Сена изпращат игриви светлинни лъчи от своите прожектори и осветяват разни влюбени двойки по кейовете или улавят за миг семейния уют в апартаментите по брега на реката. Предложеният от кабинета на Помпиду проект за експресен шосеен път покрай левия бряг на Сена е изоставен от приемника му в Елисейския дворец, което очевидно е демократична отстъпка в полза на най-заклетите парижани: пешеходците и рибарите.

За да се справи със западането на едно от най-красивите открити пространства в града и превръщането му в паркинг, правителството е финансирало изграждането на гигантски подземен гараж под площад „Вандом“ и сега от двете страни на благородния площад, в чийто център се извисява огромният бронзов обелиск, са разположени един срещу друг внушителният вход на хотел „Риц“ и не по-малко

величественото преддверие на „Банка Морган“ — скъпо струващ континентален лукс, който приветства отдалече излишните американски пари и им показва пътя през свободното от автомобили площадно пространство, настлано с бежов едър пясък. Наскоро на същото това място, за радост на населението и за отпразнуване на възвръщането към чистата архитектурна симетрия на предците, в продължение на цели три летни вечери Черния ескадрон от Сомюр изнесе разкошно представление, при което ослепително черните жребци изпълниха серия главозамайващи и не съвсем безопасни маневри.

За продължаване на делото на Малро, който всячески подпомагал културните изяви в страната, сега в много от работническите предградия на Париж се строят театри. Дори в Булон-Биланкур имах късмета да присъствам на постановка на една от по-старите ми пиеси, която я бяха направили на добро професионално равнище и я играеха в нов държавен театър, който по нищо не отстъпваше на Бродуей. На всичкото отгоре имаше и бар, където в антрактите можеше да се пийне по чаша шампанско. Аз обаче направих груба грешка и след последната завеса отидох да разгледам гримьорните и съблекалните, където скоро установих, че архитектът ловко е компенсирал щедрото обзавеждане на фойетата и луксозните им настилки и килими с мизерната икономичност на обстановката зад сцената, с което е поставил на изпитание изобретателността на сценографите и театърмайсторите, тъй като изобщо не беше предвидил място за декорите при промяна на сцената.

— Винаги е така — обясни главният актьор, свидетел на стотици премиери. — Когато строят нов театър, никой никога не се консултира с нас.

Американските пиеси по правило не вървят много добре в Париж, макар че американските филми, и в оригинал и като дублирани версии, обикновено са популярни. В царството на литературата критиците са склонни да бъдат благородни, с няколко явни изключения, за американските книги. На французите, свикнали от векове на книги с меки, прости хартиени корици, разрастващата се практика да се публикуват книги с твърди корици и цветни обложки им

изглежда като стремеж към неестетично преследване на сензации, оформление за привличане на по-непретенциозна публика.

Езикът на театъра, дори ако е преведен буквално, трудно може да шокира и най-срамежливия американски или английски посетител, както са изложени през последните години на казармената откровеност на лондонската и американската драма. А милият, стар Ануи все още се поставя на три, четири сцени всеки сезон, за да се покаже, че литературният неуспех не е обичаен феномен за френската култура, както, уви, е по други земи.

За носталгичните любители на драмата беше тъжно събитие преименуването на театър „Сара Бернар“. Името на трагическата актриса, играла Хамлет и главната роля в „L'Aiglon“ при бурни аплодисменти по цял свят, бе останало върху фасадата на огромната зала от Десния бряг на Сена дори по време на нацистката окупация; но когато театърът беше подновен, някакъв убедителен, хладнокръвен модернист бе преодолял съпротивата на властите да се сваля името, което за поколения събуждаше толкова много отзвуци от славата на френската драма. Сега обширната зала се нарича Le Theatre de la Ville de Paris. Жалко за бедната дама с единия крак, станала обект на толкова много възторжени критики, сега най-послед озовала се в ковчега, в който е прекарвала много ексцентрични, но мирни нощи, докато е била жива.

В другия край на града, на хълма Монмартър, Казиното на Париж, друг монумент на едно по-малко пуританско, но по-популярно френско изкуство, също страда от ветровете на времето. Легендарното свърталище на удоволствието, с великолепните момичета и техните великолепни костюми с пера, пищните декори и щедрото излагане на изобилна сексапилност, може скоро да потъне в мрак. Настоящият директор, хореографът Ролан Пети — чиято съпруга, възхитителната Зизи Жанмер от години е звездата на спектакъла — обяви, че без външна помощ, покачващите се цени ще го принудят да затвори. Застаряващите парижани и техните гости от провинцията гледат умолително към Саудитска Арабия, като виждат как още един спомен от младежките им години се плъзга към забвението.

Времето също е взело своя данък от мъжете и жените, които обожаваха театралните, литературните и спортните сцени на петдесетте и шестдесетте години. Жуве и Жерар Филип, тези

многообразни актьори, са мъртви, а тъжните песни на Пиаф сега могат да бъдат чути само на запис. Мориак и Кокто, емоционалните антагонисти, които се замеряха с късчета проза като с ръчни гранати, ги няма. Сартр е стар и сляп, а пороите на езика му са прокълнати. Карпентие е мъртъв, оплакан от медиите с изрази, които можеха да бъдат използвани в хвалебствия за рицаря Ролан, когато дойде новината, че е паднал при Ронсево. Клод Дофин, мазен и секси матине идол в булевардни комедии, сега играе Шейлок и Уили Ломан.

Новинарските звезди са подходящи за рок певци, чиито електронно усилен ритъм са ненавистни за свикналите с по-нежна музика уши.

Най-евтиното и може би най-удовлетворителното парижко забавление е разходката из града. При спокойното обикаляне ще забележите един дребен детайл, който отразява важна промяна във френското мислене. В аптеките календарите за контролиране на раждаемостта вече не са изложени на показ по витрините. Поради една проста причина: въпреки тръбенето от амвоните, абортите и хапчетата сега са законни и, доколкото се вижда от страни, жените се възползват максимално от тях.

Самите жени сякаш произлизат от друга раса, по-високи и по-атлетични от едновременношните потомки на галските племена. Част от промяната в ръста може да се дължи на новия навик да се пие портокалов сок сутрин, а останалата част — на осем, десет сантиметровите токове на прелестните и в същото време съобразени със сезона ботушки, които сега се носят почти от всички.

Присъствието на жените в политиката също се е увеличило. В кабинета участва мадам Симон Уейл; и в разгара на дебатите за абортите една голяма група известни жени, включително и много филмови звезди, обявиха в публично изявление, придружено и със снимки, че всички те са правили аборти, макар по това време законът да беше още в сила и лесно можеха да влязат в затвора с тежки присъди. Френската гъвкавост в прилагането на закона беше чудесно демонстрирана чрез факта, че срещу тези смели пионерки на семейното планиране не бяха предявени никакви обвинения.

Мадам Уейл показва независимостта на своя дух като постави началото на енергична кампания срещу цигарите — един деликатен по

отношение на политическото равновесие акт, като се има предвид че държавата притежава тютюневия монопол за цяла Франция и голяма част от доходите ѝ идват от продажбите на сега официално отречения бурен.

Друга жена с високо положение в столицата, мадам Франсоаз Жиру, един от главните редактори на списание „L'Express“, даде да се разбере — не за първи път, — че трябва да се съобразяват с нея, когато списанието, въпреки възраженията ѝ, публикува няколко страници ужасно подробни кадри от порнографския филм „Историята на О“. Със скромността на дама, но и с желязна решителност, мадам Жиру просто махна името си от карето на списанието. За парижани, които винаги проявяват чувствителност и към най-неуловимите прояви на сила, това беше събитието на седмицата.

Малко след появяването на въпросния брой на пазара, в „L'Express“ беше поставена бомба, но едва ли нападението имаше нещо общо със секса. Когато главният редактор бе запитан какво мисли за евентуалните извършители, той просто вдигна уморено рамене и изстреля списък на около двацет тайни организации, всяка от които беше достоен кандидат за подозрение. Не е лесно в днешно време в Париж, особено за някой вестникар, да се посочат враговете.

Въпросът за порнографията като цяло силно тревожи държавните институции и кабинетът проведе много съвещания как да се справи с него. До неотдавна имаше снизходителна цензура върху филмите, която пречеше на френските продуценти да се съревновават по неприличие със своите скандинавски и немски събратя. Например показването на действително проникване, това най-невинно действие, беше забранено.

Между либералните концепции, които Жискар Д'Естен донесе със себе си в кабинета, беше и това, че отмени всякаква цензура и екраните в Париж — а всъщност и в цяла Франция, — бяха заляни с представяния на актове на садизъм, мазохизъм, содомия и останалия асортимент от удоволствия, които не оставяха абсолютно нищо на въображението на зрителя. Публиката, за жалост, се втурна към кината, където се прожектираха тези забранени до този момент представления. В киносалоните, които упорито продължаваха да

показват традиционни филми, дори от най-високо качество, приходите спаднаха катастрофално.

Прибавяйки виковете си на отчаяние към тези на духовниците и възпитателите, продуцентите от старото време се молеха за помощ.

Нежелаейки да отстъпи от либералните си принципи, но и съзнавайки основателно нарастващото негодувание сред своите избиратели, правителството излезе с решение, което трябва да е изглеждало брилянтно около масата за съвещания. Цензурата нямаше да бъде върната, но всеки ангажиран със създаването и разпространението на подобни филми щеше да бъде облаган с данъци до степен да му стане икономически неизгодно да продължи.

За нещастие това предизвика нова вълна ярост от страна на някои от най-изтъкнатите режисьори и актьори във Франция, защото този указ можеше да бъде използван като оръжие срещу филми от несъмнено качество, ако в тях, в служба на художествената цялост, се съдържаха сцени, които лесно можеха да се окажат подлежащи на новия данък. Със сигурност ще се наложат още съвещания на кабинета и в бъдеще.

Това не е единственият повод, който налага свикването на извънредни спешни сесии на улица Фобур-Сен-Онор. Правителството на Франция, което заседава там, е строго централизирано и всеки болезнен проблем някъде по шестоъгълника се отразява моментално в столицата. В средата на седемдесетте години болезнените проблеми се струпваха на дузини.

Безработицата, която беше непозната през петдесетте и шестдесетте, получи широко разпространение. Инфлацията е необуздана.

Чуждестранните работници, които формират една неспокойна и засега мизерно живееща и срамно третирана основа на френската икономика, се организират и е трудно да не съчувстваш на работници, които често живеят по дванайсет души в една стая. Баските и бретонците вдигат протести за автономност и изучаване на техните езици в държавните училища.

На един по-топъл фронт, производителите на вина на юг изляха хиляди литри италианско вино по пътищата и се заеха да стрелят по полицаите в знак на протест срещу евтиния внос от латинските им партньори на Общия пазар. Стачките са досадно и обичайно

неудобство. В определени дни влаковете не вървят, или пък автобусите, боклукът не се събира, в операта не се пеят арии или в Коменти Франсез не се играе „Мизантроп“, пътниците в асансьорите се оказват заклещени между етажите на небостъргачите, когато спрат тока. Имаше вълна от чекове без покритие или за митични сметки и бяха взети драстични мерки, за да се сложи край на това безгрижно мигновено банкерство от потребители, които веднага или постоянно се оказваха без пари.

От другата страна на реката, в Камарата на депутатите, лявата опозиция, съставена от социалистическата и комунистическата партии, която загуби последните избори със съвсем малък процент, вдига вой до небето и сипе заплахи. Господин Митеран, лидерът на социалистите, е относително учтив... и непреклонен. Господин Марше, лидерът на комунистите, човекът с най-гибелните очи в политиката, на която е да е от съществуващите сега нации, е крайно неучтив... и непреклонен.

Неговите речи са толкова яростни и той гори в огъня на собственото си ораторство до такава степен, че след всяка публична изява кръвното му налягане трябва да бъде сваляно от придружаващия го лекар.

Изтънченият и аристократичен човек, който беше избран за президент на тази страна, всеки ден си има работа с такива и подобни неща и все пак някак успява да запази своята изтънченост, опитвайки се да приглуши аристократичния си имидж като се снима как играе футбол, облича се делово при изпълняването на функции, които преди бяха разкрасявани от великолепни костюми, изкачва се пеша по Champs Elysees на парадите, вместо да се вози на лимузина, дава публичност на вечерите си с обикновени граждани в простите им домове, декларира, че отсега нататък 11 ноември ще се празнува като ден в памет на всички французи, паднали в битките, а не като ежегодна военна церемония, която отбелязва победата над Германия в Първата световна война.

В Париж много обичат скандалите. Царството на политиците дава своя щедър принос в пикантните клюки. Самият господин Митеран, който беше само на косъм от президентството, бе замесен в нелепа пародия на заговор, където трябваше да играе роля във фалшив

опит за покушение върху живота му от страна на един законодател от дясното крило. От автоматичния пистолет бяха изстреляни истински куршуми и господин Митеран направи убедителен скок над стените на Люксембургската градина, за да прибави повече реализъм към сценария. В опита си обаче да изложи своята жертва на присмех, законодателят от дясното крило малко преигра като се разприказва наляво и надясно за своето участие в историята. Той беше вкаран в затвора за кратък период от време, а Митеран, поставен само за мигове в неудобно положение, продължи стабилно да се изкачва до сегашната си позиция. Трудно е да си представим английски член на парламента, който се крие зад някое дърво в Хайд парк от куршуми, внимателно прицелени на пет метра встрани от скривалището му, или американски сенатор да се гуши зад колона на мемориала Линкълн при подобна ситуация и след това да станат лидери на своите партии. Бедният Уилбър Милс, който след цял живот прекаран в конгресменска неподкупност, беше прогонен от Вашингтон само защото се разходил по сцената в Бостън, където приятелката му играела в представление със стриптийз. В Париж на това най-вероятно щеше да се погледне като на моментно сантиментално умопомрачение, което по никакъв начин не се отразява на политическата квалификация на Милс.

Дори Помпиду беше обект на отвратителни слухове след убийството на югославянина — бодигард на филмовия актьор Ален Делон, — с когото се говореше, че Помпиду няколко пъти е вечерял. Носеха се слухове по приемите и ехо из пресата, никога документиран и постоянно променящи се, за неопределени сексуални отношения, на които никой познавал двойката не би могъл изобщо да повярва, но те продължават и до ден днешен, дълго след смъртта на Помпиду.

Когато се разкри, че в една от сградите в центъра на града са разположени монитори, работещи по двацет и четири часа на ден и частните разговори на почти всеки, който е някой, са записвани и подслушвани от довереници на властващата партия, за седмица или две имаше някакво раздвижване, след което вниманието на обществеността се прехвърли върху по-интересни теми. Все пак Жискар нареди учреждението да бъде временно затворено и обеща занапред да няма такава практика.

Парижаните открито се чудеа защо ние американците вдигнахме такава врява около аферата „Уотъргейт“. Какво друго може да се очаква от един политик? Какво друго би могъл да прави?

Когато един възрастен и уважаван духовник от висок ранг беше намерен мъртъв в апартамента на дама, която не се славеше с добродетелност, официалната версия гласеше, че той бил на посещение при нуждаеща се от морална подкрепа енориашка. Всеки парижанин, както обикновено, имаше пълна неофициална версия на историята, събрана в по-голямата си част от безбройните скандални хроники, чиито грабващи окото заглавия изглежда се печатат с особено незачитане към каквито и закони срещу клеветата да съществуват във Франция. Във всички случаи се оказва, че има някой вътрешен човек, готов да разкаже това, което знае или което претендира, че знае пред предприемчивия репортер с натъпкан с франкове портфейл.

Ако за информираността на градските жители за това какво става в света около тях може да съди по броя на различните вестници, които им се поднасят, обитателите на Париж сигурно са между най-осведомените в света. Докато нийоркчани трябва да се задоволяват с три сутрешни вестника, сред които е и повърхностният „Уиминс уеър дейли“ и един вечерен вестник „Поуст“, парижаните могат да се просвещават и да са в крак с почти всички нюанси на общественото поведение и политическите мнения от най-малко тринайсет всекидневника. Макар новините да не се пренебрегват, полемиките и реториките не са ограничени само в средата и края, както е в американските издания. Нерядко на видно място по първите страници има трезви размишления в пищна проза от членовете на Френската академия по какви ли не въпроси, според това какво се е въртяло в главите им по време на закуска предния ден, а „Фигаро“ неизменно публикува труда на сатирика Пиер Данинос в множество колони на първата си страница, когато нещо го подтикне да напише някое от хапливите си, извънредно цивилизовани есета.

Всяко обсъждане на пресата в Париж би било непълно, ако не се спомене парижкия „Хералд Трибюн“, платежоспособен и надживял своя родител, покойният нийоркски „Хералд Трибюн“. Сега парижкото издание се нарича „Интърнашънъл Хералд Трибюн“, публикуван с нийоркския „Таймс“ и вашингтонския „Поуст“, една комбинация, която дава на щастливия редактор в известния му наемен

офис на Рю дьо Бери богата възможност да избира от какво да си сглоби вестника. Резултатът е достатъчен да накара който и да е маниак на тема вестници от Ню Йорк или Вашингтон да въздъхне от завист, защото само на четиринайсет страници, а понякога дори и на по-малко, „Триб“ всеки божи ден може да си позволи да пусне Арт Бъкуалд, Джеймс Рестън, Уилям Бъкли, Ред Смит и Уейвърли Рут, този очарователен осемдесетгодишен гастроним и капризен историк на храните, консумирани от нас през вековете.

И при цялата си космополитна сложност и международни интереси „Триб“ успява да запази и чара си на вестник от малък град, като с добросъседско чувство публикува писма до редактора за и против парижките нрави или парижките цени. Когато там се появи една неучтива рецензия за моя книга, препечатана от нюйоркския „Таймс“, издателят със съчувствие публикува моя отговор, където ми беше позволено да изтъкна пред читателите на „Триб“, че книгата най-подло е била изпратена в друг отдел и че една рецензия не прави романа по-добър или по-лош. Макар изобщо да не бях писал нищо за „Триб“ и рядко да сътрудничех на нюйоркския „Таймс“, никога не бих помислил да изпратя такова писмо — или каквото и да е писмо въобще — на „Таймс“.

Поради една проста причина. Те никога не биха го отпечатали.

ЗАМИНАВАНЕ

В крайна сметка се оказваш на някоя маса в кафе, просто защото в Париж всичко приключва там.

Не очакваш никого и не желаеш ничия компания. Искаш да си сам.

В апартамента ти вече се разпореждат трима хамали под ръководството на плешив турчин, които със специални колички изкарват мебелите навън и опаковат в големи кашони книги, стъклария, картини и всякакви други дреболии, трупани в продължение на двайсет и пет години. В един от шкафовете им е оставена бутилка скоч. Тяхна е и бирата в хладилника, както и една купчина книги на френски, отделени настрана, та каквото остане от тях да бъде дарено на Американския студентски център.

Плешивият турчин предварително е обещал, че до една седмица ще транспортира кашоните в Швейцария и ти си спокоен, понеже още не знаеш, че месец по-късно въпросните кашони ще продължават да си стоят в Париж, а фирмата, занимаваща се с опразването на апартамента ще те заплашва със съд. С една дума градът не желае да се раздели с тебе без бой.

Докато преговаряме с турчина, той споменава, че на швейцарската граница трябва да представи документ за пребиваването ми във Франция.

— Иначе не можете да изнасяте багаж от страната — казва той на развален турско-английски. — Необходимо е да докажете, че сте живели във Франция. Къде ви е *permis de sejour*?

— Нямам. Подобно разрешително никога не ми е трябвало, тъй като при всяко идване в страната не съм оставал повече от три месеца. Ще кажеш на митничарите, че съм турист.

— Едва ли ще мине, сър — клати глава той. — Нямате ли поне копие от договора за наем на апартамента?

Сега е мой ред да клатя глава. Договорът отдавна е загубен по време на разправиите около развода.

— Боя се, сър, че от законова гледна точка, вие все едно не сте пребивавали в страната — казва турчинът.

За първи път ми се случва да чуя, че нямам право на съществуване.

— Не можете ли да помолите хазайката си за писмена декларация, че наистина сте бил наемател на жилището? — продължава турчинът.

Пак поклащам глава. Вярно, хазайката склони да закупи непознатите ѝ кухненски пособия и е твърде доволна да ме види, че се изнасям, особено след оня инцидент със строшеното стъкло в тръбите, ала не смятам радостта ѝ да отиде чак дотам, че да ми направи подобна услуга.

Турчинът въздъхва. Преди няколко дни, когато дойде да уговаряме работата, той беше доста жизнерадостен и дори прояви интерес към книгите ми и пийна едно уиски, ала сега, откакто се сблъска с дивотиите на френската бюрокрация, видях как очите му са пълни с някаква отоманска печал и очевидно го измъчват мисли за неизбежното поражение на исляма от неверниците християни.

— Плюс това — добавя той, забелязал нетърпението в собствения ми поглед и отчаяно търсец лъч светлина в мрака, — в Константинопол ще е още по-зле.

За мен това изобщо не е утеха. Говоря с плешивия турчин, но пред очите ми се разстилат видения на скъпи спомени, любими книги и картини от приятели, които вече се излагат в музеи или стоят потънали в забрава и събират праха в някой склад, без да бъдат потребни никому.

— Поне някакви местни такси платили ли сте? — пита той, загубил всякаква надежда и от тона на гласа му разбирам, че ме смята за прекалено интелигентен, за да мисля за подобни неща.

— Ах, да — мънкам.

Знам, че сред купищата все още неопаковани хартии трябва да има известие от общината на Париж за някаква гигантска сума, засега неплатена от мене. Търся и накрая намирам жълтеникавото листче, на което с нахален език се искат две хиляди франка, без никакви обяснения каква е тази такса и как точно е изчислена.

Над Босфора изгрява слънце и турчинът протяга ръка към листчето.

— Великолепно — вика той.

Щом ти искат данъци и такси, значи съществувааш. Френските митничари ще бъдат доволни.

Пристига и някакъв приятел, за да си получи дузината старинни винени чаши, които съм му обещал като прощален подарък. По принцип в такива чаши се сервират само отлежали вина: Chateau Haut-Brion № 29, Richebourg № 47, Cheval Blanc № 19. Всичко друго би обидило художника, който ги е сътворил. Досега чашите са използвани само веднъж.

Готвачът винаги отказваше да ги докосва и все викаше:

— Такива неща се трошат и от поглед. Толкова са скъпи, че не искам да се чувствам отговорен за тях.

Приятелят ми успява да ги опакова внимателно, без да счупи нито една.

На лицето му има особено изражение, каквото не съм виждал никога преди, а го познавам от двайсет години като приятен и деликатен човек. Опитвам се да прогоня натрапващата се в съзнанието ми дума. Тя е алчност. Дори и сред най-достойните, викам си тъжно, дълбоко някъде в душите им непременно се таят лешояди.

— Мъчно ми е, че си отиваш — казва той и е искрен. — Но знам, че ще се върнеш пак.

Идват и момчетата от Американския студентски център да вземат полагащия им се дял от обзавеждането на апартамента. Едното от тях е слабичък и красив сериозен индиец с дълга лъскавочерна коса. Докато говори с характерния за индийците акцент и внимателно подбира английските думи, аз се мъча да си спомня на кого ми прилича. На Питър Селърс, естествено. Интересно дали заради езиците на Селърс тези половин милиард жители на Индия винаги ще карат англоговорящите любители на кината или телевизионни зрители вечно да се сещат за него?

Момчето свенливо отговаря на въпросите ми. Завършил е бомбайския университет със специалност икономика и селско стопанство. Да, така е. Индия изпитва ужасна нужда тъкмо от икономисти и експерти по земеделие, а той е седнал да се рови сред разни тенджери и тигани в кухнята на някакво забутано жилище в Париж.

Обяснява ми, че е на двайсет и шест години и няма пукнат грош. Подал молба в Университета на Уисконсин да му отпуснат стипендия за следдипломна квалификация, ала получил любезен отказ: да се обърне към индийското правителство. Момчето тъжно се усмихва.

— Че нали трябва да познавам някого в това правителство. — Явно корупцията по върховете му е добре известна. — А аз нямам никакви връзки.

После добавя, че ако може ще поработи още четири години в Париж, за да спести пари за таксите в Университета на Уисконсин, за който бил чувал, че има много силни катедри по икономика и селско стопанство.

Момчетата изнасят мебелите, боричкат се с леглата, докато ги промушат през вратите, смъкват свещника от стената, събират разпилените книги, измъкват хладилника и почват да откачват завесите и пердетата, след което се заемат с подовите настилки.

Във всичко това има доста истерия. Апартаментът вече ми е съвършено непознат. Решавам, че е време да отида в някое кафе. Сам.

Избирам кафе в друг квартал, защото искам да поставя известна дистанция между себе си и мястото, където съм живял. Прекосявам моста (дали пък не е символично?) и сядам на терасата на кафенето на площад „Алма“, което навремето е използвано от Жироду като мизансцена в пиесата му „Лудата от Шейо“. Денят е мрачен и Сена изглежда неприветлива. Същото кафе бях посещавал и преди в компанията на една очарователна млада ирландка с приятни маниери и мек акцент, жертва на нещастен брак. Не съм я виждал от години, само чух, че се е омъжила отново. Интересно дали е щастлива.

Нападат ме спомени...

Малко след освобождението на Франция друга дама, Марлен Дитрих — стара приятелка от холивудския период — ме прекарва величествено покрай военните полицаи, застанали на пост пред входа на хотел „Риц“, по онова време превърнат в полеви офицерски разквартировъчен пункт, и ме води да се изкъпя в собствения й апартамент, тъй като тогава единствено в „Риц“ имаше топла вода. После, заедно с Джо Либлинг, който е изнамерил отнякъде разкошен файтон, се отправяме с тропот към противоположния край на града, разположили се зад стария кон, изоставен дори от германците, и се

насочваме към Porte Saint-Martin, където Либлинг е подновил контакта си със свой любим ресторант още отпреди войната, който в момента развива бурна дейност на черния пазар и предлага прилично меню и добро вино. Либлинг е командирован от вестник „Ню Йоркър“ и това май е единственият почтен начин за участие във войната, така че не изпитвам никакви угризения на съвестта и спокойно поръчвам храната, за която съм си мечтал по целия път към Париж, докато нагъвах скромния военен порцион.

Накрая на пиршеството, по време на кафето и коняка, елегантно облечената в американска униформа госпожица Дитрих тихо изтананиква някои от своите стари песни.

За нея трябва да отбележа, че тя съвсем не е единствената актриса, дошла да дарява войската с таланта си. Малко след победата Британският съвет по изкуствата също изпраща група актьори начело с Лорънс Оливие. Игрят пиесата „Оръжията и човека“, представена в разкошния театър „Марини“, намиращ се в парка на Шан-з-Елизе.

Войнишката публика я посреща възторжено и приема всяка реплика на Шоу за идиотията на войната и военните с бурна наслада.

По същото време имам и друга, макар не толкова приятна среща с още един военен кореспондент. В бара на хотел „Скриб“ се включвам в игра на покер за трима и само за час губя хиляда долара в полза на Чарлс Крисчън Уъртънбейкър — представителен джентълмен от Вирджиния, работещ тогава за списание „Тайм“, който по-късно написа роман за тези години, ала рецензията в бившето му списание не бе особено благосклонна. Със същия човек след войната заедно посетихме борбите с бикове в Сан Себастиан, Сантанде, Легроно, Да и Байон. С него сме седяли и на плажа в Секуа в провинцията на баските, където той живееше, и тримата със съпругата му отпивахме от чашите с дайкири, като си наливахме кубинския нектар от гигантска стъклена ваза, специално докарана до плажа в открития автомобил, с който прекосихме градчето Сен-Жан-дьо-Луз, понеже тръгнахме от къщата, която бях наел за през лятото и която бе добре заредена с ром и лимони.

Още помня как Уъртънбейкър, чието заболяване вече навлизаше в крайната си фаза, ми посочи гробището на склона над залива, където не след дълго щяха да го погребат.

Други питиета, други разговори. Такива бяха петдесетте години...

Не мога да забравя и притъмнения стар бар на хотел „Континентал“ срещу Тюйлери, където прекарах цял следобед в компанията на Джанет Фланър, с която си говорихме за Харолд Рос, за когото наскоро узнах от телеграма, че бил починал.

Сещам се за „Александър“ на авеню Джордж V, където всяка вечер в полунощ се събираха всичките ми американски приятели, сякаш са в клуб, а Боб Капа с провиснала от устните цигара непрекъснато повтаря на своя провлачен унгарско-английски: „Не съм щастлив.“ Тук е и Джон Хюстън, пристигнал да работи в „Мулен Руж“. Каръл Рийд и Бърт Ланкастър правят своя цирков филм, а Джийн Кели се снима в „Един американец в Париж“. Помня и Тола Литвак с буйната му бяла грива и лентата на Почетния легион на ревера на самото му, превърнал се в същински герой на Париж, откакто постави „Метерлинг“, както и седналата до него очарователна манекенка, която после му стана жена.

Дошъл е и хапливо язвителният Били Уайлдър за снимките на филма „Любовен следобед“. Помня как Дейвид Шьонбрюн разговаряше на безупречен френски на всякакви теми и с нетърпение очакваше да направи поръчания от Си Би Ес коментар в ефир за лъкатушната френска политика. До него Арт Бъкуалд, току-що приключил фейлетона за следващия ден, се озърта за някоя игра на покер. Отбил се е и Сам Шпигел, пълничък многоезичен ерудит с тежки клепачи, който тъкмо е оставил зад гърба си трудния холивудски период и сега се наслаждава на успехите на „Африканската царица“ и с императорско достолепие вече предвкушава славата на „Мостът на река Ке“ и „Лорънс“, да не говорим за яхтата му с екипаж от дваайсет души, която е една от най-големите по Средиземноморието.

Сещам се и за оная нощ, когато Шпигел и Питър Виртъл почти се сбиха на масата, защото Шпигел бе решил, че Виртъл го е подценил, описвайки го като продуцента в романа си „Белият ловец с черното сърце“. Всички присъстващи бяхме абсолютно убедени в победата на Виртъл, който беше с двайсетина години по-млад и в по-добра форма, но след като си покрещяха на воля, нещата се разминаха и двамата мъже все още са чудесни приятели.

С една дума в онова енергично време хората се радваха на престоя си в този хубав град сред толкова много талантиливи личности, всеки от които бачкаше като луд, изкарваше добри пари и правеше планове за бъдещето, потънал в безгрижна блаженост, дължаща се на факта, че американското правителство още допускаше поданниците на страната, работещи извън нея да не бъдат облагани с данък общ доход.

Веднага обаче трябва да отбележа, че от казаното дотук съвсем не следва, че всички американци в Париж са се чувствали изключително уютно и безпроблемно във френската столица. Черните списъци на Комисията за антиамериканска дейност продължаваха да бъдат в сила и в Париж беше пълно с хора, на чиито процъфтяващи кариери в Холивуд или Ню Йорк бе сложен рязък край и сега те се мотаеха без паспорти, зависещи изцяло от милостта на френските власти, дори принудени да се крият, а когато успеяха да си намерят работа, заплатите им бяха унизително мизерни, да не говорим за невъзможността да прекосят границата без документи или да подписват творбите си със своите собствени имена, понеже се бояха от доносници, каквито имаше в изобилие, дори и на среднощните сбирки в „Александър“, винаги готови срещу заплащане да предадат и най-близките си приятели.

Все пак, макар и приклещен от такъв недостоеен лов на вещици, човек от време на време си позволява да се развесели, когато чуе как библиотекарката на американската информационна агенция в Неапол набързо му е прибрала книгите на безопасно място в мазето, малко преди пристигането на двете любими хрътки на Маккарти: Коен и Шайн.

Един от служителите в отдела за външна политика на американското посолство, чиято единствена антиамериканска дейност се изразяваше в недоказана извънбрачна връзка, дори стигна дотам, че проследяваше и подслушваше телефоните на въпросната двойка пламенни патриоти по време на пребиваването им в Париж с надеждата да ги стащи в процес на извършване на някой гнусен акт, ала след отпътуването им му се наложи да отбележи с мъка, че не е попаднал на нищо подходящо, с изключение на среднощен скандал между двамата в някакво хотелско фойе, при който единият (неясно кой) зашлевил другия по бузата.

Човек само може да се чуди какво ли биха си помислили Маккарти и неговите главорези за събитията от 1957 г. при идването на де Гол на власт, който ловко използва безредиците в Алжир и успя да привлече армията на своя страна в момент, когато политическите убийства бяха всекидневие, а парижани настояваха да получат оръжие, за да се отбраняват срещу очаквания парашутен десант на летището в Орли. Дали бунтовните генерали нямаше да бъдат сметнати за проводници на антиамериканска дейност? Или на антифренска? Щяха ли сенаторът и сподвижниците му да останат доволни от малкото смъртни присъди и от снизходителността към самия водач на нелегалната въоръжена съпротива генерал Салан, който по-късно дори предостави спомените си на същото издателство, публикувало мемоарите на стария му приятел и колега генерал де Гол? По онова време живеях в Осми парижки район и всеки ден, докато изминавах десетминутното разстояние пеша до заведението, където вечерях, непрекъснато чувах експлозии от бомби, заложени пред домовете на видни и не толкова видни личности, позволили си да заявят, че май е дошло времето Франция да се изтегли веднъж завинаги от Северна Африка. Интересно колцина от членовете на Гилдията на сценаристите биха загубили работата си за подобни нощни мероприятия?

Сигурен съм, че сенаторът Маккарти би се заел с огромен ентузиазъм да разследва събитията от месец май 1968 г., когато студентите се вдигнаха на бунт и обърнаха Латинския квартал в бойно поле, после завзеха Сорбоната и призоваха колегите си да се присъединят към тях, даже накараха миличкия Жан-Луи Баро — този деликатен и изключително даровит френски театрал — да се изправи пред тълпата, нахлула в държавния театър „Одеон“ и да почне да ги уверява, че е на тяхна страна. След което вандалите опустошили сградата и унищожили безценни костюми и декори, а като капак на всичко Малро едва изчакал стихването на бъркотията и взел че уволнил мосю Баро.

По онова време навсякъде гъмжеше от революционни лозунги, обявяваха се стачки и се рисуваха неприлични карикатури, които по-късно се превърнаха в обект на колекционерство. Най-различни маоисти, троцкисти, сталинисти, анархисти и всякакви отцепници от новата и старата левица спореха и се заяждаха помежду си по двацет и четири часа на ден, напълно забравили за своите първоначални

сравнително основателни искания, станали причина за целия конфликт. Стигна се до кръвопролития и семейни разлъки, хвърчаха павета и гранати със сълзотворен газ, издигаха се барикади, атакувани и превземани според най-добрите традиции на Париж. Полицай удари с палката си красива баронеса, добре известна сред собствениците на ложи в Лоншам и Дювил.

В Режин — най-модния нощен клуб в Париж — хвърлиха граната със сълзотворен газ и на няколко от постоянните посетители, които положително не бяха чели Маркс, им се наложи да постъпят в болница.

Колата на една английска репортерка, проявила се като ревностна защитница на студентските искания, бе обърната и подпалена именно от нейните братя и сестри по идеи. Комунистическата партия сипеше заплахи, ала не прибъгваше до практически действия (разправяха, че било поради страх от американска интервенция). Менд-Франс, който навремето беше член на кабинета на де Гол и по-късно даже стана министър-председател, сега маршируваше начело на демонстрации, с което постави край на своята политическа кариера.

Лично на мен цялата работа ми приличаше на макабрен фарс, лишен от всякакъв смисъл. Но на други мои сънародници, които вероятно биха приели с ужас мисълта, че площад „Вашингтон“ и Гринидж Вилидж могат да бъдат превърнати в развалини от студентите на Нюйоркския университет, френските размирици им се струваха като благороден поход срещу злото, макар до днес никой все още да не може да обясни каква е била окончателната му цел.

В крайна сметка, след утихването на безредиците и оттеглянето на полицията, студентите получиха съмнителното удовлетворение да видят оставката на де Гол, чието място бе заето от Помпиду, само дето и той не се оказа човек, който би могъл да стопли студентските сърца.

Отдавна попрехвърлил младежките години, добре облечен и нахранен, седя в кафето настрана от събитията, спомням си всички величави мигове, на които съм бил свидетел или в които съм участвал, само за да ги видя как се израждат в абсурдна сеч, и се питам какво ли би станало и как ли бих постъпил в тези бурни дни, ако бях двайсетина годишен младеж, все още непримирил се с неправдите на околния свят.

Сещам се и за Менд-Франс. Той ми е приятел. Неособено близък, ама все пак приятел. Идвал ми е на гости. Канил ме е на обяд. Възхищавам му се. За мен той е принципен, решителен и интелигентен човек. Убеден съм, че ако де Гол се беше вслушал в съвета му да изтегли от обращение всички франкове, отпечатани през военните години по внушение на германците, френската икономика не би преживяла съсипителните следвоенни лутания през четирийсетте и петдесетте години, уместно характеризирани от мой познат френски бизнесмен, който веднъж докато си пиехме аперитива въздъхна и рече: „Още един ден, през който не съм извършил нищо честно и почтено.“ Прав беше.

Такава е цената на оцеляването.

Мендес не бе човек, който търси лесни пътища. В държава като Франция, където пиенето на вино и изобщо консумацията на алкохол се смята едва ли не за свещенодействие, стоящо в основата на националната икономика, той смело подхвана кампания за трезвеност, хвалейки качествата на млякото — неговото единствено питие. А когато някой трябваше да се заеме с неблагоприятната задача за събиране на останките след падането на Диен Биен Фу, пак той — в качеството си на премиер — подписа споразумението за изтегляне на френските войски от Индокитай.

Непопулярността, която си спечели с извършването на тази мръсна, но необходима работа, беше илюстрирана на една сватба, сред чиито гости бях и аз, където красивата съпруга на кмета, ръководещ официалната церемония в малкото градче недалеч от Париж, направо избълва името му с неизразимо презрение в гласа си:

— Менд-Франс ли? — рече тя. — Тоя човек трябва да го обесят на най-близкия уличен стълб. Та той дори не е французин!

А мъжът й побърза да й пошушне да млъкне, след което някой й обясни, че колкото и да е фамилията на френския министър-председател е емигрирала от Португалия през петнайсети век.

Помня и как при друг случай същият този френски премиер заяви:

— Боя се, че когато де Гол най-сетне се оттегли, всички държавни институции ще бъдат безнадеждно съсипани.

Години по-късно, седнал в кафето сред заможното изглеждащите сънародници на бившия държавник, аз продължавам да се чудя да не

би пък в крайна сметка песимистичните му прогнози няма да излязат верни.

Вечерял съм и с Помпиду. Това стана в дома на Морис Раймс — един от изявените френски изкуствоведи, който водеше търговете на картини и скулптури в „Мезон Друо“, където редовно се събираха колекционери от цял свят и без колебание заплащаха огромни суми само и само да станат притежатели на някое ново съкровище, предлагано за продан. По онова време Помпиду все още не участваше в управлението на държавата, а работеше като директор на банка „Ротшилд“ и служебните му задължения като по чудо не успяваха да изтощят чара и жизнеността му. Беше красив мъж с изключително одухотворено лице, чиято изразителност се подчертаваше от големите му, пронизателни и иронични очи, оградени от дълги и почти женствени мигли, а иначе по природа спадаше към оня тип хора, които просто не могат да не бъдат център на компанията. Всички разговори се въртяха около него, той обичаше събиранията и винаги говореше с увереността на доброто образование като си служеше с перфектно изпипани изречения, независимо от подхванатата тема. Поне на мен ми се струваше, че Помпиду е много по-добре подготвен за правителствен ръководител, отколкото нашите скучни избранници, които пращахме във Вашингтон, макар че от друга страна съм срещал и немалко интелигентни парижани, които от сърце завиждаха на посредствеността на американските политици.

Както и да е. Отначало Помпиду стана министър-председател при де Гол, а след това го избраха и за президент на Франция. Сигурен съм, че много компании осиротяха откъм остроумие и блясък за сметка на церемониалността, налагана от високия държавен пост.

Що се отнася до домакина, мосю Раймс, той по едно време се умори от напрежението на аукционите, където нерядко му се налагаше лично да залага суми, от които и на диамантения Джим Брейди би му се завило свят, затова заряза подиума и гонга и се захвана с писателския занаят.

Споменът за тази вечеря ме подсети и за първата ми официална вечеря, когато един от прислужниците с бели ръкавици, докато ми наливаше вино се надвеси дискретно и тихо пошушна нещо в ухото

ми. А аз, недочул и недоразбрал чуждия език се уплаших, че човекът вероятно ми съобщаваше някоя неприятна вест или ме предупреждаваше, че копчелъкът ми е разкопчан, се извърнах към него и казах:

— Pardon, qu'est-ce que vous avez dit?^[1]

А прислужникът сякаш се посмути и заговори малко по-високо:

— J'ai dit, monsieur, Chateau Lafite, 1929.^[2]

Целият зачервен, аз само се молех домакинята да не е забелязала гафа на своя недодялан американски гостенин.

Естествено, на такива изтънчени събирания понякога се правеха и не съвсем изтънчени забележки. Помня как на едно място, където тоалетите на дамите, събрали се в grand salon вероятно бяха отнели на доста модни парижки шивачки хиляди часове упорит труд с игла и конци, присъстваше някаква невероятно пищна и красива дама — съпруга на отракан политик, — която носеше на кръста си аленочервен широк платнен колан, вързан на голяма фльонга точно над великолепно очертания ѝ задник, а краищата ѝ висяха отзад подобно на две огнени ленти, което накара една нейна приятелка да отбележи:

— Ясно, тази вечер тя пак си е сложила ордена на Почетния легион.

Друг неизлечим постоянен посетител на светски събирания е и Морис Дрюон — същият, който спечели литературната награда „Гонкур“ още с първата си книга, после стана член на Френската академия като вуйчо си Жозеф Кесел и дори за кратко време беше министър на културата, когато го запомниха с пределната му откровеност в една негова реч пред постановчиците от френските държавни театри, където той направо им заявил:

— Господа, не бива да идвате в министерството за субсидии с просешка паничка в едната ръка и коктейл „Молотов“ в другата.

Ала тази негова съвършено разумна реплика набързо го изкара от света на политиката и той отново се зае да пише доходоносните си серии за френските крале.

А вуйчо му Жозеф Кесел е същински великан, както във физическо, така и в нравствено отношение и въпреки седемдесет годишната си възраст все още е в състояние да те смачка в своята прегръдка при поредното си завръщане от някое пътешествие до

затънтените ъгълчета на земното кълбо. По неговите думи той приел ритуалното унижение да се кандидатира за член на академията единствено за да изпита вярата си в моралните устои на френския интелектуален елит и да види дали ще допуснат в академията евреин, който дори не е роден във Франция.

Разправят, че когато произнесъл първата си реч там, бил внушителна гледка със зелената си униформа, лъвската глава покрита с посивяла грива и висящата на пояса му сабя, което накарало мнозина от присъстващите да възроптаят, дори някакъв стар академик рекъл:

— Все пак защо точно Кесел? Вече си имаме един евреин — Мороа. Даже си имаме и алкохолик — Паньол.

Това, разбира се, не било сериозно възражение, а по-скоро го сметнали за проява на остроумие. Всъщност Кесел пиеше, но не беше пияница.

Просто няма такъв пияница, който би смогнал да изпонапише толкова много книги, смайващи както с броя си, така и със своята неизчерпаема разнопосочност и завидно майсторство, като се почне от „Екипажа“, написана въз основа на собствените му преживявания като военен летец в Първата световна война със сто и шейсет бойни полета и се мине през прецизния му разрез на развратните парижки маниери в „Belle du Jour“ та чак до „Конниците“ — романтико-героична сага за примитивен Афганистан. Или „Армията на сенките“, където Кесел пак черпи от личния си опит като участник в Съпротивата по време на Втората световна война и която продължава да бъде едно от класическите произведения на тази тема. А пък книгата му за вълненията в Ирландия се чете сякаш е написана от вещ познавач на Дъблин, да не говорим за наскоро публикуваната му творба, представляваща мрачен и смразяващ кръвта разказ за прибързаната интервенция на Съюзниците в Сибир през 1919 г., в която той взема участие като войник във френската армия.

Хубав пияница, наистина. Това ми напомня оня апокрифен анекдот за Ейбрахам Линкълн, който в отговор на оплакването, че генерал Грант пиел прекалено много, отвърнал:

— Веднага проучете каква марка уиски пие, за да пратя бъчонка от същото и на останалите генерали.

Заради всичко това аз с най-голяма охота се присъединих към другите приятели на Кесел и по стара френска традиция събрахме

средства за покупката на академичната му сабя, а след речта му в академията отпразнувахме събитието както подобава. Спомням си и втори подобен случай, макар и не толкова наситено приятен, когато в академията приеха друг стар приятел — Марсел Ашар, очарователен и забавен човек, на чиито комедии парижани са се наслаждавали в продължение на повече от четири десетилетия и в чиято ранна пиеса „Voulez-Vous Jouer avec Moi?“ е много вероятно Бекет да е открил поне част от вдъхновението, накарало го да напише „В очакване на Годо“.

Естествено, аз и тук участвах в събирането на парите за сабята, отново с удоволствие. Само дето навремето бях имал неблагоприятното да адаптирам една от най-известните пиеси на Ашар за американската сцена, където тя се оказа пълен провал, с което си навлякох омразата на съпругата на драматурга, така че с него вече ни се налагаше да се срещаме потайно и на скришни места, затова със сабя или без сабя така и не бях поканен на партито след официалната церемония.

С това съвсем не искам да кажа, че съм страдал от недостиг на партита. Добре помня гигантските церемониални юнски коктейли, чрез които изявените дами от хайлайфа отбелязваха края на светския сезон като канеха стотици свои приятели и дори наемаха полицаи с бели ръкавици и ширитени лампази за регулиране на трафика пред портите на домовете им. Сещам се и за кавгите в дома на Джеймс Джоунс на Ил-Сен-Луи, където се събираха почти всички американци, живеещи или само минаващи през Париж: писатели, художници, конгресмени, собственици на състезателни коне, журналисти, играчи на покер, студенти, посланици, бременни девойки, търсещи съвет, редактори с хищни очи, кинорежисьори и продуценти, огромни футболисти, тръгнали да обикалят света, хора, дошли с надеждата да изкрънкат някой заем, театрални актриси, заклеті революционери и най-различни други типове, в това число един много симпатичен лекар, грижещ се за болезните на всички американци в града и за състоянието на черните им дробове, на когото се налагаше често да сменя телефонния си номер, понеже Елизабет Тейлър и Ричард Бъртън непрекъснато му звънели посред нощ дори и при най-незначителното главоболие. Изобщо във всекидневната на Джоунс със своя великолерен изглед към Сена винаги ставаше нещо забавно, а когато

той окончателно се прибра в САЩ, цялото американско братство в Париж буквално простена от мъка.

Пак там, на Ил-Сен-Луи, само че по-нагоре, имаше малка къща, от чиято тераса се виждаше почти цял Париж, където живееше някаква щедра овдовяла американка, която редовно канеше на гости избрана група нейни приятели, за съжаление повечето от тях мъже. А когато един от нас ѝ подхвърли, че просто не е възможно тя да не познава поне няколко млади и красиви госпожици, вдовицата му се усмихна сладко и отвърна:

— О, разбира се, че познавам такива госпожици. Само че ги държа на безопасно място в тефтерчето си за адреси.

А ако човек се храни често навън, в един момент няма начин да не попадне в компанията на Андре Малро — царя на изкуствата, военното дело и политическите дискусии, който бе в състояние да произнася дълги и поучителни монолози за Сталин, Рузвелт и Мао, за историята на котките в древен Египет и средновековните скулптури, за де Гол и тайните на Ориента или за външните и вътрешните проблеми на всяка държава, която му споменеш.

Когато пък за миг се преситиш от светския блясък, можеш да отидеш с дамата си в някоя уютна селска странноприемница и ако е през зимата да обядвате пред пращящия огън в стая така приятно обзаведена, че направо си представяш как от киното непрекъснато я използват за декор без да променят нищо в нея. През пролетта и лятото положително ще ви сервират в градината, където вкусът на изстуденото вино се преплита с лекия аромат на цветята, а собственикът шеговито ти обяснява, че откакто е отворил малкия си и приветлив хотел се ръководи от едно-единствено правило:

— Просто не допускам мъже, дошли със собствените си съпруги.

С една дума, седя в кафето, гледам оголелите дървета и привидната хаотична блъсканица на площад „Алма“ и си викам, че може би наистина е по-добре да се махна от Париж, после допивам виното и се изсмивам наум на нелепата си мисъл. В далечината се издига Айфеловата кула и прорязва меката сивота на небето, като ме кара да клатя глава, и то съвсем не за първи път, пред особената логика на френския език, поставила такъв величествен фалически символ в женски род.

Спомням си и как веднъж давах интервю и ме запитаха защо живея в Париж, а аз изгледах репортера и рекох:

— Ами ако на младини Грета Гарбо ви беше поканила на вечеря, щяхте ли да ѝ откажете?

Затварям очи и се старая да не обръщам внимание на шума от колите и разговорите по съседните маси, за да се понеса на вълните на спомените сред отломки от несвързани образи и едва доловими гласове.

Представям си неща, видяни, прочетени, чути или запомнени, сякаш е било вчера. А може би оттогава са минали векове...

Тропота от копитата на конете на републиканските гвардейци, прекосяващи площад „Ламартин“ на път към ежедневните надбягвания в Булонския лес...

Издуващите се от вятъра яркоцветни поли на момичетата с велосипеди, движещи се по Шан-з-Елизе сред джиповете и бойните машини в края на войната...

Скърцането на двуколките, пробиващи си път през дюдюкащите тълпи към гилотината, очакваща жертвите на революционния терор след обезглавяването на краля и кралицата...

Безнадеждния зов на корабните сирени по Сена призори, когато шлеповете се отправят надолу по реката към Руан и Ламанша, а изгряващото слънце се отразява в прозорците на левия бряг, от което на човек му се струва, че целият град е в пламъци...

В застиналата концертна зала Артур Рубенщайн, любимият пианист на Париж с надвесено над клавишите напрегнато и неостаряващо-палаво лице удря първите акорди на концерт от Бетховен...

В друга зала Пиаф напява „La Vie en Rose“, а току зад ъгъла се чува и жизнерадостната песен на Монтан „Une Demoiselle sur une Balançoire“...

Спиралите на времето. Младият Пикасо пристига от Испания в Париж, твърдо решил да разруши и изгради наново структурата на съвременното изкуство. По-късно, на стари години, когато търговският му агент деликатно го упрекнал, че последните му творби твърде много наподобяват произведенията на Матис, художникът отвърнал:

— А как иначе? Матис вече е мъртъв и затова трябва да рисувам и за двама ни.

Рембо зарязва поезията и заминава за Северна Африка, Гоген се готви за пътуване до Хаити, а Радиге — блестящият млад автор на „Le Diable au Corps“ — умира по най-нелепия начин на Шан-з-Елизе едва двацет и три годишен, ударен от падащо дърво...

Облечени в черно жени тропат по вратите с вестта за смъртта на хиляди съпрузи и синове при Вердюн...

Държавните глави се събират във Версай, за да основат Лигата на нациите...

Гъртруд Стайн, преживяла германската окупация като някаква гротескна статуя в старинен фриз, седи в хола си и приема американски войници, изнамерили по някакъв начин адреса ѝ и дошли на тъпи пред дома ѝ...

Джеймс Джойс се намъква в книжарница „Шекспир“ на площад „Одеон“ и изпросва от собственицата Силвия Бийч пореден заем, който никога няма да бъде върнат, за да може да довърши своя „Одисей“, после отива да обядва в любимия си ресторант, който е един от малкото в квартала, където се предлага предпочитаното от него швейцарско бяло вино...

В близкия гимнастически салон Хемингуей се боксира с Морли Калахан и ту го побеждава, ту него побеждават — в зависимост от това кой е разказвачът, — после ходи на гости на Фицджералд и Зелда и си води записки, с които след смъртта и на тримата ще се правят какви ли не мрачни спекулации...

Булевардите са задръстени от мотоциклетисти, които натискат свирките си в такта на „Algerie Francaise“...

От изток се носи боботенето на де Гол, подобно на тътена на Зевс Гръмовежеца, който прави телевизионно обръщение към нацията:

„Франция, Франция...“

Отварям очи, отново виждам навалищата на площад „Алма“ и пак дочувам разговорите на съседните маси...

Опитвам се да мисля за Париж в неговата цялост, за смайващата комбинация от слава и задкулисни интриги, от доблест и измами, от толерантност и шовинизъм, за водовъртежа от изкуство и търговия, удоволствие и отчаяние, за яростното републиканство и носталгията по крале и императори — изобщо за всичко онова, което Виктор Юго навремето бе приветствал с знаменитите думи: „Да си бил Лютес и

после да си станал Париж — нима може да има по-величествен символ от това!

Да бъдеш кал, превърнала се в дух.“ Леко се усмихвам на патетичните слова, но дълбоко в себе си признавам, че никой не го е казал по-добре от него.

Плащам сметката и ставам да си ходя. Хамалите и момчетата от Американския студентски център сигурно вече са свършили и апартаментът трябва да е празен. Смятам да отида и да се сбогувам на английски със собственика на кафето на ъгъла. Багажът ми е опакован.

Докато се връщам по моста над зимната Сена си викам, че ще го грабна, ще оставя ключовете на хазайката и ще си тръгна.

[1] Извинете, какво казахте? ↑

[2] Казах, господине, „Шато Лафит“, 1929 ↑

Издание:

Ъруин Шоу. Париж, Париж

Издателство ВЛ, София, 1993 г.

ISBN 954-8453-02-9

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.